

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

12 EYLÜL SONRASI SOLUN
TEORİK KURGUSU İÇERİSİNDE
YENİ GÜNDEM DERGİSİNİN YERİ

Selçuk Oktay
05716010

TEZ DANIŞMANI:
Yard. Doç. Dr. Ergun Aydınoglu

İSTANBUL
2009

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**12 EYLÜL SONRASI SOLUN
TEORİK KURGUSU İÇERİSİNDE
YENİ GÜNDEM DERGİSİNİN YERİ**

**Selçuk Oktay
05716010**

**TEZ DANIŞMANI:
Yard. Doç. Dr. Ergun Aydınoglu**

**İSTANBUL
2009**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

12 EYLÜL SONRASI SOLUN
TEORİK KURGUSU İÇERİSİNDE
YENİ GÜNDEM DERGİSİNİN YERİ

Selçuk Oktay
05716010

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:.....
Tezin Savunulduğu Tarih:.....
Tez Oy birliği/Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad
Tez Danışmanı:
Jüri Üyeleri:

İmza

İSTANBUL
OCAK, 2009

ÖZ
12 EYLÜL'DEN SONRA SOLUN TEORİK KURGUSU
İÇİNDE YENİ GÜNDEM DERGİSİNİN YERİ
Selçuk Oktay
Ocak, 2009

Bu çalışmada, 1 Mayıs 1984 yılında yayın hayatına başlayan *Yeni Gündem* dergisinin söylemi ve politik yaklaşımı analiz edilmektedir. *Yeni Gündem* dergisi, 12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbeden sonra oluşan siyasi ortamda yayınlanan sol tandanslı bir düşünce dergisidir. Darbeden sonra yayınlanan sayılı düşünce dergilerinin arasında yer alan *Yeni Gündem* dergisi, Türkiye'de solun teorik kurgusu içerisinde özgün bir yere sahiptir. Türkiye'de sol düşüncenin birikimi ve Avrupa solunda yaşanan tartışmalar içinde belli bir konumda yer almaktadır. 12 Eylül'ün etkileri, derginin Türkiye solunun tarihine ilişkin sahip olduğu bakış açısı ve 1980'lere doğru Avrupa solunda yaşanan tartışmalar ve Marksizmin krize girmesi ile dergi demokrasi, sivil toplum, meşru siyaset ve uzlaşma kavramlarına ciddi düzeyde vurgu yapmıştır. Demokratik bir platform olma amacı taşıyan dergi, 12 Eylül'den sonra Türkiye'de siyasetin kurumsallaşmasına katkıda bulunmak ve sol siyasetin kitlelerle daha yoğun bağlar kurmalarını sağlamak vizyonuyla meşru siyaset alanına ilişkin gelişmelere de önemli ölçüde yer vermiştir. Derginin, 1970'li yıllarda Avrupa siyaset sahnesinde etkili olmuş Avrupa komünizmi akımının geç etkilerini de sayfalarına yansıttığı görülmektedir. Bu yüzden İtalyan Komünist Partisi'nce siyasi yükselişi için önemli bir taktik olarak kullanılan ve Enrico Berlinguer tarafından ortaya konan "Tarihsel uzlaşma" taktiği dergi sayfalarında yer bulmuştur. Bunun yanında bu taktiğin ana felsefesinin derginin Türkiye siyaseti ile ilgili temel yaklaşımında da bulmak olasıdır. Derginin demokrasi söylemi ve meşru siyaset hassasiyeti ve tarihsel uzlaşma taktiğini içeren siyasi yaklaşımı Türkiye solunda demokrasi, sivil toplum ve uzlaşma kavramlarının daha fazla tartışılmasına yol açmıştır. Bu tartışmalar rotasında derginin solun birliği çalışmalarında kimi etkilerinin değerlendirilmesi mümkün olabilmektedir. Bunun yanında dergi, günümüze gelen etkileri içerisinde solun, Avrupa Birliği gibi sınıfsal perspektifin uzlaşma yönüne meyleden projelere yaklaşımının temelini de 1980'lerde katkı sunmuştur.

Anahtar kelimeler: *Yeni Gündem*, 12 Eylül Darbesi, Sol, Demokrasi, Meşru Siyaset, Murat Belge, Avrupa Komünizmi, Tarihsel Uzlaşma, Sivil Toplum

ABSTRACT
THE POSITION OF YENİ GÜNDEM MAGAZINE IN THE THEORETICAL
CONTEXT OF LEFT, AFTER 12ND SEPTEMBER
Selçuk Oktay
January, 2009

This study analyses the discourse and political approach of *Yeni Gundem* magazine that was started to publish in 1st May 1984. *Yeni Gundem* magazine was a political thinking magazine that had leftist trend and published in the political environment after the military coup that happened in 12th September 1980. *Yeni Gundem* magazine, that was one of the political thinking magazines which published after the coup, had authentic position in the theoretical context of left. It lays on spesifical background in the accumulation of Turkish leftist political thinking and the debates of European left. By the affects of 12th September, the perspective of the magazine to the history of Turkish left and its' perception about the debates European left and the crisis of Marxism, the magazine emphasized democracy, civil society, legal politics and consensus mostly. The magazine, aimed to be democratical platform, to contribute to institutionalization of Turkish democracy and by the vision that Turkish left would have strict connections with the mass, contained the events related to legal politics. It is seen that the magazine reflected the late affects of Euro-communism that was effective in the 1970s in its pages. That's why the strategem called "historical compromise" that was used by Italian Communist Party for political rise and introduced by Enrico Berlinguer took places on the magazine. The democracy discourse and the political approach which contained the sensivity about the legal politics and historical compromise caused to debate democracy, civil society and consensus in the Turkish left. Along these debates there might be some effects in the tries of left union. Beside this, the magazine has effects about the class perception which tend to consensus projects like European Union in 1980s.

Keywords: *Yeni Gundem*, 12th September coup, Left, Democracy, Legal Politics, Murat Belge, Euro-communism, Historical Compromise, Civil Society

öNSöz

Bu çalışma birçok değerli insanın katkıları ile vücut bulabildi. Bu yüzden bu yazı bir teşekkür yazısı olduğu kadar bir imza yazısı niteliği de taşıyor.

En başta tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Ergun Aydınolu'na teşekkür ediyorum. Uzun soluklu bu çalışmasının her aşamasında titiz desteği, sorgulayıcı tavrı, somut yönlendirmeleri olmasa bu çalışmanın akademik bir tez niteliği göstermesi mümkün olmazdı.

Bu uzun soluklu çalışmanın bir başka mimarı ailem. Annem, babam ve kardeşim her aşamada yanımda oldular. Katkılarını tarif edemiyorum. Sağolsunlar.

Bir de tabii bu çalışmanın da ötesinde her zaman yanımda olmuş özel dostlar var. Onların başında Nuri geliyor. Tez konusunun seçiminden tezin şekli gereklerine kadar bana her konuda yardımcı oldu. Tezin gidişatı konusunda her zaman destek veren Egemen, Mehmet, Uğur, Barış ve Oktay Ağabeyime de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez çalışmasının önemli bölümünde beni varlığıyla motive edip tatlı uyarılarıyla çalışmaya sevk eden Elif'i de anmalıyım. Bu çalışmanın son döneminde beni anlayışla karşılamış olan Engin Ağabeyime (Eren) ve onun şahsında tüm Yeniden Yayıncılık ailesine de teşekkürlerimi iletmek isterim. Son olarak da yüksek lisanstaki arkadaşlarıma tek tek teşekkür ederim.

Söylemeye gerek var mı bilmiyorum ama bu çalışmanın tüm olumlu tarafları bu insanların katkıları ile oluşurken, hataların, eksikliklerin altında bir tek benim imzam vardır.

İstanbul, Ocak 2009

Selçuk Oktay

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
öz.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. TÜRKİYE’DE SOLUN TEORİK YOLCULUĞU.....	4
2.1. 1920-1960 Arası Dönem.....	4
2.1.1. Türkiye Komünist Partisi.....	4
2.2. 1960-1980 Arası Dönem.....	6
2.2.1. Solda Yön.....	6
2.2.2. Türkiye İşçi Partisi.....	9
2.2.3. Eski TKP’lilerin Teorik Birikimi.....	12
2.2.3.1. Hikmet Kıvılcımlı ve Teorisi.....	12
2.2.3.2. Mihri Belli ve Milli Demokratik Devrim.....	14
2.2.4. Bülent Ecevit ve Solda Popülizm.....	17
2.2.5. 1974-80: Yükselişin Son Perdesi.....	18
3. AVRUPA ve DÜNYA SOLUNUN TEORİK MANZARASI.....	21
3.1. Eski Soldan Yeni Sola Miras Tartışmalar.....	21
3.1.1. Kautsky ve İkinci Enternasyonal.....	22
3.1.2. Lenin ve Üçüncü Enternasyonal.....	23
3.1.3. Stalinizm ve Sol.....	25
3.1.4. Sosyal Demokrasinin Gelişimi.....	26
3.2. Yeni Sol ve Teorileri.....	27
3.2.1. 1968 Hareketlerinin Öncesi.....	27
3.2.2. 1968 Hareketleri ve Yeni Sol.....	28
3.2.3. 1968 Hareketlerinin Yeni Sol İdeolojisi.....	30
3.3. Solda Yeni Bir Model: Avrupa Komünizmi.....	32
4. YENİ GÜNDEM DERGİSİ HAKKINDA.....	34
4.1. Yeni Gündem Hakkında.....	34
4.1.1. Çıkış Manifestosu ve Derginin Genel Sorunsalları.....	36
4.2. Derginin Yazar Kadrosu.....	38
4.2.1. Çekirdek Kadro.....	39
4.2.1.1. Murat Belge.....	39
4.2.1.2. Çekirdek Kadroda Yer Alan Diğer Yazarlar.....	42
4.2.1.2.1. Turhan Ilgaz.....	42
4.2.1.2.2. Jülide Ergüder.....	42
4.2.1.2.3. Seyfettin Gürsel.....	43
4.2.1.2.4. Aydın Köymen.....	44
4.2.2. Derginin Diğer Yazarları.....	44
4.3. Röportaj Yapılanlar.....	45

4.4. Veda Yazısı ve Değerlendirme.....	47
4.5. <i>Yeni Gündem</i> 'in Ekleri.....	48
4.6. Derginin Diğer Unsurları.....	49
4.6.1. <i>Yeni Gündem</i> 'de Tanıtılan Kitaplar.....	49
4.6.2. Dergide Yayınlanan Reklamlar.....	52
5. YENİ GÜNDEM'İN SÖYLEMİ VE SİYASİ YAKLAŞIMI.....	55
5.1. <i>Yeni Gündem</i> 'in Söylemini ve Siyasi Yaklaşımını Belirleyen Unsurlar	57
5.1.1. 12 Eylül'ün <i>Yeni Gündem</i> Dergisi Üzerindeki Etkileri.....	57
5.1.2. <i>Yeni Gündem</i> Dergisinin Türkiye Solu Tarihine Bakışı....	64
5.1.3. Avrupa Komünizminin Geç Etkileri ve Marksizmin Krizi...	72
5.2. Derginin Söylemi ve Siyasi Yaklaşımı.....	78
5.2.1. Demokrasi Söylemi.....	78
5.2.2. Derginin Siyasi Yaklaşımı.....	84
5.2.2.1. Meşru Siyaset Yaklaşımı.....	84
5.2.2.2. Tarihsel Uzlaşma Taktiği.....	91
5.2.2.2.1. Tarihsel Uzlaşma ve Türkiye.....	93
5.2.2.2.2. <i>Yeni Gündem</i> 'de Tarihsel Uzlaşma....	97
6. SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	109
EKLER.....	119
Ek 1: Murat Belge Röportajı.....	119
ÖZGEÇMİŞ.....	130

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
Baas	: Arap Sosyalist Diriliş Partisi
CDN	: Nikaragua Demokratik Koordinasyonu
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
Dev-Genç	: Devrimci Gençlik
Dev-Yol	: Devrimci Yol
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
HP	: Halkçı Parti
ILO	: International Labour Organization-Uluslararası Çalışma Örgütü
iKP	: İtalyan Komünist Partisi
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİSK	: Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
NEP	: Novaya Ekonomicheskaya Politika, Yeni Ekonomi Politikası
PCF	: Fransız Komünist Partisi
RP	: Refah Partisi
RSDİP	: Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SKD	: Sosyalist Kültür Derneği
SODEP	: Sosyal Demokrasi Partisi
SP	: Sosyalist Parti
SPD	: Alman Sosyalist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDKP	: Türkiye Devrimci Komünist Partisi
TEP	: Türkiye Emekçi Partisi
THKC	: Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİÇSF	: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası
TİHF	: Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
TİİKP	: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

1. GİRİŞ

12 Eylül 1980 askeri darbesi ve sonrasında oluşturduğu siyasi atmosfer Türk siyasal hayatında hala etkilerini sürdürüyor. Merkez akım siyasi oluşumlarla birlikte, muhalefetin dili de bu etkinin sınırları içinde kimi dönüşümler yaşadı, yaşıyor. Bu düzlemde bu etkiyi oluşturan, bu etkiyi topluma yansıtan ideolojik araçların, söz konusu dönemde nasıl hal ve tavır aldıklarını ortaya koymak, dönemin ve bugünün siyasi atmosferini anlamak açısından da önemlidir. Burada bahsi geçen ideolojik araçların başında ise dergi geliyor. Dergicilik, siyasi bir eylem olarak, ideolojik argümanların taşıyıcılığının rahatlıkla yapılabildiği zeminler olarak her zaman politik aktivistler tarafından üzerinde önemle durulmuş araçlardır. Rusya'da Lenin'in yaptığı fabrika gezileri ve toplantılar kadar, çıkarılan gazetelerin de ideolojinin aktarılmasında önemli bir payı olmuştur. İngiltere ve Amerika'da burjuva devrimlerinin ideolojisinin yansıdığı alanların başında da dergiler ve gazeteler geliyor. Türkiye'nin özellikle sol muhalefet örgütlerinin de bu anlamda derginin bu işlevine çok güvendiği görülebilir. Kimi dergilerin, örgütlenmenin merkezinde yer alacak kadar önemli örnekler sergilediği de rahatlıkla söylenebilir. Bununla birlikte Türkiye'deki sol hareketler özelinde bahsedilirse, ideolojik ayrılıkların, sorgulamaların, gözden geçirmelerin de en önemli mecralarından biri dergiler olagelmıştır. Yeni siyasi durum değerlendirmeleri, örgütlenmeye ve eyleme yönelik taktik ve stratejik açılımlar ilk olarak dergilerde duyuruluyor. Ana gövdeden kopan aktivistler, hemen bir dergi çevresinde toplanıp muhalefetlerini örgütleyiyorlar. Kısacası dergilerin, teorik ve ideolojik aktarımda ciddi payları bulunuyor.

Bu girizgahtan sonra 12 Eylül ve *Yeni Gündem* dergisinin kesiştiği hat daha açık bir şekilde ortaya çıkıyor. 1980'li yıllar, Türkiye'de bir alt üst oluşa tekabül ettiği kadar, dünyada da yeni gelişmelerin yaşandığı, dolayısıyla yeni siyaset teorilerinin ortaya çıktığı bir zaman dilimi olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirme içinde *Yeni Gündem* dergisi sol muhalefetin de dünyayı algılamasında yaşanan değişiklikler bağlamında okunabilir. Çünkü bu dönüşüm anlarında ideoloji taşıyıcısı bir dergi olarak *Yeni Gündem*'in dili de etkilenmiştir. Bu etkilerin taşıyıcısı olarak derginin, kendi üzerinden birçok etkiye de kaynaklık ettiği ifade edilebilir.

Bu çalışmada andığımız tarihsel dönemde Türkiye'deki sol muhalefetin oluşturduğu teorik argümanlar düzleminde *Yeni Gündem* dergisinin durduğu yeri

belirlemek amacından hareket ediyoruz. Burada yapılacak olan tümüyle derginin politik teorik değerlendirmeleri ışığında çevresini kuşatan sol dünyanın teorisi ile ilişkisini kurgulamaktır. *Yeni Gündem* dergisi bu dönemde sol muhalefet adına ne gibi açılımları yapıyor, neleri takip ediyor, nasıl bir dünya tasavvurunun savunuculuğunu yapıyor gibi sorular bu konuda temel hareket noktaları olarak alınıyor.

Tabii tüm bunları ortaya koymak için, söz konusu dönemin tüm tartışmalarını anlayabilmek için önceki döneme geri dönmek gerekiyor. Çalışma, asıl ele alınan 1980 döneminin öncesinde Türkiye’de solun teorik tartışmalarını ortaya koyarak yoluna başlıyor. Burada yaşanan tartışmalar, ideolojik yenilenmeler sonraki döneme aktarılıp aktarılmadığı sorusuna cevap sunuyor. Türkiye solunun nasıl bir teorik zeminin üzerinde var olduğu sorusu, 1980 sonrasının solunu anlayabilmek amacını güdüyor. Burada yaşanan dönemi tüm boyutlarıyla ele almak teorik tartışmalarla ilgili argümanlar sunmasının yanında, dönemin dergilerinin de, o dönemki ideoloji aktarımında nasıl bir rol oynadıklarını ortaya koyması açısından önemli. Kısacası bir bakıma bu dönemi incelemek, sol muhalefet ve dergi arasındaki ilişkiyi de anlamayı kolaylaştırıyor.

Dönemin uluslararası tartışmalarının ise solun dünyadaki seyrinin izlenmesi konusunda yardımcı olacaktır. Zira burada açık bir etkileşimden bahsetmek mümkündür. Bu etkileşimi daha açık ortaya koymak için de ikinci bölüm eski soldan yeni sola uzanan bir Avrupa solu analizi sunmaya gayret ediyor.

Zemin üzerine yapılan bu analizlerden sonra derginin söylem ve siyasi yaklaşımı hakkında eğilimler veren tanımlayıcı bilgiler içeren bölüm geliyor. Burada derginin bölümlenmelerinden, derginin yazarlarının o dönemdeki konumlarına kadar birçok konuda dergi ile ilgili bilgiler veriliyor.

Bu bölümden sonra da *Yeni Gündem* dergisinin söylemi ve politik yaklaşımı irdeleniyor. Derginin söylem düzeyinde vurguladığı temel eksen demokrasidir. Demokrasinin özüne ilişkin saptamalar ve derginin demokrasiye ilişkin kurguladığı problematikler bu söylemin temel unsurlarını oluşturuyor. Bunun yanında demokrasinin kurumsallaşması için derginin meşru siyaset alanındaki gelişmeleri hassasiyetle yorumladığı görülüyor. Bu tavır derginin somut siyasi yaklaşımındaki ilk unsuru oluşturuyor. İkinci unsur ise İtalyan Komünist Partisi’nin kullandığı bir taktik olan “Tarihsel uzlaşma” taktiği. Uzlaşma kavramına önem veren dergi, İtalyan komünistlerin Hristiyan demokratlarla yaptığı uzlaşma taktiğini sayfalarında yansıtırken aynı zamanda Türkiye’deki kimi gelişmeleri de bu taktik doğrultusunda

okuyor. Derginin söylem ve somut siyasi yaklaşımını belirleyen üç unsur bulunuyor. Bunlardan ilki 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra oluşan toplumsal ve siyasi atmosfer. Bu atmosferin demokrasiyi iyiden iyiye sarsan niteliği derginin somut siyasi yaklaşımı ve özellikle demokrasi söylemi üzerinde belirleyici olmaktadır. Bunun yanında derginin Türkiye solunun tarihine ilişkin sahip olduğu değerlendirmeler, derginin yine söylem ve somut siyasi yaklaşımı belirlemektedir. Bu konudaki bir başka belirleyici unsur, Avrupa komünizminin geç etkileri ve 1980 öncesi başlayan Marksizmin krizine yönelik tartışmalardır. Bu tartışmalar derginin öncülü sayılabilecek *Birikim* dergisinden bu yana gelen tartışmalar olması nedeniyle dikkat çekicidir.

Bu çalışmada, *Yeni Gündem* dergisinin ilk sayısı 1 Mayıs 1984'te yayınlanan ve 15 günlük düşünce dergisi formatında olan periyodu inceleniyor. Derginin söylem ve siyasi yaklaşımını irdelerken, ilk elde kullandığımız yöntem dergide yer alan yazıların sistematik olarak değerlendirilmesiydi. Bunun yanında bu yazıları buldukları bağlamla kurdukları ilişki içinde de tanımlamaya gayret ettik.

2. TÜRKİYE'DE SOLUN TEORİK YOLCULUĞU

Yeni Gündem dergisinin 12 Eylül sonrası oluşan siyasi atmosferde kurduğu söylemi ve siyasi yaklaşımını analiz etmeye Türkiye'de solun önemli teorik duraklarına uğramakla başlamak gerekmektedir. Bu duraklardan ilki Türkiye Komünist Partisi'dir. Etkin bir örgütlenme olamasa da TKP'nin getirdiği deneyim ve yarattığı birikim, Türkiye'de takip eden tarihsel evrelerde etkinliğini gösterecektir. Bunun yanında 1960'lı yıllarda yükselen sol dalgada yer alan Hikmet Kıvılcımlı ve Mihri Belli gibi etkin siyasi kişilikler de TKP deneyimine sahiptir. TKP'den sonra Türkiye'de siyasal işçi hareketinin en önemli parti deneyimi olan Türkiye İşçi Partisi'nin getirdiği birikim değerlendirilecektir. 27 Mayıs sonrasında oluşan uygun ortamda yükselen, solun önemli bir odağı haline gelen TİP, kimi eksiklikleri de olsa önemli bir deneyimdir. Yine aynı dönemin etkin siyasi/teorik figürleri olarak, eski TKP'lilerin de bu bölümde incelenmesi gerekir. Bu bölümde önce Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi ve teorik yaklaşımı, daha sonra ise Mihri Belli'nin Milli Demokratik Devrim (MDD) çizgisi incelenecektir. Doğan Avcıoğlu önderliğindeki *Yön* dergisi de Türkiye'de solun önemli teorik odaklarından bir tanesi olarak dikkate değerdir. 1971 Muhtırası ile tüm bu öznelerin etkin olduğu yükseliş dönemi kapanırken, bu kişi ve örgütlerin de etkisi azalmaktadır. Bu dönem sonrası ise solun incelenmesi gereken elemanları da 1974'te etkin olmaya başlayan radikal örgütlenmeleridir.

2.1. 1920-1960 Arası Dönem

2.1.1. Türkiye Komünist Partisi

Türkiye Komünist Partisi (TKP) Bakü'de toplanan Türkiye Komünist Teşkilatları'nın I. Kongresi'nde 10-15 Eylül 1920 tarihinde kurulmuştur¹. Türkiye Cumhuriyeti'nden önce gerçekleşen bu kuruluşun dayandığı temeller; 1917 Devrimi'nin temsilcisi Mustafa Suphi ve çevresi ile Anadolu'da kurtuluş mücadelesi

¹ Y. Doğan Çetinkaya, M. Görkem Doğan, "TKP'nin Sosyalizmi (1920-1990)" **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 275.

etrafında şekillenen İttihatçı kökenli² sol akımlardır. O dönemde bu temeller üzerinde yükselen TKP'nin yanında komünizm ideolojisinin iki önemli örgütü daha vardı. Bunlardan ilki Yeşil Ordu kökenli ve 7 Aralık 1920'de üç Millet Meclisi üyesinin katılımıyla oluşturulan Binbaşı Salih Hacıoğlu'nun kurduğu Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (TİHF) idi. İkincisi ise, *Aydınlık* dergisini çıkaran Dr. Şefik Hüsnü Değmer önderliğindeki Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)³ idi.

Komünist hareket içinde dikkat çeken bu örgütlenmeler arasında TKP'nin liderliği, Mustafa Suphi tarafından yürütülmekteydi. 28-29 Ocak 1921 yılında Mustafa Suphi ve 13 arkadaşının Trabzon açıklarında öldürülmesi ile TİÇSF grubunun en etkin üyesi Şefik Hüsnü parti içinde etkin olmaya başladı⁴. 1927 yılında parti ciddi bir tutuklama dalgası ile sarsıldı. 1925-1927 yılları arasında Şefik Hüsnü'nün yurtdışında kaldığı dönemde partiyi Şevket Süreyya ve Vedat Nedim yönetmişti. 1927 yılında yaşanan tutuklama dalgası ile bu kanat da partiden ayrıldı.

Partide bu kopuşlar yaşanırken bir yandan da kimi tartışmalar devam etmekteydi. Bunlardan en önemlisi partinin Türkiye'de Kemalistler tarafından sürdürülen mücadele karşısında alacağı tavidir. 1927 yılına kadar yetersiz ve muğlak bir siyaset yapan TKP'nin, 1927 yılından itibaren tekrar devrimci mücadele çizgisine girmesi bu tavrı şekillendirdi. 1931'de Şefik Hüsnü'nün imzaladığı TKP 'Faaliyet Programı'nda artık Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı burjuva diye niteleniyor, CHP'nin Sovyetlerle anti-emperyalizm temelinde uzlaşmaması eleştiriliyor ve TKP'nin kendi Sovyetlerini kurarak devrimci ödevini yerine getireceği söylenmekteydi⁵.

Üçüncü Enternasyonal çizgisinde ilerleyen parti, 1937 yılında Komintern'in desantralizasyon kararıyla dağılma sürecine girdi. 1939'da Türkiye'ye dönen Şefik Hüsnü, 1946'da tutuklanıp, ciddi derecede işkenceden geçirildi. 1946 yılında partilerin ve sendikaların kapatılması ile TKP yeraltına çekildi. 1951 tutuklamaları ile kadrolarının birçoğunun hapse girmesi sonucu parti iyice illegaliteye geçti⁶.

Örgütsel olarak bu tarihsel çizgide ilerleyen TKP'nin teorik ve stratejik bakışında Komintern'e olan bağının büyük etkisi bulunmaktadır. TKP tarihinde özellikle Komintern'in ikinci kongresi belirleyici rol oynamıştır. 19 Temmuz 1920'de

² Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, 2.baskı, çev: Nüzhet Salihoğlu, (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2003), 188,189.

³ Mete Tunçay, "Türkiye'de Komünist Akımın Geçmiş Üstüne", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekinil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007),349.

⁴ Doğan, Çetinkaya, **age**, 276.

⁵ Tunçay, **age**, 352.

⁶ Naciye Babalık, **Türkiye Komünist Partisinin Sönümlenmesi**, (Ankara: İmge Kitabevi, 2005), 55-57.

Petrograd'da toplanan ve Moskova'da devam eden bu kongrede sömürgecilik, ezilen uluslar ve dünya proletaryası ile ilişkileri, ulusal kurtuluş savaşları ile sosyalist devrim arasındaki geçiş tartışılmıştır⁷. TKP açısından bu kongrenin bazı önemli noktaları vardır. Bunlar yarı sömürge ülkelerin komünist partilerinin kendi proletaryaları ile nasıl bir örgütsel ilişki kuracağı ve ulusal kurtuluş savaşına nasıl eklenecekleri ile ilgili reçetelerdir.

TKP'nin, Komintern'in ikinci kongresinde yaşanan bu tartışmalara gösterdiği ilgi ilk programında da kendini belli etmektedir. Programda ulusal kurtuluş savaşının temel gücünün köylülük olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, devrimin ancak bu kitleyi devrimci savaşa çekmesi ile başarılı olacağını belirtilmesi bu ilginin açık kanıtlarından birisidir. TKP birinci kongresi ile ulusal kurtuluş savaşının önemli bir mücadele olduğunu kabul etmektedir. Aynı zamanda önem verdikleri bu savaş içinde TKP "tek cephe" çağrısını yapıp bu cephe içinde yer alacağını da belirtmiştir.

TKP'nin bu tarihsel evrimini belirleyen koşullar esasında etkin bir komünist parti örgütlenmesi için uygun değildir. 1920'ler Türkiye'si ne Batı modeli bir sol parti oluşturacak bir işçi sınıfı hareketine ne de Çin'deki gibi bir hareketlenmeyi yaratacak radikal bir köylü hareketine sahiptir⁸. Sonuç olarak bu nesnel ve düşünsel koşullar TKP'nin siyasi yaklaşımını ve teorik birikimini belirlemiştir ve TKP kendinden sonra gelen sol örgütlenmelere çok etkin örgütsel ve teorik bir miras bırakamamıştır.

2.2. 1960-1980 Arası Dönem

2.2.1. Solda Yön

27 Mayıs sonrasında solun dinamik yapısında etkisi bulunan odaklardan birisi de *Yön* dergisi çevresidir. 1961-67 yılları arasında yayınlanan haftalık dergi 27 Mayıs sonrası solun yükseldiği 10 yıllık dönemde Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Türkiye İşçi Partisi ile birlikte solun üç ana akımından biridir. *Yön* dergisinin ilk sayısı 21 Aralık 1961 yılında çıkar. En başta söylemek gerekirse *Yön* hareketi büyük sosyal dönüşümlerin yukarıdan gerçekleşmesine inandığı için askeri darbe planları yapan bir siyasi harekettir⁹.

1961 yılının sonlarında yayın hayatına başlayan *Yön* dergisinin ilk sayısında yer alan bildiri, derginin ve derginin çevresinde toplanan siyasilerin teorik kurgusunu

⁷ Fernando Claudin, **Kominternden Kominforma, cilt:1 Stalinizmin Doruğu**, çev. Yavuz Alogan (İstanbul: Belge Yayınları, 1990), 264.

⁸ Ergun Aydınoglu, **Sol Hakkında Her Şey mi? Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol Üzerine Bir Değerlendirme**, (İstanbul: Versus Kitap, 2008), 59.

⁹ Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu 1960-1980 Bir Amneziğin Anıları**, (İstanbul, Versus Yayınevi, 2007), 74.

ve siyasi yaklaşımlarını önemli ölçüde gözler önüne sermektedir. Bildirinin detaylarından önce, bildiriye imzalayanların sayısı ve sınıfsal kompozisyonlarının da ilginç olduğunu söylemek gerekmektedir. Aralarında Sencer Divitçioğlu, Mahmut Makal gibi dönemin önemli aydınlarının içinde bulunduğu imzacıların yüzde 96,5'u aydın kişilerdir. Bu bildiride sadece 9 işçinin imzası bulunmaktadır¹⁰. Toplumun tüm katmanlarını barındıran imzacı listesi o dönem solunun kompozisyonunun da küçük bir evrenini oluşturması¹¹ bakımından ilgi çekicidir. Bu nitelikteki katılımcıların imzaladığı "Aydınların Ortak Bildirisi" isimli bildiri söze Atatürk Devrimleri ile girer. Kemalist tonun hakim olduğu bildiride iktisadi kalkınmanın, demokrasinin ve sosyal adaletin hakim öğeler olduğu görülmektedir. Bildirinin 3. maddesinde bu öğelerin hakkıyla hayat geçebilmesi için devletçiliğin elzem olduğu belirtilir. Bundan sonra da bildiride devletçiliğin çeşitli veçheleri açıklanır¹².

Bu bildiride Kemalist söylemin ağırlığıyla birlikte sosyal demokrasinin elemanlarının da vurgulandığı görülmektedir. Esasında *Yön* dergisi bu bildirden de anlaşılacağı üzere 1960 sonrası soldaki üç akımı bünyesinde barındırır. Kemalist radikalizm her zaman temelde yer alırken, *Forum* dergisinden gelen etki ile sosyal demokrasiye ilişkin yazılar da yayınlanmaktadır. Bunun yanında TİP'in ortaya çıkması ile *Yön* işçi sınıfının sorunsallarına da yer verir¹³.

Yön dergisi kurulduğu zaman itibariyle de sonrasında da aydınların ilgi gösterdiği bir hareket olarak kalır. Derginin teori düzleminde önemli bir çekiciliği ve gücü bulunmaktadır. Bu yönüyle dergi 1960 sonrasında ilk defa kadın sorunu, işçi sınıfı, Kürt sorunu gibi kavramları kullanarak önemli bir birikim yaratır. Teorik kurgu yaratma ve bununla aydınlar arasında kabul görme gibi başarılarının yanında dergi çevresinin tabanla önemli bir kopukluğu söz konusudur. Bu kopukluğu aşmak için *Yön* çevresi Çalışanlar Partisi çalışmalarına başlarlar. Bu partinin kuruluş tüzüğü *Yön*'ün çıkış bildirisi ile önemli paraleller gösterecektir. Kalkınmadan yana, sosyal güvenliği ve demokrasiyi önemseyen ve tüm bunları devletçilikle yapmaya öngören bir tüzüktür bu¹⁴. *Yön* çevresince önemsenen proje TİP'e yakınlığıyla bilinen sendikacıların destek vermemesiyle tarih sahnesine çıkamadan ortadan kaybolur. 'Çalışanlar Partisi' projesi suya düşünce parti projesinden önce ortaya çıkan Sosyalist Kültür Derneği (SKD) çalışmalarına ağırlık verilir. Sosyalist Kültür Derneği,

¹⁰ Hikmet Kıvılcımlı, 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, <http://www.onergurcan.org/hikmet%20kivilcimli/yon.html> [19.02.2008].

¹¹ Aydınöğlü, *Türkiye Solu*, 79.

¹² "Yön Bildirisi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol* ed: Murat Gültekin (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007): 1300,1301.

¹³ Aydınöğlü, *Türkiye Solu*, 77,78

¹⁴ Artun Ünsal, *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi 1961-1971*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002), 85

Aralık 1962'de Doğan Avcıoğlu'nun başını çektiği bir dizi Yön yazarı tarafından kurulur. Derneğin içinde sonradan TİP yöneticisi olacak Sadun Aren ve Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy da bulunur¹⁵. SKD, *Yön'ün* Türkiye için geliştirdiği projenin, asker ve sivil aydınlar arasında yankı bulmasına yol açmıştır. Fakat 1965 Ekim Genel Seçimleri'nden sonra Mümtaz Soysal'ın *Yön*'den ayrılmasıyla sonuçlanan iç bölünme ile SKD de sönüp gitti¹⁶.

Teorik düzeyde *Yön*'ün kimliğinin de tekil olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulları Doğan Avcıoğlu aydınlar perspektifinden değerlendirmektedir. Kalkınmayı her zaman birincil konuma koymuş olan *Yön* çizgisi bu kalkınmayı yaratmada Osmanlı-Türk aydınının kimi eksiklikleri olduğunu belirtir. Gelişmenin yönü ise iktisadi yapıdaki değişimlerden geçmektedir. Burada Türkiye'deki sınıfların konumlarının tarihsel algısında da başta Doğan Avcıoğlu olmak üzere üçüncü yolcu bir bakış olduğu görülebilir. Doğan Avcıoğlu "Türkiye'nin Düzeni" isimli kitabında Osmanlı toplum düzeninin 'Asya Tipi Üretim Tarzı'ndan ayrılarak Batı feodalitesine yaklaştığını belirtmektedir¹⁷. Bu yorum üzerinden Avcıoğlu kapitalizme geçişte Türkiye'nin emperyalizm ile engellendiğini belirtir. Çatal-bıçak devrimleri dediği Osmanlı reform çalışmalarını yeren Avcıoğlu, bir yandan da Batı'ya kapalı Japonya'nın kalkınmasını örnek gösterir¹⁸. Bunun yanında Kemalizm işte bu emperyalizme meydan okuduğu için önemli bir atılımdır. Avcıoğlu bundan sonra Kemalizmin önemli bir ilkesi olan devletçiliğin de kalkınmada önemli rol oynadığını belirtir. Değişik yoğunluklarda da olsa üç akımın temsil edildiği dergide Türkiye'ye gösterilen politik çıkış yolu konusunda da tek bir reçete sunulmadığı görülebilir. Dergide bir yandan Üçüncü Dünya'ya ait Cemal Abdülnasır gibi örnekler üzerinden ulusal kalkınmayı analiz eden yazılar, bir yandan Fabianizm'i anlatan sosyal demokrasi eğilimli yazılar, bir yandan da Enternasyonal'e bağlı partilerden haberler verilerek bir çeşitlilik sunulmaktadır¹⁹.

Yön'ün tarih sahnesinden çekilmesi de TİP ile araya konan mesafe ile ilgilidir. 10 Ekim 1965 seçimleri ile TİP parlamentoya girince radikal siyasi örgütlenmeler bir süre de olsa geri plana itilir. Bu tarihsel aşamada *Yön* geri çekilir. 1967 yılının Haziran ayında da kapanır²⁰. *Yön'ün* tarihi sola katılan kitlelerin önemli bir siyasi eğitimi anlamına gelir. Darbe planlamaları ve yukarıdan dönüştürme projelerine rağmen *Yön'ün* 1960 sonrası soluna ciddi entelektüel katkıları olmuştur.

¹⁵ Aydınöğlu, **Türkiye Solu**, 81.

¹⁶ Atılgan, **age**, 607,608.

¹⁷ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni** c.1, (İstanbul: Cem Yayınevi, 1973), 26.

¹⁸ **Age**, 77-80.

¹⁹ Aydınöğlu, **Türkiye Solu**, 80,81.

²⁰ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.7, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1988): 2079.

2.2.2. Türkiye İşçi Partisi

Türkiye İşçi Partisi (TİP) tecrübesi tek başına sadece 1960-71 döneminde etkin olmuş bir siyasal oluşumu anlatmaz. TİP aynı zamanda Türkiye’de solun siyaseti etkileme potansiyelini de gözler önüne sermiştir. TİP, Milli Birlik Komitesi yönetiminin siyasal partilerin kurulması için verdiği sürenin son gününde 13 Şubat 1961’de İstanbul’da 12 sendikacı tarafından kurulmuştur. Partiyi kuran sendikacıların çoğu o dönemin tek işçi sendikaları konfederasyonu olan Türk-İş’in sol kanadında yer alan kuruluşların başkan ya da genel sekreterliği görevlerini yürütmektedirler²¹. Bu kompozisyon, partinin teorik bakışında belirleyici olacaktır. “Sendikacılar tarafından kurulan yegane sosyalist parti” TİP’in ilk kurucuları Demokrat Parti döneminde aktif olarak sendikal mücadeleye katılmışlardır. Henüz sendikalarında bürokratlaşmamış ve siyasi kararlılıkları üst düzey bireylerdir. Marksizmle ilgileri sınırlıdır. TİP’in bu sendikacı kurucuları TKP geleneğinden gelmeyen bir akımı temsil eder²².

Türkiye solunun teorik birikiminde TİP’in özgün olarak gündeme getirdiği teorik kavramları ve ilkeleri bulmak mümkündür. Türkiye politik işçi hareketi için TİP, ideolojik örgütlenme açısından olduğu kadar teorik açıdan da önemli bir tecrübe olmuştur. TİP’in ideolojik ve teorik dağarcığının kaynakları 1961 yılında ortaya konan TİP Tüzüğü ve TİP programı, 1964 programı ve başta Mehmet Ali Aybar olmak üzere partinin lider kadrosunun açıklamalarıdır. Tabii bu kaynaklar arasında partinin teorik açıdan tek gelişkin metni 1964 programı²³ diğer kaynaklardan daha önde yer almaktadır. 1962 senesinde Mehmet Ali Aybar’ın partinin başına geçmesinden iki yıl sonra toplanan 1. Büyük Kongre’de kabul edilen bu yeni program çeşitli eleştirilere karşın ufak değişikliklerle partinin kapatılmasına dek korunacaktır²⁴.

Bu kaynaklarda ortaya konan teorik argümanların niteliğinin kısıtlı olduğunu baştan belirtmek gerekir. Türkiye solu için 1961 Anayasası’ndan sonra oluşan özgürlükçü ortam yeni bir atılım dönemine işaret eder. Fakat bundan önceki dönemde Türkiye solunun teorik üretim merkezi potansiyeli taşıyan örgütlenmeleri ciddi baskılar altında kalmıştır ve onların teorik birikimi 27 Mayıs sonrasında sola

²¹ Ünsal, *age*, 77,78.

²² Aydınöğlü, *Türkiye Solu*, 90,93.

²³ Aydınöğlü, *Türkiye Solu*, 128.

²⁴ Ünsal, *age*, 109.

yönelen kadrolar için hiçbir şey ifade etmez²⁵. Bu durumda o dönemin sol kadroları böyle bir köksüzlükle de kendi teorik üretimlerinde sıkıntılar yaşayacaklardır.

Bu ortamda TİP'in teorik ve ideolojik olarak ortaya koyduğu kurguda ilk bahsedilecek konu Kemalizm olacaktır. Kemalizmi anti-emperyalist bir ideoloji olarak okuyan TİP kadroları, aynı zamanda bu ideolojinin milliyetçi, halkçı ve devletçi argümanlarını da kendi teorik kurguları içerisinde yeniden formüle etmişlerdir. 1961 yılındaki TİP Programı'nda TİP kurucuları Kemalist devrimleri ilerici eylemlerinin başlangıç noktası olarak değerlendirmişlerdi: "Sömürgeciliğe karşı tarihte ilk mücadeleyi açmış, yürütmüş ve başarıya ulaştırmış olan Türk ulusunun çağdaş uygarlık seviyesine çıkmasını temin eden devrimleri, partimizin devrimci davranışının başlangıcını ve dokunulmaz, geri gidilmez, kayıt konulmaz ilerici yönünün temelini teşkil eder"²⁶. Bunun yanında 1964 yılında ortaya konan programda da sosyalizm ile Kemalizmin birlikteliğine ilişkin açıklamalar bulunmaktadır.

Teorik olarak TİP'in bir başka açılımı ekonomik kalkınmacılık yolunda yaptığı saptamalardı. O dönemde özellikle merkez ülkelerin çevresinde kalan ekonomiler için kalkınmacılık reçetesi geçerliydi. Türkiye'de de 1950'lerle başlayan dönüşüm yılları 1960'lı ve 1970'li yıllarda ulusal kalkınmacı²⁷ modelin etkin olduğu bir dönemi başlatmış oldu. TİP de bu dönemde kalkınmanın formüllerini ortaya koymaya çabaladı. TİP'in 1961 yılında ortaya koyduğu programında kapitalist olmayan bir kalkınma yolu öngörülüyordu. Bu modelde devletçilik, planlı iktisat yönetimi ve karma ekonomik anlayış esas rolü oynuyordu. Bu modele TİP'in kattığı özgünlük, bu kalkınma yolunun tümüyle emekten yana olacak biçimde kurgulanmasıydı. Halkın kalkınma planları içerisinde söz sahibi olması gerekiyordu. Dolayısıyla TİP'e göre kapitalist olmayan kalkınma yolu emekçilerin iktidarından geçiyordu²⁸.

Bu iktidara ulaşma yolu olarak tanımlanan alan ise parlamenter mücadele ile sınırlıydı. 1965 seçimlerinde 15 milletvekili çıkarmayı başaran TİP bundan sonra daha da fazla parlamenter alandaki başarılarına odaklandı. Bu tarihten sonra TİP, sosyal hareketlerin yönlendirilmesi ve halk kitlelerinin propaganda yoluyla aydınlatılması çalışmalarını için her zaman seçim çalışmalarını merkeze koydu. Tabii bir müddet sonra siyasal stratejisi sadece parlamenter mücadele üzerine kuran TİP, özellikle 1965'ten sonra istikrarsızlaşan bir siyasi atmosferde git gide etkinliğini yitirmeye başladı.

²⁵ Ergun Aydınoğlu, **Türk Solu (1960-1971) Eleştirel Bir Tarih Denemesi**, (İstanbul: Belge Yayınları, 1992), 30.

²⁶ TİP Programı (1961)'den aktaran Ünsal, **age**, 118.

²⁷ Çağlar Keyder, **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, 2.baskı (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 118.

²⁸ TİP Programı (1961)'den aktaran Ünsal, **age**,125,126.

TİP'in etkinliğini yitirmesinde etkili olan ve aynı zamanda teorik kurgusunu açığa çıkaran unsurların başında Çekoslovakya'nın işgaline karşı gösterdiği tepki gelmektedir. Sovyetler'in Çekoslovakya'ya girmesi, TİP yöneticileri tarafından tepki ile karşılanır. İlk açıklamasında Aybar "sosyalist devletler arasında müdahalelere yer yoktur" diyerek bu müdahaleye açık bir tepki koyar²⁹. Bu tepkisi sonrasında Aybar, Sovyetlerin marksist enternasyonalizmi temsil ettiğini söyleyecek, bu iki unsur arasındaki farkı açıkça belli edemediği için –'Gülyüzlü sosyalizm' kavramını ortaya koyarak- anti-komünist bir algı yaratacaktır. Bu durumda Sovyetler Birliği karşıtlığını neredeyse milliyetçi bir çizgide sürdüren Aybar, 1968 kuşağının genç kadrolarının TİP'ten uzaklaşmasına vesile olacaktır³⁰.

Partinin olumsuz seyri kendini adadığı parlamenter mücadele alanında aldığı başarısızlıklarla da iyiden iyiye geri dönülmez bir hal alır. 1965 seçimlerinde TİP'in 15 milletvekili çıkarmasına olanak sağlayan seçim mevzuatı bir sonraki seçimlerde geçerli olmak üzere değiştirilir. Parti 1968 Ara Seçimleri'nde oyunu yüzde 3,3'ten yüzde 5,2'ye çıkarır. 1969 seçimlerinde ise 1965 seçimlerine oranla oylarının yüzde 37'sini kaybeder³¹.

Tüm bunların ardından TİP'in Türkiye solunda etkinliğini yitirmesinde, teorik düzlemde bulunduğu seviyeden daha da gerilemesini sağlayan niteliklerinin etkisi vardır. Bu nitelikler arasında; partinin üye kompozisyonu ve dolayısıyla partinin sınıfsal perspektifinden yaşanan sapmalar, partide var olan teori tabusu ve partinin örgütlenme yapısı sayılabilir. Partinin sendikacı üye yapısı siyasal işçi sınıfını bütünleştirecek bir teori kurmaktan yoksundu. Kaldı ki partinin merkezizetçi tavrı partinin kendi bünyesinden tartışmalar ve düşünsel çabalarla ortaya çıkacak teorik kurgulara kapalı idi. 1967'de Malatya Kongresi'nden sonra yapılan Beyoğlu İlçe Kongresi'nde Behice Boran, tabanın sadece merkezden gelen talimatları yerine getirmesi gerektiğini, teorik, güncel siyasi problemlerle uğraşmamalarının doğru olacağını bildiriyordu. Partinin başkanı da İstanbul'da yaptığı konuşma ile aynı görüşlere sahip olduğunu gösteriyordu³².

Türkiye soluna önemli bir açılım getiren TİP, yukarıda bahsettiğimiz teori düzeyi ve parlamenterizme bağlı siyasi stratejisi ile etkinliğini yitirdi. Ama yine de TİP tecrübesi solun teorik birikimine önemli katkılar sundu.

²⁹ Aydınoğlu, **Türkiye Solu**,194.

³⁰ **Age**, 197.

³¹ Abdurrahman Atalay, "1961-1969 Türkiye İşçi Partisi", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988),:2143.

³² A. Hamdi Dinler, **T.İ.P Tarihinden Kesitler 1961-1971** (İstanbul: Gelenek Yayınevi, 1990), 8,9.

2.2.3. Eski TKP'lilerin Teorik Birikimi

2.2.3.1. Hikmet Kıvılcımlı ve Teorisi

Türkiye’de solun özgün teorik kaynaklarından bir tanesi de TKP geleneğinden gelen Hikmet Kıvılcımlı’dır. Türkiye’de solun teorik ve pratik olarak toparlanmaya başladığı bir çağda yaşayan Kıvılcımlı, solun teorik birikimine ve günün tartışmalarına özgün katkılar sunmuştur. Haliyle Türkiye’de solun teorik evriminde Kıvılcımlı’nın teorisi önemli bir durak haline gelmiştir³³.

1925 yılında Türkiye Komünist Partisi’ne üye olan Kıvılcımlı 1938 yılında ‘Donanma Davası’ olarak bilinen davadan 15 yıla mahkum olur. Kırşehir Hapishanesi’nde en önemli teorik eserlerinden biri olan “Tarih Tezi”ni kaleme alır. Dışarı çıktığında 1951 Komünist Tevkifatı vardır. 1954 yılında, 1967’de kapanana dek faaliyet gösteren Vatan Partisi’ni kurar. *Vatandaş* isimli gazeteyi çıkarır. 27 Mayıs darbesinden sonra ordunun ‘dinamik güç’ olduğu yönünde tezleri ile eleştirdiği Milli Demokratik Devrim (MDD) tezlerine paralel görüşlerde bulunur. “Milli Birlik Komitesine Açık Mektup” başlığıyla kaleme aldığı ve 27 Mayıs cuntasına hitap ettiği bu mektup, bu bakış açısını yansıtır. 1967 yılında *Sosyalist* gazetesini çıkarır. 1968 yılında İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği’ni kurar. 12 Mart darbesinin sol bir darbe olacağını öngörerek “Ordu Kılıcını Attı” yazısıyla müdahaleyi olumlar. Darbeden sonra arananlar listesinde bulunan Kıvılcımlı bu dönem yurtdışına çıkar ve 1971’de Belgrad’da ölür³⁴.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı TKP’de başladığı siyasal mücadelesine, kendi kurduğu parti, gazete ve dernekle devam ederken teorik bakış açısı da dönüşüm göstermektedir. Komünist Enternasyonal’in bakış açısına paralel politik teorik konumu, Kemalizmin karşısında yer alırken 1960 darbesi ile Kemalizmin önemli unsurlarından biri olan ordunun aktif siyasetle olan ilişkisine bakışı daha da pozitif yaklaşmıştır. Bu bakışı daha sistemli halde ortaya koyan MDD tezlerine yaklaşan Kıvılcımlı, Türk ordusuna devrimde aktif bir rol biçmiştir.

Kıvılcımlı’nın belki de en çok tartışılan ve en özgün teorik metni “Tarih Tezi” isimli eseridir. Kıvılcımlı’nın teorik çalışmalarının esas önemli kısmı da kapitalizm öncesi toplumlarının hareket yasalarının incelenmesidir³⁵. Kıvılcımlı bu eseri ile tarihsel gelişim döngüsünü açıklamaya gayret göstermiştir. Tarihin çeşitli evrelerindeki sınıfların konumları inceleyen Kıvılcımlı, bu tezinde tarihsel özneler

³³ Aydınöğlü, **Sol Hakkında**, 239.

³⁴ **Age**, 254.

³⁵ Demir Küçükaydın, “Tarihin Maddeci Kavranışının Gelişimi İçinde Kıvılcımlı’nın Yeri”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988):2191.

olarak barbarlar ve şehirlerde yaşayan insanları konu edinir. Bunun yanında Kıvılcımlı'nın bu teorisinde temel ilkelerin başında tarihsel devrim-sosyal devrim ayrımı gelir. Bu, Kıvılcımlı'nın Marksizmdeki geçiş problematiğinin yorumudur³⁶.

Kıvılcımlı'nın tanımlarına göre eski medeniyeti ortadan kaldırarak tarihte yeni bir sayfa açan devrimler tarihsel devrimdir. Bu devrimlerin de birincil özneleri eski medeniyeti yıkan barbarlardır³⁷. Modern çağ tarihinde ise geçiş kanunları sosyal devrimin geçiş kanunları olmuştur. Sosyal devrim, tarihsel devrim gibi çökmüş üretim ilişkilerini kökten değiştiren bir kopuşa işaret etmez. Kıvılcımlı, bu noktada 17 ve 18. yüzyıllardaki kapitalizm devrimleri ile 19 ve 20. yüzyılda yaşanan sosyalizm devrimlerini sosyal devrimlere örnek olarak sunar³⁸.

Teorik olarak Kıvılcımlı'nın üzerinde yükseldiği temellerden birini ifade eden bu tezin aktüel politik hayatın akışını yorumladığı da görülebilir. Kıvılcımlı'nın bu tezi, Türkiye'nin 1960'larda içinde bulunduğu dönemi anlatır görünmektedir. Bunun yanında asıl paralellik Kıvılcımlı'nın bu tezlerinde yansıttığı tarihsel öznelerle, 1960'lar Türkiye'sinin tarihsel özneleri arasında görülebilir. "Tarih Tezi"nde Kıvılcımlı'nın devrimlerin yapıcısı olarak bahsettiği barbarlar, modern Türkiye'de ordu olarak okunabilir. Ordunun devrimci rolünü anan Kıvılcımlı'nın bu tezin başka bir işlevinin de bu rolü formüle etmek olduğu söylenebilir.

Türkiye solunda ciddi bir literatür sahibi ender kişiliklerden biri olan Kıvılcımlı, 27 Mayıs darbesini de bu minvalde olumlu karşılamıştır. Darbenin hemen ertesi günü, darbeyi yapan Milli Birlik Komitesi'ne "*İkinci Kuvayi Milliye Gazanız kutlu olsun. Gerçek Demokraside Allah Yanılmınsın*" sözleri ile biten bir telgraf gönderir. Bunun yanında 7 Temmuz ve 24 Ağustos 1960 tarihinde kaleme aldığı "Milli Birlik Komitesi'ne Mektuplar"³⁹ da Kıvılcımlı'nın ordunun müdahalesini olumlu gördüğünü ve ordunun devrimci adımlarını genişleteceği inancını taşıdığını gösterir.

Bu ümitvar tutumun arkasında, o dönem, özellikle Ortadoğu'da görülen ve genç subaylar tarafından organize edilen hareketlerin Sovyetlerle kurdukları ilişkilere öykünme yer almaktadır⁴⁰. Fakat bunun yanında Kıvılcımlı'nın Türkiye'nin özgün yanlarından da etkilendiğini belirtmek gerekir. Türkiye'nin siyaset arenasında etkin vurucu özne olarak sivrilen ordunun gücü, işte bu özgün yanlardan biridir. Mustafa Kemal öncülüğündeki ulusal kurutuluş hareketinin emperyalist devletlere karşı savaşı ve bu savaş sırasında Sovyetlerle kurduğu bir ilişki söz konusudur. Bu

³⁶ Murat Belge, "Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi Üzerine", **Birikim**, c.1, s. 4 (Haziran 1975): 46.

³⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Tezi**, (İstanbul: Tarih ve Devrim Yayınevi, 1974), 50,51.

³⁸ Kıvılcımlı, **Age**, 54-55.

³⁹ Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu**, 54-55.

⁴⁰ **Age**, 56.

notu düştükten sonra Kıvılcımlı'nın bu tezlerini ortaya koyarken sadece dönemin Ortadoğu'daki konjoktüründen etkilendiğini söylemenin yetersiz kalacağını belirtmek gereklidir. Çünkü bizzat Kıvılcımlı'nın kendisinin de önemli gördüğü Türkiye Kurtuluş Savaşı tarihi Ortadoğu'daki hareketlerin ortaya çıkmasından çok önce Sovyetlerle emperyalizme karşı bir ittifak ilişkisine girmiştir.

Tüm bunların yanında Kıvılcımlı'nın Türkiye'nin siyasi işçi hareketi için önemli bir tecrübe olan TİP'e bakışında da olumlu bir yan görmek mümkündür. Kıvılcımlı, bu ölçekte bir hareketin teori, program ve strateji konuları bir yana tüm zaafalarına rağmen gerçek bir hareketi temsil ettiğini düşünür⁴¹. Bunun yanında *Çaltı* isimindeki bir taşra dergisinde yayınlanan yazısında TİP Tüzüğü'nün 53. maddesini eleştirisinden doğan kimi örgütsel tavsiyelerde bulunur. Burada, 'Bilfiil üretmenlerin çoğunlukta' olmasını, her parti üyesinin bir parti organının daimi üyesi olmasını, sendikalar ve milletvekillerince finanse edilecek ve profesyonel devrimci anlamına gelen "işçi köylü gönülleri ağının" kurulmasını tavsiye edecektir. Bu, Kıvılcımlı'nın Leninist anlamda bir örgütlenme önerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Kıvılcımlı'nın bu teorik bakışına *Yön* dergisi etrafında toplanmış siyaset çevresine ilişkin eleştirilerini de eklemek gerekir. Kıvılcımlı ilk başta *Yön* hareketinin sınıfsal olarak sosyalist hareketlenmeye önderlik etmekten uzak olduğunu belirtir. Bunun yanında ona göre *Yön* hareketi devletçilikle maluldür. Kıvılcımlı'ya göre *Yön* kapitalizmin Türkiye'deki gelişim çizgisini gözden kaçırarak, sosyal adalet ve kalkınma planları kurmaktadır. Halbuki Kıvılcımlı'ya göre Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi ya ABD'nin demokrat burjuva yolundan olacak ya da Almanya'nın asker-banker ittifakı ile gerçekleşecektir. Dolayısıyla Kıvılcımlı *Yön'ün* yaptığı bu tartışmaların, bu gelişme çizgileri dikkate alındığı zaman anlamsız olduğunu belirtecektir⁴². Onun bu bölümde aşamalı bir devrim inancına sahip olduğu görülür.

2.2.3.2. Mihri Belli ve Milli Demokratik Devrim

Eski TKP'li olarak Türkiye solunun teorik seyrini etkilemiş bir başka siyasetçi Mihri Belli idi. 1915 doğumlu Mihri Belli Marksizm ile iktisat eğitimi almak için gittiği Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) tanıştı. Çocukluk arkadaşı olan TKP yöneticisi David Nea vasıtasıyla 1940'ta Reşat Fuat Baraner ile tanışıp TKP'ye girdi⁴³. 1942 yılında TKP'nin Merkez Komite üyeliğine getirilen Belli, 1946'da Yunan İç Savaşı'nda Demokratik Ordu saflarında gerilla olarak savaştı. 1951 tutuklamalarında

⁴¹ Ergun Aydınoğlu, *Türk Solu*, 79,80

⁴² Hikmet Kıvılcımlı, *27 Mayıs*.

⁴³ Gökhan Atılğan, "Mihri Belli", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol* ed: Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007): 547,550

yedi yıl ceza aldı⁴⁴. Belli yeraltında ve hapiste geçen günlerinden sonra 27 Mayıs'ın özgürlükçü ortamında legal siyaset konuşma ve yazma şansına erişti. İşte bu yıllar TKP birikiminin üzerine yeni bir teorik bakış açısı ortaya koymasına yol açtı.

Mihri Belli ile birlikte eski TKP geleneğinden gelen Reşat Fuat Baraner ve Şevki Akşit Türkiye solunda etkin olmuş olan Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketini yarattılar. Kasım 1967'de *Türk Solu* dergisinin çıkması, MDD hareketinin başlangıcı olarak gösterilebilir. 1950-51 tutuklamalarından sonra TKP'nin yeniden örgütlenmesinde etkin olan kişilerle birlikte dergide 1960 öncesi TKP'de yer almayan ama solun etkin isimleri arasında yer alan Asım Bezirci, Rasih Nuri İleri gibi solcular ve *Yön* dergisinden bazı kişiler de yer almaktaydı⁴⁵. Bu kompozisyona sahip *Türk Solu* dergisini çıkaran MDD çevresi, TİP'in parlamentarizme demokratik geçiş yaptığı aşamada yaşanan tartışmalar ve Malatya'da toplanan ikinci büyük kongresi sırasında bu tartışmalar üzerinden yaşanan yarılmanın bir sonucudur⁴⁶. Bu yarılma sonrasında MDD hareketi özellikle 1966 yılından sonra etkinliğini kaybetmeye başlayan TİP içinde önemli bir muhalefet kaynağı olarak yükselmeye başlar. TİP'in içinde oluşturulan MDD'ci muhalefet, parti yönetiminde çok zaman huzursuzluğa yol açar ve parti tabanında MDD'ci tezler ciddi destek bulur. Dünyadaki 1968 olaylarının Türkiye'ye yansımalarıyla başlayan radikal öğrenci hareketlerinden politik eyleme ilgi duyan unsurlar, parlamentarizmi eleştiren MDD saflarına kayar. Fakat 15-16 Haziran 1970'de yaşanan büyük işçi ayaklanmaları, işçi sınıfının politik bakımdan olgunlaşmadığını iddia eden MDD tezlerini sarsar⁴⁷. TİP içerisinde güçlenen MDD hareketi, parti örgütü içerisinde İstanbul il yönetimini ele geçirir. Fakat bu durumun devamı gelmez⁴⁸ ve MDD, 1970 yılında da artık siyaset sahnesinden çekilir.

Bu üç yıllık kısa ömründe MDD Türkiye soluna teorik ve örgütsel olarak ciddi tartışmalar getirmiştir. Hareketin Sovyetler Birliği ve Stalinizm ile yakın bağları bulunmaktadır. Bu ilişki içerisinde MDD hareketi, Stalin'in aşamalı devrim anlayışını kabul etmiştir. Bu anlayışa göre sosyalist topluma ulaşmanın yolu dünyanın her tarafında aynıdır. Sosyalizme giden yol için öncelikle burjuva demokratik devrimi ile oluşturulmuş bir kapitalist sistemin oturması gerekmektedir. Eğer köhnemiş üretim ilişkileri tasfiye edilip de kapitalist aşama yaşanmamışsa sosyalistlerin görevi öncelikle bu aşamanın oluşmasını sağlayabilecek uygun stratejileri izlemektir. Tabii bu köhnemiş ilişkilerin en önemli sebebi de emperyalizmdir. Bu durumda

⁴⁴ Emin Karaca, **Eski Tüfeklerin Sonbaharı**, (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1996), 29,30.

⁴⁵ Aydınöğlü, **Türkiye Solu**, 148,149.

⁴⁶ Gökhan Karsan, "Eski Tüfek Bir Sosyalistte Milliyetçilik Sosyalizm İkilemi MDD ve Mihri Belli" **Doğu-Batı**, s.31,(Şubat, Mart, Nisan 2005): 239.

⁴⁷ Murat Belge, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'tan Sonra)" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** c.7 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983),1957,1958.

⁴⁸ Aydınöğlü, **Türkiye Solu**, 182,183.

emperyalizmin etkisi altında kalıp da köhnemiş üretim ilişkilerine sahip bulunan ülkelerin devrimcileri için en önemli görev, emperyalizmle mücadele etmektir. Emperyalizm karşısında mağdur olan toplumsal zümrelerin ortak düşmana karşı birleşmesi kaçınılmaz bir tarihsel zorunluluk olarak değerlendirilir ve bu ittifakın emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine karşı açacağı savaşın doğal hedefi, öncelikle “demokratik devrim”dir. İşte sosyalizm bu aşama gerçekleştirildikten sonra değerlendirilmesi gereken bir hedeftir. “Üçüncü Dünya”ya özgü sayılan ve temel çelişkiyi kapitalist sınıflarla emek arasında değil, emperyalizmle “ezilen uluslar” arasında kuran bu devrim stratejisi, “Milli Demokratik Devrim” (MDD) stratejisidir⁴⁹.

Mihri Belli ve çevresi, Türkiye’de işte bu bağlamda bir hareket başlatırlar. Sovyetler tarafından gelen bu stratejinin üçüncü dünya ülkelerinde MDD’nin çıkış evresinde yankı bulması da Türkiye’de böyle bir hareketin ortaya çıkması için önemli bir zemin yaratır. 1963’te Suriye’de yaşanan Baas’çı darbe, Irak ve Ürdün’deki komünist partilerin deneyimleri ve Mısır’da milliyetçi lider Nasır etrafında komünistlerin birleşmesi ve Endonezya komünist Partisi’nin milliyetçilerle olan ittifakı Türkiye’deki MDD hareketini ciddi oranda biçimlendirecektir⁵⁰.

Bu tarihsel bağlam ve uzam içerisinde, teorik ve örgütsel konumunu formüle eden MDD Türkiye solunda marksist teoriyi bütünlüklü olarak kullanan ilk hareket sayılabilir. Bu bütünlüklü bakış içerisinde Türkiye’nin özgül koşullarına önemli ölçüde atf bulunur. MDD hareketinin teorik girişimlerindeki amacı Marksizmin Türkiye gerçekliğine yaratıcı bir şekilde uygulanmasıdır⁵¹. Buna göre Türkiye’de devrimci süreci batıdaki gibi burjuvazi değil de asker-sivil aydın zümre önderliğinde işçisi ve köylüsü ile tüm ulus verecektir⁵².

Bu yaklaşım Türkiye solunda etkisini ciddi biçimde hissettirmiştir. Bu yaklaşım özellikle TİP’in çok da tartışmadığı devrimci iktidar sorununa bir açıklık getirmektedir. TİP’in 1964 tarihli programlarını da eleştiren MDD’nin program üzerindeki hassasiyeti de gözler önüne serilebilir. MDD, Türkiye solunda Marksizme ve uluslararası işçi hareketleri tecrübelerine hakim bir grup olarak siyasetin parlamento gibi dar bir alanda yapılmasından ziyade daha geniş alanlarda yapılmasından yanadır⁵³. İşçi sınıfının temsilcisi olduğunu iddia eden MDD hareketi, daha çok asker-aydın zümreyi merkeze koyan siyasi projeler hedeflemiştir.

⁴⁹ Suavi Aydın, “Milli Demokratik Devrimden Ulusal Sola Türk Solunda Özgücü Eğilim”, **Toplum ve Bilim**, s.78, (Güz 1998): 60.

⁵⁰ Aydınoglu, **Türkiye Solu**, 162,164.

⁵¹ Karsan, age, 244.

⁵² Mihri Belli, “Milli Demokratik Devrim” **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988): 2144,2145.

⁵³ Aydınoglu, **Türkiye Solu**, 176.

2.2.4. Bülent Ecevit ve Solda Popülizm

Türkiye’de, Bülent Ecevit ve onun ‘Ortanın Solu’nda konumlandığı partisi CHP de sol teorik gelişmenin önemli duraklarından biridir. 1977’de Bülent Ecevit’in CHP’sinin tarihinin en yüksek oyuna ulaşmasını sağlayan, “Ortanın Solu” programı ile detaylandırılmış sol/sosyal demokrat popülizm anlayışıydı. “Ortanın Solu” kelimesini ilk kullanan dolayısıyla programı ilk defa dile getiren İsmet İnönü oldu. İnönü, 1965 yılında “CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir ekonomik anlayıştadır” sözüyle ilk defa bu kavramın programatik özüne ilişkin bir kelam etmektedir⁵⁴. İnönü, 28-29 Nisan 1967’de CHP’nin 4. Olağanüstü Kurultay’ındaki açılış konuşmasında “Ortanın Solu” ile neyi anlattıklarını özetler. Buna göre “Ortanın Solu”; halkçılık, devrimcilik ve devletçilik ilkesinin zamanın gereklerine ayak uydurulmuş formudur. Aşırı sağa karşı olduğu gibi aşırı sola da karşıdır. Demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin pratikteki ideolojisidir. Kalkınmayı, demokratik bir düzen içerisinde plana bağlılığı ve devlet teşebbüsü ile özel teşebbüsün birbirine güven duyarak çalıştığı bir karma ekonomi fikrini benimser. Sosyalistlerden farklı olarak “Ortanın Solu” milliyetçiliğe bağlıdır⁵⁵.

İnönü’nün 1965 yılında yaptığı bu çıkışı bir adım ileriye götüren ise 1972 yılında İsmet İnönü’nün 34 yıllık CHP başkanlığına son veren Bülent Ecevit oldu. Ecevit, 1966 yılında İsmet İnönü’nün daha çok Kemalist ilkelerin yeni bir formu olarak ortaya koyduğu “Ortanın Solu” programını daha açık bir dille formüle ederek sosyal demokrat bir programa çevirdi. Ecevit, “Ortanın Solu” adlı broşüründe sosyal demokrasiyi telaffuz ediyordu. İnönü’nün savunduğu ilkeler doğrultusunda Ecevit de halkçılığa ve devletçiliğe vurgu yapıyordu. Fakat Ecevit, bu broşüründe halkçılık ilkesinin baştan kabul ettiği sınıfsız toplumu bir amaç olarak tanımlıyordu. Kısacası ona göre halkçılık ilkesinin belirttiği gibi toplum sınıfsız değildir, sınıflara bölünmüştür. “Ortanın Solu”nun amacı da bu bölünmüşlüğü ortadan kaldırıp sınıflar arasında kaynaşma olmasını sağlamaktır. Bunu yaparken de sosyal adalet ve sosyal güvenlik ilkelerine önem verir. Bunların yanında Ecevit broşüründe “Ortanın Solu”nu temsil edenlerin devletçi, plancı, özgürlükçü ve sosyal demokrasiden yana olduklarını söyler⁵⁶. “Ortanın Solu”nu sunarak CHP’nin çizgisini popülistleştirmeye çabalayan Ecevit, 1968 yılında yazdığı kitabı “Bu Düzen Değişmeli” ile CHP’de bu popülist çizgiyi bir kat daha koyulaştırdı. Daha sonra 1973 seçimlerinin seçim broşürü olan “Ak Günlere”de detaylı olarak anlatılan “Demokratik Sol” formülünü

⁵⁴ Özkan Ağaş, “Ortanın Solu: İsmet İnönü’den Bülent Ecevit’e” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekingil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007): 196.

⁵⁵ İsmet İnönü, **İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor, CHP Nedir, Ne Değildir?** (Ankara: CHP Genel Sekreterliği Basın ve Propaganda Bürosu Yayınları, 1967), 9-11.

⁵⁶ Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, (İstanbul: Kim Yayınları, 1966), 17-20.

ortaya koydu. Bu formülün özgünlüğü, küçük mülkiyete yaptığı vurgu ve köycülüktü⁵⁷.

Bu programın siyasi tarih içerisindeki serüveni boyunca sahip olduğu özellikler, radikal sol hareketin yükseldiği bir döneme denk gelince etkili olmuştur. Bu özellikler dönemin sol algısının popüler unsurlarını da göstermesi açısından önemlidir. Bu özelliklerin başında, Ecevit'in sol popülist programının Kemalist geleneğe yakın, Marksizme uzak bir program olması gelir. Fakat Ecevit, bu programı ile kendi teorisini Kemalizmden farklılaştırmaya çalışır. Bunun yanında "devrim", "halktan olmayanlar" gibi Marksist ifadeler yer alır. Ecevit'in sol popülist bir bakıma Gramsci'nin aydın-halk ilişkisindeki organik aydına atıf yapar. Ecevit'e göre aydın halkın içinde olmalıdır. Son olarak Ecevit'in geliştirdiği sol popülist çizginin yerlilik iddiası taşıdığı belirtilmelidir. Avrupa'da geçerli olan sosyal demokrasiye karşı Ecevit'in yukarıda bahsettiğimiz "Demokratik Sol" formülü Türkiyelilik vurgusunu taşımaktadır⁵⁸. Ecevit'in popülist çizgisi ile Türkiye'ye de özgü olsa sosyal demokrat bir zihniyet ilk defa bu kadar güçlü bir şekilde sahneye çıkabilmiştir.

2.2.5. 1974-80: Yükselişin Son Perdesi

Türkiye solunda bu dönemdeki sol kadrolar bir önceki döneme göre farklı kadrolar değillerdir. Siyaseti yapan aynı kişilerdir. Fakat etraflarında toplandıkları odaklar değişmiştir. Türkiye solu bu dönemde etkilerini sonraki dönemde de gösterecek yeni örgütlerle tanışmıştır. Fakat bu yeni örgütlerin kökeni de 1960'larda yükselen sol hareketlerde yatmaktadır⁵⁹. Dolayısıyla bu devamlılığın aldığı yeni formlar anlamına gelen örgütleri, sahip oldukları teorik bakış açısından bunu dikkate alarak değerlendirmek gerekmektedir.

Bu dönem solunun en etkin, en popüler ve kitlesel sol örgütlerinin başında Devrimci Yol gelmektedir. Devrimci Yol hareketi 1 Mayıs 1977 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Devrimci Yol* dergisi ile doğmuştur⁶⁰. Dev-Yol hareketi 1960'ların sonlarına doğru aktif hale gelen Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi hareketinin politik-ideolojik ve kadro olarak mirasını taşıyan bir örgüttür⁶¹. Örgütün teorik algılaması en temel referans metinlerinden biri olan "Bildirge" isimli metinden takip edilebilir. Bu metinde Dev-Yol, o dönemde Türkiye solunun temel meselesini

⁵⁷ Emin Alper, "Bülent Ecevit", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekinil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007): 205,206.

⁵⁸ Necmi Erdoğan, "Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülist Üzerine Notlar", *Toplum ve Bilim*, s.78 (Güz 1998): 23,25,28.

⁵⁹ Aydınöğlü, **Türkiye Solu**, 277.

⁶⁰ "Devrimci Yol" **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1988): 2256.

⁶¹ Melih Pekdemir, "Devrimci Yol", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekinil (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007): 744.

proletaryanın öz örgütünü yaratmak olarak ortaya koymaktadır⁶². Dünyadaki durumun değerlendirilmesinin yer aldığı bölümde Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin de Çin Komünist Partisi'nin de tezleri eleştirilmektedir⁶³. Bundan sonra Bildirge'de Türkiye'de demokrasinin bir devrimle yerleşeceği söylenir. Burada emperyalizm ile işbirliği yapmış oligarşik diktatörlüğün ortadan kalkması ifade edilir. Bununla birlikte Dev-Yol'un teorik bütünlüğünde anti-faşist karakterin de baskın olduğunu söylemek gerekir. Mahalle direnişleri, Fatsa yerel yönetim örneği, işçi örgütlenmeleri ile Dev-Yol solda önemli bir kitlesellik yaratmıştır. Fakat işçi sınıfının siyasallaşması sürecinde 1960'lardaki örneklerden daha geride bir görünüm sergilemiştir⁶⁴. Bunun nedenlerinden biri hareketin partileşme sürecini zamanında başlatamamasıdır. Bu durum, hareketin teorik-ideolojik olarak sınırlı yapısına bağlıdır. Hareket THKC mirasının değerlendirilmesinde de bu sınırlı yapısının handikaplarını yaşamıştır⁶⁵. 12 Eylül'ü getiren koşulları hakkıyla okuyamayan⁶⁶ örgüt tarih sahnesindeki etkinliğini de yitirmiştir.

Bu dönemin etkin bir başka örgütlenmesi ise TKP'dir. Birçok yönüyle TKP'nin bu dönemi, partinin yeniden dirilişi olarak değerlendirilebilir. 12 Mart darbesi Türkiye solunun büyük kısmına özellikle de TİP'e darbe indirirken ülkede bulunmayan TKP bu darbeden çok büyük hasar almadı. Öğrenci hareketi ve TİP'te siyaset yapan kadroların partiye gelmesi ile 1973 sonrasındaki önemli yükselme yaşandı⁶⁷. Bu yükselmenin arkasında birkaç neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1973 sonrası yükselmeyi sağlayan Zeki Baştımar'ın, Mihri Belli'ye karşı almış olduğu tutumdur. Belli'nin TİP içerisinde etkinlik kazanması Zeki Baştımar'ı Türkiye'deki örgütlenmeyi daha da sağlamlaştırma yolunda motive etmiştir. Bunun yanında TİP'in başında olan Mehmet Ali Aybar'ın da Çekoslovakya müdahalesi esnasında gösterdiği 'anti-sovyetik' tutum, Baştımar'ı bu tutumun karşısına çıkmak zorunda bırakmıştır⁶⁸.

Partinin, uluslararası siyasete ve Türkiye'deki duruma ilişkin tespitlerinde bu karşı çıkışın izleri de görülmektedir. 1973 seçimleri gerçekleştikten sonra dünya sosyalist kampında da Çin Halk Cumhuriyeti ve SSCB arasında ciddi gerginlikler baş gösterir. TKP, bu gerginlikte SSCB'nin politikalarını desteklerken Türkiye'de Maoculuğu benimseyen gruplara karşı da saldırgan bir tutum içerisinde yer alır. Türkiye'deki durumu değerlendirirken de TKP, CHP hükümeti dahil tüm ülkenin

⁶² Haz. Haydar Aslan, **Devrimci Yoldan Seçmeler**, (İstanbul: Gökkuşluğu Basın Yayın, 1996), 13.

⁶³ **Age**, 16,17.

⁶⁴ Ergun Aydınoglu, "Türkiye'de Sol (1960-1980) Hangi Sınıfın Solu?", **Türkiye'yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak**, ed:TÜSAM Kolektifi, (İstanbul: Sav Yayınları, 2006): 222.

⁶⁵ Aydınoglu, **Türkiye Solu**, 373.

⁶⁶ Müftüoğlu, **age**, 2253.

⁶⁷ Çetinkaya, Doğan, **age**, 328.

⁶⁸ Aydınoglu, **Türkiye Solu**

1980'lere gelirken iyiden iyiye sağcılaştığı tespitini yapmaktadır. Fakat hala CHP'nin tabanının anti-emperyalist bir damardan geldiği önkabulüne sahip bulunup tek düşman olarak görülen NATO'ya karşı ulusal demokratik cephe siyaseti önermektedir. 12 Eylül darbesine yaklaşırken özellikle sola karşı yükselen bir baskının varlığından bahseden parti, solun illegal mücadelesine de karşı çıkmıştır. Legalde siyaset yapma şansını kullanan parti bu yönde bir ideoloji de geliştirmiştir⁶⁹. DİSK içerisinde önemli etkinlik göstermiş olan parti işçi sınıfı siyasetinin de önemli temsilcisi olarak ilgi çekmiştir.

1974-80 arası solun yükseliş yıllarında 1975-77 dönemi 1960'lar solunun yeniden yapılanmasına sahne olmuştur. Sosyalist Parti (SP), Türkiye Emekçi Partisi (TEP), ikinci TİP, THKP-C ve THKO'nun mirasını sahiplenen yeni hareketler ve Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) ve yeni Maoçu hareketlerin doğuşu bu döneme denk gelmektedir. Bu örgütler dışında 1974-80 solunun önemli örgütlenmelerinin başında Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP), Halkın Kurtuluşu ve Kurtuluş hareketi gelmektedir. Bu dönem Türkiye solunun ideolojik düzleminde etkili olan birkaç unsur vardır. 1974 sonrası Türkiye solu için Çin-Sovyet çatışması hem sol kampların oluşumu hem de sol-içi siyasi kültür için birincil düzeyde belirleyici olmuştur. Bunun yanında Türkiye solunda Kürt solunun bağımsızlaşması olgusunun gerçekleştiği görülmektedir. Son olarak Türkiye solunun bu dönemdeki ideolojik zeminini belirleyen unsurlardan bir tanesi de o dönem yükselmeye başlayan radikal sağ harekete karşı mücadele temelinde oluşmuş anti-faşist niteliklidir⁷⁰.

⁶⁹ Çetinkaya, Doğan, *age*, 332.

⁷⁰ Aydınoğlu, *Türkiye Solu*, 329-350.

3. AVRUPA VE DÜNYA SOLUNUN TEORİK MANZARASI

3.1. 'Eski Sol'dan 'Yeni Sol'a Miras Tartışmalar

Yeni Gündem dergisinin söylem ve siyasi yaklaşımını analiz edebilmek için dünya solunun -özellikle Avrupa solunun- geçirdiği evrimin de çözümlenmesi gerekmektedir. Derginin söylem ve siyasi yaklaşımının konumlandırılması için gerekli olan bağlam bu evrim üzerine daha çok da bu evrim süresince gerçekleşen ayrımlar üzerine kurulmuştur. Bu yüzden bu ayırım noktalarını tanımlamak derginin üzerinde yükseldiği zemini açıklamak için önem arz etmektedir.

Bahsettiğimiz düşünsel evrim içerisinde yaşanan en temel ayırım ana hatları ile söylemek gerekirse komünizm ve sosyal demokrasi arasında yaşanan ayrımdır. Bu ayırımın iki tarafında Marx ve Engels'ten sonra gelen ikinci kuşak⁷¹ iki Marksistin; Karl Kautsky ve Vladimir İlyiç Lenin'in ana etkileri bulunmaktadır. Kautsky ve Lenin arasında yaşanan düşünsel ayırım bahsettiğimiz ayırımın cisimleşmiş halini oluşturmaktadır.

Bu ayırımı şekillendiren tarihsel dönem içerisinde etkili olmuş bazı vakıalar ve süreçler vardır. 1864 yılında Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından kurulan işçilerin uluslararası örgütlenmesi Enternasyonal'in⁷² daha sonraki kongrelerinde yaşanan gelişmeler, Birinci Dünya Savaşı ve Rusya'da yaşanan Ekim Devrimi bu ayırımı şekillendiren olaylar olarak dikkat çekmektedir. Sırasıyla bu tarihsel gelişmeler sürecinde ortaya konan teorik değerlendirmeler *Yeni Gündem* dergisinin üzerinde bulunduğu konumu tarif etmede yardımcı olacaktır. Bu tarihsel gelişmeler ifade edilirken söz konusu teorik değerlendirmelerin de, daha çok iki önemli teorisyen Kautsky ve Lenin'in ortaya koydukları teoriler üzerinden açıklanacağını belirtmek gerekmektedir.

⁷¹ Perry Anderson, **Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler**, çev: Bülent Aksoy, (İstanbul: Birikim Yayınları, 2004), 30.

⁷² Geoff Eley, **Forging Democracy The History of the Left in Europe 1850-2000**, (New York: Oxford University Press, 2002), 31.

3.1.1. Kautsky ve İkinci Enternasyonal

Sözünü ettiğimiz evrim açısından ilk ortaya konması gereken Kautsky'nin etkisinin güçlü şekilde hissedildiği 2. Enternasyonal'dir. Sosyalist Enternasyonal olarak da bilinen 2. Enternasyonal 1889'da uluslararası sosyalizm için mücadele etmek amacı güden sosyalist ve işçi partileri tarafından kuruldu. Kongrenin 20 ülkeden 391 delegesi bulunuyordu.

Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) tarafından teşvik edilen 2. Enternasyonal temel olarak dört ana başlık çerçevesindeki sorunsalları çözmek için bir araya gelmişti. Birincisi, günde sekiz saat çalışma ilkesi ve diğer çalışma koşullarının iyileştirilmesiydi. İkinci başlık, birliğin son dönemine denk gelen Birinci Dünya Savaşı karşısındaki tavır yani barışın sağlanması ve savaşlar karşısında ulusal ordulara karşı alınacak tavırla ilgiliydi. Üçüncü başlık, Kautsky'nin işçi sınıfının demokrasiye katılmasını önemseyen bakışından türeyen genel oy hakkının yaygınlaşması için verilen mücadeleye ilişkindi. Son olarak da 1 Mayıs'ın tüm dünyada işçi dayanışmasına vurgu yapan bir gün olarak kutlanmasıyla ilgili idi⁷³.

Bu sorunsallar etrafında eylemler yürüten Birlik'te erken tartışmalar Birinci Enternasyonal'den kalan anarşizm ve burjuva demokrasisine konacak mesafe çerçevesinde başladı. Bu tartışmalarda Fransız marksist Guesde, 1900 Paris Kongresi'nde burjuva demokrasisi minvalinde bir cumhuriyetin hakiki reformlar getirmesinin beklenemeyeceğini belirtiyordu. Fakat onun karşısında Kautsky, sosyalizme olan açık bağlılık ve bağımsızlık mümkün olduğu müddetçe pragmatik olarak bu cumhuriyet modelinde yer almanın, diğer siyasi oluşumlarla ittifaklar kurmanın sorun olmayacağını belirtiyordu. Fakat onun bu bakışına karşın, 1871 Paris Komünü'nü bastıran ve işçi sınıfının karşısında yer alan General Gaston Gallifet'in başkanlığındaki hükümette solcu Millerand'ın bakanlığı ve yine aynı şekilde İtalyan Turati'nin bakanlığı süreçleri burjuva hükümetlere katılma konusunda ilgi çekici örnekler olarak duruyorlardı. Kısacası müttefiklik ilişkilerinde sıkıntılar o zaman bile baş göstermişti⁷⁴.

Kautsky'ye göre, daha önce 'Sınıf Mücadelesi' isimli broşüründe belirttiği gibi, demokrasi içerisindeki ittifak ilişkileri işçi sınıfının mücadelesi için önemliydi. Bu tartışmalarla birlikte İkinci Enternasyonal'de ayrılıklar yaratan bir başka alan da emperyalizm ve milliyetçilik kavramlarına yöneltilen bakış açılarıydı. Emperyalizme olan bakışında sermayenin değişen niteliğini gözden kaçıran Kautsky'nin bakışı 2. Enternasyonal'e hakim olunca, birlikteki delegeler değişik milli hassasiyetlerini ön

⁷³ Age, 86.

⁷⁴ Age, 88,89.

plana çıkararak bir anlamda ortak mücadele zemininin vuruculuğunu etkilediler. Örneğin Avusturya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1899 tarihli kendi sınırları içinde değişik ulusları kapsayan federasyon programı –buna küçük Enternasyonal denildi– bu tarz hassasiyetlerin ortaya çıkması demektir. Bu sorunsalın yıkıcı olduğu nokta, bu partilerin Dünya Savaşı sırasında aldıkları tavırla ortaya çıktı. Bu tavır 2. Enternasyonal'in ciddi anlamda sarsılması anlamına gelecekti. Avrupa'da başlatılan barış kampanyaları, Enternasyonal'in 10. Kongresi ile 21. Uluslararası Barış Kongresi'nin aynı tarihlerde Viyana'da düzenlenmesi gelişmeleri bile 2. Enternasyonal'in savaşa karşı durmasına sebep olamayacaktı. 4 Ağustos 1914'te Alman ve Fransız sosyalistleri kendi hükümetlerinin savaş kredilerini onayladılar. Belçika, Birleşik Krallık, Avusturya ve Macaristan'daki sosyalistler de tıpkı İsviçre, Hollanda, İsveç ve Danimarka'daki sosyalistler gibi "ulusal savunmacılık" ilkesini savunmaya başladılar⁷⁵.

Perry Anderson da savaş konusunda birçok marksist teorisyenin kendi ülkelerinin politikalarına uyum sağladığını belirtmektedir. Anderson 1914'te savaş patladığında Kautsky ve Rus marksist Plehanov'un kendi yurtlarını savunmayı tercih ettiklerini, başta savaşa muhalafet eden Avusturyalı marksist Hilferding'in daha sonra gidip Avusturya ordusuna yazıldığını, yine Avusturyalı marksist Otto Bauer'in doğu cephesinde Rusya'ya karşı savaştığını belirtip bu tercihlerin 2. Enternasyonal'i dağıttığını belirtmektedir⁷⁶. Bu teorisyenlerin yanında savaşı durduramayan ve ona yer yer eklenen sosyal demokrat partiler, 1916'da 2. Enternasyonal'in dağılmasına giden süreci hazırladılar.

3.1.2. Lenin ve Üçüncü Enternasyonal

2. Enternasyonal bu sürece girerken Avrupa solunun siyasal düşünce evriminde önemli bir ayrım olan komünizm- sosyal demokrasi ayrımının hatları da netleşmekteydi. 2. Enternasyonal'in savaş karşısında aldığı tavırdan sonra içine girilen süreç de örgütsel olarak bazı ayrımlara sahne olmaktadır. 1914'teki savaş koşullarından hemen sonra Lenin'in başını çektiği bir grup sosyalist 1915 Eylül'ünde İsviçre'nin Zimmerwald kasabasında bir konferans düzenledi. 'Zimmerwald Solu' olarak da bilinen eğilimin tohumunu atan konferans, sosyal şovenizm olarak adlandırılan tavra karşı çıkmakta ve Birinci Dünya Savaşı'na karşı aktif mücadeleyi öngörmekteydi. Bahsettiğimiz ayrım açısından Zimmerwald Konferansı'nın tarihsel bir önemi vardı. Bu konferans ile 2. Enternasyonal'in temel eğilimlerine ciddi bir muhalafet örgütlenmekte ve 3. Enternasyonal'in tohumlarını atılmaktaydı. Aynı

⁷⁵ Age, 124,125.

⁷⁶ Anderson, age, 38.

zamanda Zimmerwald Solu'na katılmış olan sosyalistlerin enternasyonalist elemanları devrimci mücadeleyi hızlandırmışlar ve kendi ülkelerinde komünist partilerin kurulmasında aktif rol almışlardı. Böylelikle komünist-sosyal demokrasi ayrımı iyiden iyiye ortaya çıkmaktaydı⁷⁷.

Bu ayrım ortaya çıktıktan sonra iyiden iyiye zayıflayan 2. Enternasyonal 1916'da dağıldı. 2. Enternasyonal dağıldıktan bir yıl sonra 1917'de Ekim Devrimi ile Lenin, Rusya'da yönetimi ele geçirdi. Bunun yanında Lenin, devrimin Avrupa'ya sıçramasına yönelik çalışmaları da önemsemekteydi. Bu minvalde 1919 Mart ayında Komünist Enternasyonal ya da Komintern olarak bilinen 3. Enternasyonal kuruldu. Bu kez kurulan Birlik'te Lenin, devrimin bu içerik ve şekille Avrupa'ya yayılmasına hizmet etmek amaçlarını güttü. Lenin, 2. Enternasyonal'i sarsan 1914'te başlayan savaş yıllarında Rusya'daki devrimin Avrupa'daki devrimlere yol açacağını ve bunun yanında Doğu'daki burjuva devrimleri ile de bir paralellik göstereceğini belirtmekteydi⁷⁸.

2.Enternasyonalin tersine burjuva demokrasisini dışlayan 3. Enternasyonal'in 22 ülke ve 35 örgütten 52 delegenin katılımıyla 1919 Mart ayının ilk haftasında yaptığı kongrede üzerinde oydaştığı temel hareket noktaları şunlardı: İlk olarak burjuva demokrasisi can çekişen bir rejim olarak kabul edilmekte, burjuva demokrasininin kurumları karşısına konan Sovyetler ve işçi konseyleri 'daha yüce' demokratik aygıtlar olarak tanımlanmaktaydı. Proletarya diktatörlüğü de işçi sınıfının sınıfsal baskıdan kurtulmasının bir aracı olarak siyaset stratejisine dahil edilmekteydi. Bunun yanında Uluslararası İşçi Birliği de devrimin muhafaza edilmesi açısından önem taşıması sebebiyle kurgulanmaktaydı⁷⁹.

Bu prensipleriyle 3. Enternasyonal, 2. Enternasyonal'e muhalefet ederek ayrımların daha da kökleşmesine hizmet etmekteydi. 3. Enternasyonal bağlamında bu ayrımı formüle eden olgulardan bir tanesi de 21 Koşul'dur. 1920 Haziran ayında Enternasyonal'de kararlaştırılan 21 üyelik koşulu 2. Enternasyonal mirasından kopma çabalarının bir yansımasıdır⁸⁰. Bunun yanında Lenin aşırı sol unsurların da bu hareket içerisinde yer almaması gerektiğini belirtmekteydi. "Sol Komünizm- Bir Çocukluk Hastalığı" eseri bu teorik bakışının yansımasıdır⁸¹.

⁷⁷ "Zimmerwald Left", <http://www.marxists.org/glossary/orgs/z/i.htm> [08.11.2008].

⁷⁸ Fernando Claudin, **Kominternden Kominforma Komünist Enternasyonalin Bunalımı**, çev: Yavuz Alogan, Cilt 1, (İstanbul: Belge Yayınları, 1990), 63.

⁷⁹ Eley, **age**, 180.

⁸⁰ Aydınöğlu, **Sol Hakkında**, 47.

⁸¹ Vladimir İlyiç Lenin, **Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı**, çev: Muzaffer Erdost, (Ankara, Sol Yayınları, 1999)

Bu girişimlerde hedef Lenin'in sahip olduğu teorik kurguyu Avrupa genelinde hayata geçirme çabasıydı. Çok sonra Kautsky'nin belirttiği gibi Lenin ve Komintern'in amacı, proletarya diktatörlüğünü dünya sathına yaymaktı⁸². Ancak bu durum, "21 Koşul" ortaya konduktan çok zaman sonra Komintern'in SSCB'nin dış siyasa aracı haline indirgenmesi tehlikesini yarattı. Hele 1924'te Lenin'in ölümünün ardından SSCB'nin başına geçen Stalin'in 'tek ülkede sosyalizm' anlayışından sonra Komintern daha merkeziyetçi ve daha bürokratik bir araca dönüştü. Stalin yönetimindeki SSCB, Komintern vasıtasıyla Almanya'da yükselen bir güç olarak tehditkar hale gelen Hitler'e karşı tüm Avrupa'da komünist partilerin kendi ülkelerinde halk cephesi yaratmaya teşvik ederken, konjonktür değiştikten sonra, İngiltere ve ABD'nin desteğini almak ya da en azından tepkilerini çekmemek için Komintern'i dağıtmakta hiç tereddüt etmedi. Mayıs 1943 kararıyla tarihin sahnesinden çekilen Komintern⁸³ son dönemdeki duruşuyla merkeziyetçi eğilimlerin ve bürokrasinin hakim olduğu bir yapı oldu.

3.1.3. Stalinizm ve Sol

Bu noktada 3. Enternasyonal'i fesh ederek, SSCB'ye bağlı ülkelerin kendi aralarındaki uyumu koordine etme amacıyla Kominform'u kuran Stalin'in özellikle Avrupa komünist partileri üzerindeki etkileri ile oluşmuş ideolojisinin ana hatlarını çizmek gerekmektedir. Stalin'in Komünist Enternasyonal tecrübesinde gösterdiği gibi, bu ideolojinin temel özellikleri; bürokratikleştirilmiş bir yapılanma, tek ülkede sosyalizm modeli, bu modeli destekleyen Rus milliyetçiliğine eğilimli popülist algı ve tarihin çizgisel aktığını iddia eden determinist bir bakış açısı idi⁸⁴.

Bu özellikleri ile daha sonra Stalin kıyasıya eleştirilecektir. Bu eleştirilerden doğan dalgada Stalin kişisel varlığıyla sosyalizm düşüncesinin yozlaşmasının tek suçlusu olarak kabul edilmekteydi. Fakat tüm bunları Stalin'in kendi liderlik tercihleri ile açıklamanın yetersiz olacağı açıktır. Stalin'i doğuran koşulların başında Çarlıktan devralınan o dev bürokrasinin yozlaştırıcı etkisi gelmekteydi. İtalyan marksist Lucio Colletti, Lenin'in, "Devlet ve Devrim" kitabını yazmasının üzerinden daha iki yıl geçmeden devlet aygıtında üst kademelerde ancak birkaç bin Bolşevik olduğunu geriye kalan kesimin de Çarlıktan devralınan ve sosyalizme antipati duyan bürokratlardan oluştuğunu söylediğini belirtir. Devrimden sonra geniş bir devlet örgütlenmesi yaratılması zorunluluğu doğunca bu kötü mirasa devlet içinde alan

⁸² Karl Kautsky, Social Democracy versus Communism, <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1930s/demvscom/index.htm>, [04.01.2008].

⁸³ Claudin, **age**, 37.

⁸⁴ Murat Belge, "Stalin ve Stalinizm Üstüne", **Birikim**, c.5, sayı: 30-31(Ağustos-Eylül 1977): 16,18.

açılması gerekmiştir⁸⁵. Bunun yanında SSCB'nin sıkıntılarla dolu ekonomik yapısı da Stalin gibi toplumsal hayat üzerinde baskıcı bir karakterin kendi ideolojisini yeniden üretmesine yol açmaktaydı. Lenin, devrimden sonra Yeni İktisat Politikası (NEP) ile ekonomik döngünün yeniden dönmesini sağlamak peşindeydi. Fakat bu politika beklenen dönüşümü sağlayamayınca, kendi politikasının devamını getiremeyen Lenin'den sonra gelen Stalin, SSCB'nin kendi kendine yeten sanayi modeli ile kalkınmasını öngördü. Esasında toplumun kıt ekonomik karakteri açısından bu durumun gerçekleşebilmesi için de ciddi bir toplumsal baskıya ihtiyaç vardı. Çünkü NEP'ten sonra yine toplumun geniş kesimlerinden bir fedakarlık bekleniyordu. Böyle olunca ortaya Stalin gibi bir baskıcı karakterin çıkması elzem gözüktü⁸⁶.

Bu tutumun yaratmış olduğu karakter, sonunda tümüyle baskıcı ve bürokratik bir zemine oturdu. Stalin, Komintern'in işlevini tek biçimde tanımlarken Lenin'in Avrupa devrimini önemseyen tavrını da kabullenmiyordu⁸⁷. Buradan hareketle Avrupa'daki komünist partilerini, kendi ülkelerinin devrimci bir gücü olarak değerlendirmek yerine, SSCB'nin dış politika aparatları olarak değerlendirmekteydi. Bu yorum İkinci Dünya Savaşı sonrası istikrarsızlaşan Avrupa'da devrim potansiyeli mevcutken, hiçbir devrimin gerçekleşmemesini getirdi. Özellikle Fransa Komünist Partisi (PCF) ve İtalyan Komünist Partisi pratikleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Örneğin Fransız Komünist Partisi legalite koşullarında savaşa giren tek komünist partisi olarak Hitler'in karşısında anti-faşist bir tavır aldı. Fakat parti Alman-Sovyet Paktı'nın imzalanmasından sonra Sovyet diplomasisi ile aynı çizgiye geldi. Böylece ulusal duyguları devrim yönünde kanalize edemediği gibi aynı zamanda Sovyet etkisi altına daha çok girmeye başladı⁸⁸. Bunun yanında İtalyan ve İspanyol Komünist Partileri de bu döngü içerisinde yerlerini aldılar.

3.1.4. Sosyal Demokrasinin Gelişimi

Stalinizmin ilerlediği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ise sosyal demokrasi akımının yükseldiği dikkat çekmektedir. İkinci Enternasyonal'in son zamanlarında keskinleşen ayrımın bir tarafında yer alan sosyal demokrasi, İkinci Savaş'tan hemen sonra Avrupa'nın hemen tüm ülkelerinde etkin siyasal özne konumuna yükselmiştir.

⁸⁵ Lucio Colletti, "Stalin Sorunu", **Birikim**, çev: Bülent Aksoy, Nazan Tükin c.5, sayı: 30-31 (Ağustos-Eylül 1977): 52,53.

⁸⁶ Michal Reiman, **Stalinizmin Doğuşu İkinci Devrim Arifesinde SSCB**, çev: Bülent Tanatar, (İstanbul: Metis Yayınları, 1998), 150.

⁸⁷ Colletti, age 56.

⁸⁸ Claudin, **age**, c.2, s. 19,21.

Savaştan hemen sonra yoğun bir yıkım yaşamış Avrupa'da özellikle İskandinavya'dan gelen dalga sosyal demokrasinin yükselmesine olanak sağlamaktaydı. Devrimci dönüşüm yerine; sisteme, sosyal yanı etkin olan kimi düzenlemelerle entegrasyonu savunan sosyal demokrat partiler hızla yükselmekteydi⁸⁹. Sınıf mücadelesi ve kapitalizmin şematik evrimci dönüşümünün karşısında; liberal demokrasi odaklı sosyal yapısal reformlar, karma ekonomi modeli, sendikacılık ve güçlü refah devleti anlayışı sosyal demokrasi dalgasının temel unsurlarını oluşturmaktaydı.

Avrupa'da sosyal demokrasinin gelişiminde etkili olan uluslararası unsurlardan en önemlisi ise Marshall yardımları olmuştur. Soğuk Savaş koşulları içerisinde Amerika'nın Avrupa ülkelerini yanına çekme stratejisi doğrultusunda yaptığı yardımlar buradaki kapitalist döngünün sürmesine olanak sağlamaktaydı. Fakat bu döngüde devletlerin artık bir refah devletine dönüştüğü görülmekteydi. Refah devletinin ortaya çıkmasında ise işte bu yardımların önemli etkisi olduğunu eklemek gereklidir. Tam istihdam, yükselen gelirler, genişleyen sosyal haklar ve demokrasiyi savunan sosyal demokrat partiler böylelikle devrimci geçişi savunan komünist partileri karşısında ciddi mevziler kazanmışlardı. Bu dönüşümün daha sonra işçi sınıfının sistemle uyum sağlaması açısından önemli bir dönüşüm olduğunun da altını çizmek gerekmektedir.

3.2. Yeni Sol ve Teorileri

3.2.1. 1968 Hareketlerinin Öncesi

Sol ve toplumsal hareketlerin dünyayı algılamasında bir devrim gerçekleştirdiği için 1968 hareketleri bu bölümde milat olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda tarihsel olarak teorik düzlemde bahsedilen ayrışmalar 1968'de zirveye çıkan toplumsal hareketlerin tepki verdiği ayrışmalar olarak da dikkat çekmektedir.

1968 hareketleri de yukarıda ortaya konan SSCB ve Avrupa'nın değişik komünist partilerinde oluşan bürokrasiye ve bürokratizme karşı bir tepki hareketi olarak yükseldi⁹⁰. Çekoslovakya'nın işgali ve ona karşı yükselen tepkiler bu türden bir kalkışmanın en önemli örneği oldu.

⁸⁹ Savaştan sonra yapılan seçimlerde aldıkları yüksek oy oranları bu saptamanın açık kanıtını oluşturmaktadır. 1945-1960 arası yapılan genel seçimlerde Avrupa'nın kimi ülkelerindeki sosyal demokrat oyların oranı şöyledir: Avusturya yüzde 44,8; Belçika yüzde 38,6; Birleşik Krallık yüzde 48,8; Danimarka yüzde 41,3; İsveç yüzde 47,8; Lüksemburg yüzde 41,4; Norveç yüzde 48,3 Eley, **age** 315.

⁹⁰ Giovanni Arrighi, Terence K. Hopkins, Immanuel Wallerstein, **Sistem Karşıtı Hareketler**, çev: C. Kanat, Bülent Somay, S. Sökmen, (İstanbul: Metis Yayınları, 1995), 100.

Bu tepkinin öncesinde ise toplumsal düzlemde yaşanan gerilimlerin tavana çıkması kadar, 1968 öncesi dönemde geçmişe yönelik yapılan eleştirilerin de yeni tartışmaların açılmasında önemli payı olmuştu. Tabii bu anlamda geçmişe yönelik en büyük sorgulama merkezden gelen, yani SSCB'nin merkezinden gelen bir sorgulama oldu. 1956 yılında SSCB'nin bir dönüm noktası olarak, Stalin'in tüm politikaları eleştirilmeye başlandı⁹¹. Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi'nde gerçekleşen bu eleştirilerde Stalin karakterinin kolektif önderlik karakteri ile uyuşmadığı ortaya kondu. Bunun yanında dönemin Sovyet lideri Kruşçev, Kongre'de Stalin'in kabul etmediği kapitalist devletlerle bir arada barış içinde yaşama ilkesini de kabul etti. Ayrıca Kongre'de Lenin'in, emperyalizmin her zaman savaşa gebe olacağı tezi ve proleter devrim dışında özellikle Avrupa'daki ülkelerde sosyalizme barışçıl bir geçiş olacağı tezi de dile getirildi. Bu durum, teorik ve stratejik kurgu açısından önemli bir dönüşüme işaret etmekteydi. Bu saptamalar sosyalizme ulaşmada ayrı yolların varlığını da ortaya koyuyordu. Bu, Yugoslavya'dan Çin'e kadar tüm ülkelerle ve sosyalizmleriyle sağlıklı bir ilişki kurma imkanını sağlıyordu⁹².

Tarihsel paradigmada bu dönüşüm girişimleri yankısını bulmakta gecikmedi. Macaristan ve Çekoslovakya gibi 'Demirperde' ülkelerinde özgürlük temelli ayaklanmalar vakit geçirmeden tarih sahnesindeki yerlerini aldılar. Fakat 20. Kongre'de belirtilen ilkelerin aksine Sovyetler buralara müdahale etmekte gecikmediler. Fakat tüm bunların yanında artık eski solun tartışmaları, programları, hayat öngörülerini değiştirmeye başlamıştı, kısacası kabuk kırılıyordu. 1956 yılında Macar Ayaklanması'nın Sovyetler Birliği müdahalesine maruz kalması karşısında verilen tepki, ulusal komünist partiler içerisinde Sovyet politikasına karşı olan ilk önemli tepkilerdi⁹³.

1968 öncesi işte tam da böyle bir ortam söz konusu idi. Eski teoriler tartışılırken "Yeni Sol" dalga kendini göstermeye hatta sokakları örgütlemeye başlamıştı. Hayata yaklaşımlarından, örgütlenme ve politik stratejilerine kadar farklı bir toplumsal hareket ideolojisi özellikle Avrupa'da etkili olmaya başladı.

3.2.2. 1968 Hareketleri ve Yeni Sol

Bu yeni teorik dönüşümün örgütlendiği yerlerin sokaklar olması aynı zamanda o kurgu ile paralellik gösteren bir olguya işaret etmektedir. 1968'in en önemli durağı Paris olarak değerlendirilebilir. Toplumsal hareketin önemli bileşeni

⁹¹ Aydın Çubukçu, **Bizim 68**, (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1993), 19.

⁹² Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, (Ankara: İmge Kitabevi, 1994), 375-378.

⁹³ Aydınoğlu, **Sol Hakkında**, 54

öğrencilerdi. Nanterre Fakültesi çıkan olayların ardından 3 Mayıs 1968'de kapatıldı. Öğrencilerin Sorbonne Üniversitesi'ni işgali üzerine de polis sert müdahalede bulundu. 10 Mayıs'ta Barikatlar Gecesi ismi verilen gecede de polisle göstericiler arasında sert çatışmalar yaşandı. Öğrenci ayaklanmalarının yanında işçi sınıfı mücadelesi de devam etmekteydi. 13 Mayıs'ta bir sendika gösterisi ve ardından 10 milyon işçinin katıldığı grev yaşandı. 25-27 Mayıs'ta Grenelle görüşmeleri sonucu işverenler, ücretlere zam yapılmasını kabul ettiler fakat işçiler grevi sürdürdüler. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Charles De Gaulle referandum önerisinde bulundu fakat bu öneri de kabul görmedi⁹⁴.

Fransa gibi baharın hareketli geçtiği bir başka durak da Çekoslovakya oldu. SBKP'nin 20. Kongresi'nin ardından kıpırdanma özellikle Slovak bölümünde yayıldı. Kruşçev'in Stalin'e yönelik eleştirileri Çekoslovakya Komünist Partisi içindeki eleştirel eğilimleri güçlendirdi. ÇKP'nin 12. Parti Kongresi'nde siyasal yargılanmalar ve itibar sorununu yeniden ele almakla görevli Merkez Komitesi Kurulu oluşturuldu⁹⁵. Kendilerini Sovyet tanklarının önüne atan insanların oluşturduğu manzara ile ünlü Prag Baharı'nın temelinde Sovyet bürokrasisine ve Parti'nin kemikleşmiş kadrolarına karşı bir tepki vardı. Yıllardır Marksist kuramcılar arasında 1968 yılının Ocak ayından Ağustos ayına kadar geçen süre içinde yayınlandığı kadar kitap ve inceleme yayınlanmamıştır⁹⁶. Yeni solun olduğu durumlardan biri olan Prag Baharı'nın temel eksenini eski solun asık suratlı bürokratlarına karşı güler yüzlü bir sosyalizm kurmaktı. 1967'de Merkez Komitesi ile başlayan Prag Baharı, güler yüzlü sosyalizmin ve anti-Sovyet muhalefetinin lideri Dubçek'in görevden alınması ve Sovyet tanklarının Prag'a girip ülkeyi işgal etmesi ile son buldu⁹⁷.

1968'in Avrupa anakarası dışındaki önemli duraklarından biri de Çin idi. Çin'de yaşanan Kültür Devrimi ve öğrenci hareketlenmesi Avrupa'daki hareketlenmelere de yol gösterdi. Avrupa 1968'inin üç M'sinden biri de Çin devriminin lideri Mao idi. (Diğer iki 'M' Marx ve Marcuse idi) Çin'de yaşanan süreçte proletaryanın ve köylülerin hareketin içinde temel konumda olması, bunun yanında devrimde kitlelerin kendilerini eğitmeleri önemli karakteristik özelliklerdendi. Bunun yanında devrimci süreçte kitlelerin kendi kendilerini eğitmede ve toplumsal taleplerini

⁹⁴ Eley, *age*, 344-349.

⁹⁵ Jiri Pelikan, *Doğu Avrupa'da Sosyalist Muhalefet*, çev: M. Halim Spatar, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984), 21.

⁹⁶ *Age*, 30.

⁹⁷ Eley, *age*, 357.

dile getirmede kültür devriminin gruplarının, komitelerin ve kongrelerin önemli etkinliği Avrupa'daki yerinde demokrasi deneyimleri ile paralellik göstermekteydi⁹⁸.

3.2.3. 1968 Hareketlerinin Yeni Sol İdeolojisi

1968 yılında, özellikle Avrupa'nın önde gelen ülkelerinde yaşanan toplumsal hareketliliğin temelinde "Yeni Sol" olarak ifade edilebilecek fikri bir yaklaşım bulunmaktaydı. Bu fikri yaklaşımın karakteristikleri, sonrasında özellikle Avrupa'da solun teorik evrimi konusunda önemli referans noktalarını oluşturmaktadır. Çünkü Perry Anderson'un belirttiği gibi 1968'de yaşananlar, Marksist teori ile işçi sınıfı pratiğinin birleşebileceğini bir kez daha göstermişti⁹⁹.

1968'de yaşanan toplumsal hareketliliği yaratan bazı temel politik, sosyo-ekonomik, kültürel unsurlar vardı. SBKP'nin Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde uyguladığı baskı, bu ülkelerin komünist partilerindeki bürokratik elitin varlığıyla paralel ilerliyordu. Bu baskının artmasına yönelik tepki bu ülkelerdeki komünist parti bürokratlarına da yöneliyordu. Bunun yanında Avrupa'nın önde gelen komünist partileri olan Fransız Komünist Partisi ve İtalyan Komünist Partisi'nin de SBKP ile Doğu Avrupa'daki komünist partilerle benzer nitelikteki ilişkileri de bu toplumların ilerici kesimlerinde ciddi bir sıkıntı yaratmaktaydı. Dolayısıyla bu toplumlarda da anti-bürokratizm gelişmekteydi.

Arrighi, Hopkins ve Immanuel Wallerstein bu anti-bürokratik tavrı üç temel eğilime bağlamaktadırlar. Bunlardan ilki, bürokratik örgütlerin gücünün muazzam ölçüde genişlemesidir. İkincisi bu bürokratik örgütlenmelerin kendilerinden beklenen dönüşümleri sağlama noktasında başarısız olmalarıdır. Son olarak da bu bürokratik örgütlenmelerin kontrolü dışında gelişen doğrudan eylem yöntemlerinin etkilerinin artmasıdır¹⁰⁰.

1968'deki toplumsal hareketlenmenin zemini belirleyen bir başka gelişme de Vietnam'da yaşanan savaştı. Bu savaş, ABD gençlerinin yaşam tarzlarına dolaysız bir tehdit söz konusuydu. Avrupalı gençler ve işçiler için böylesi bir tehdit söz konusu olmasa bile, ABD'deki hareketlerden, Çin'deki Kültür Devrimi'nden ve Vietnam halkının mücadelesinden gelen bazı ideolojik serpintiler söz konusuydu.¹⁰¹ Bunun yanında Latin Amerika'da yükselen mücadele de Avrupa kıtasındaki başkaldırılarına uygun bir zemin hazırlıyordu.

⁹⁸ Robert Vincent Daniels, "Schism and Detente 1964-1976", **A documentary History of Communism** ed. Robert Daniels, (Londra: I.B Tauris & Co. Ltd. 1987), 311,315.

⁹⁹ Anderson, **age**, 145.

¹⁰⁰ Arrighi, Hopkins, Wallerstein, **age**, 42.

¹⁰¹ **Age**, 40

Siyasi gelişmelerin yanında Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin üretim biçimlerinde ortaya çıkan dönüşümler de 1968'deki toplumsal hareketlenmenin zemini oluşturan unsurların başında gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında teknik işbölümünde ve mekanizasyonda yaşanan ilerlemeler, işçi sınıfının örgütlenmesinde esas olan el becerilerini yok etmiş ya da bu emek süreçlerini çevreselleştirmişti. Bu teknolojik gelişme ciddi bir tepkisellik doğurdu. 1968 hareketlerinin önemli figürlerinden biri olan Herbert Marcuse, ünlü kitabı 'Tek Boyutlu İnsan'da şöyle yazacaktı.

"Bu toplumda, giderek artan bir otomasyon içindeki teknik üretim ve dağıtım cihazı toplumsal ve siyasal etkilerden sıyrılacak bir araçlar toplamı olarak değil, bu cihazın çalışmasını ve gelişmesini ayarlayan, üstelik üretimini de önceden belirleyen bir sistem biçiminde işlemektedir. (...) Bu toplumda üretim cihazı böylelikle totaliter bir nitelik kazanır"¹⁰²

İleri endüstriyel Avrupa toplumlarında hizmet sektörünün genişlemesi ve yaşanan yabancılaşma da 1968'in ideolojisini belirleyen sosyo-ekonomik unsurlar arasında sayılabilir¹⁰³.

Bu zeminde oluşan "Yeni Sol" ideolojinin bazı temel noktaları bulunmaktadır. Anti-bürokratik tavrın geliştiği ortamda "Yeni Sol" ideolojinin en temel karakteristiklerinden bir tanesi doğrudan eylemi içermesi oldu. 1968 hareketleri mahalle komiteleri gibi küçük birimlerin etkili olabildiği toplumsal hareketler oldu. Bununla birlikte örgütsel yapılanmalar konsensüs odakları olarak eylemler düzenlemeye başladılar. Eski sol örgütlenmeler içinde görülmesi imkansız olarak değerlendirilen taze ya da görece denenmiş siyaset tarzları bu yeni solcu örgütlenmelerde kendine yer bulabiliyordu. Maoculuktan feminizme, anarşizmden demokratik sosyalizme kadar birçok ideoloji Stalinci modelin tersine mücadele aygıtları içinde belli bir uzlaşma temelinde hayat şansı bulabiliyordu. Bu durum bir bakıma demokrasi fikrinin genişleyerek sistem içi bir düzenleyici olarak daha etkili olması sonucunu doğurdu. "Yeni Sol", demokrasiyi hayatın her alanını düzenleyen bir unsur olarak ele alıyordu. Bu açıdan bakılırsa bu yaklaşımın, proletarya diktatörlüğü yerine tüm insanların söz sahibi olduğu bir düzen tahayyülü bulunmaktaydı¹⁰⁴.

"Yeni Sol" ideoloji, politik ve ekonomik tahakküm ilişkilerine olduğu kadar ırkçı ve ataerkil tahakküme karşı gelişen tepkiselliği de içerdi. Fransa'da işçilerin grevlerle geçen mücadele günlerinin yanında, kadınların eylemci mücadeleleri de

¹⁰² Herbert Marcuse, **Tek Boyutlu İnsan**, çev: Seçkin Çağan, (İstanbul: May Yayınları, 1968),20-21.

¹⁰³ Eley, **age**, 363,364.

¹⁰⁴ George Katsiaficas, **The imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968**, (Boston: South End Pres, 1987), 23-26.

vardı. ABD’de 1968’de baskın olan bir başka güç de ırkçı baskılara karşı harekete geçen Kara Panterler hareketi idi.

3.3. Solda Yeni Bir Model: Avrupa Komünizmi

1968; hareketiyle, teorik algısıyla Avrupa’da etkili olmuş bir dönüşüm evresi oldu. 1968 sonrası Avrupa’nın komünist partileri ve Avrupa’da mobilize olmuş hareketler, 1970’li yılların ortalarına doğru birikmiş deneyim ve teorik algılamaları ile daha yeni bir siyaset modeli ortaya koydular. İşte bu model Avrupa Komünizmi olarak nitelendirildi.

Avrupa komünizmi, daha çok 1968-1980 yılları arasında Avrupalı komünist partiler tarafından ortaya konmuştur¹⁰⁵. Özellikle Enrico Berlinguer’in İtalyan Komünist Partisi ve Santiago Carillo’nun İspanyol Komünist Partisi, yıllarca süren faşizm ve baskı günlerinden sonra yaşadıkları hareketli günlerin neticesinde daha steril bir Avrupa Komünizmini yaratan geleneklerin başında oldular¹⁰⁶.

Avrupa Komünizminin önemli karakteristiklerinden bir tanesi batılı demokrasilerin koşullarına uyum sağlama yönelimleri idi. Bu yeni modeli ortaya çıkaran yapılanmaların başında gelen İtalyan Komünist Partisi’nin Başkanı Enrico Berlinguer, 2 Kasım 1977’de Ekim Devriminin 60. yıldönümünde Moskova’da Brejnev’in ardından yaptığı konuşmada Avrupa komünizminin ideolojik önceliklerini sarıh ve öz bir biçimde anlatır. Şunu der Berlinguer:

“Geçmiş tecrübeler, Avrupa’nın bütün komünist partileri için şunu göstermiştir ki bugünün dünyasında demokrasi sadece sınıfsal düşmanların yanına kar kalmaması diye sahiplenilen bir zemin değildir. Demokrasi tarihi olarak tutarlı bir sosyalist rejimde bulunması gereken evrensel bir değerdir. İşte bu yüzden bizim toplu mücadelemiz; tüm özgürlükleri –bireysel ya da toplumsal, sivil ya da dini– güvence altına alan, devletin ideolojiden arınmasını sağlayan, toplumda birçok değişik siyasi görüşün tecessüm etmiş halleri olan partilerin yan yana olabildiği ve toplumda kültürel değerler ve düşüncelerin ifade edilmesi anlamında çoğulculuğun geçerli olduğu bir sosyalizm yaratmak yönündedir.”¹⁰⁷

Demokrasi algısını sosyalizm ile birleştirme çabasının elbette dönemin sosyalist kampının lider gücü Sovyetler Birliği’ne ve onun ideolojisini yeniden üreten organlara da net bir eleştiri yapması beklenebilir. Yukarıda Berlinguer’in altını çizdiği her husus esasında Sovyetizme yöneltilmiş bir eleştiridir. Bu bir nevi Avrupalı komünist partilerinin Stalinizm ile hesaplaşması hareketi oldu¹⁰⁸. Fakat özellikle

¹⁰⁵ <http://www.marxists.org/subject/eurocommunism/index.htm>, [05.09.2008].

¹⁰⁶ Arrigo Levi, “Eurocommunism: Myth or Reality?”, **Eurocommunism: Myth or Reality?** içinde, ed. Paolo Filo della Torre, Edward Mortimer and Jonathan Story. Harmondsworth, (New York: Penguin, 1979), 15.

¹⁰⁷ **Age**, 17.

¹⁰⁸ Ergun Aydınöğlü, “Yeni Gündem ve Demokrasisi”, **Devrimci Marksist Tartışma Defterleri**, s.2 (Ocak 1986): 26.

Fransız ve İtalyan Komünist Partileri Sovyetlere olan bakışlarıyla yukarıda Berlinguer'in söylediklerini istisna derecesine indiren bir yaklaşıma sahiptirler. Reel sosyalizm ve Lenin, çok kez bu partilerin liderlikleri tarafından ideolojik olarak savunulur.

Bu savunmaya karşın Avrupa komünizmi tümüyle sınıflar arası bir uzlaşmaya dayanmaktadır. Faşizmi yaşamış ülkelerin komünistleri bir daha bu deneyimi yaşamamak adına kendi ülkelerinin demokrasiye eğilimli tüm siyasi figürleri ile uzlaşma yollarını aradılar. Bu durum esasında burjuva demokrasisine entegrasyonun önemli olduğunu savunan Kautsky'nin eğiliminin paralelindeydi. Böylelikle Birinci Dünya Savaşı ile başlayan ayrım 1970'lerde Avrupa komünizminin tarih sahnesine çıkması ile başka bir boyut kazanmaktaydı. Dönemin güçlü komünist partileri kaba tabirle sisteme eklemlendiler.

Avrupa komünizminin demokrasiye olan ilgisinde bir başka boyut komünist hareket içerisindeki demokrasi anlayışına yönelik eleştiride ortaya çıkmaktadır. Avrupa komünizminin önde gelen partilerinden İspanyol Komünist Partisi Genel Sekreteri Manuel Azcarate, "Avrupa Komünizmi Nedir?" başlıklı yazısında komünist partilerde sıkıntılı olan demokratik işleyişi eleştirmektedir. Azcarate, demokrasi anlayışını içeren Avrupa komünizminin bu noktada sağlıklı bir örgütsel gelişme için önemli olduğunu vurgulamaktadır¹⁰⁹.

Son olarak da Avrupa komünizmi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişen üretim yapısında hizmet sektörünün artması ile gelişen orta sınıfın yükselen politikası olarak dikkat çekmiştir. Geleneksel emeğe dayanan mavi yakalı işçi sınıfının ağırlığının azalmasından sonra Avrupa komünizmi profesyonel orta sınıfın politik ihtiyaçlarını da kapsamıştır¹¹⁰.

¹⁰⁹ <http://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/it/eurocommunism.htm#azcarate> [03.10.2008]

¹¹⁰ <http://www.marxists.org/subject/eurocommunism/index.htm> [03.10.2008]

4. YENİ GÜNDEM DERGİSİ HAKKINDA

4.1. Yeni Gündem Hakkında

15 günlük tabloid boyda çıkan düşünce dergisi *Yeni Gündem* 1 Mayıs 1984'te yani 1 Mayıs İşçi Bayramı'nda yayın hayatına başladı. Dergi, bu tarihten 15 Ekim 1984'e kadar 12 sayı yayımlandıktan sonra kapatılma nedeniyle yayınına ara vermek durumunda kaldı. Bu kapatılmadan sonra derginin tekrardan açılması 3 Ocak 1985'i buldu. Bu tarihte 13. sayı ile yayın hayatına tekrardan başlayan dergi 21 Şubat 1986'ya kadar düzenli olarak 15 günlük periyotlarla yayımlandı. Bu tarihte bir veda yazısı niteliğindeki bir metin¹¹¹ ile "kanaat dergisi"nden haftalık bir haber dergisine dönüştü. 10 Mart 1986'da çıkan haftalık haber dergisinin ilk sayısı, 1 Mayıs 1984 yılında yayına başlayan düşünce dergisinin 41 dizilik serüveninin sonu olmaktaydı.

Derginin ilk sayısında derginin kapsamı ve bölümleri şöyle idi. İlk olarak 'Editör' yazısı yer almaktaydı. Ondan sonra başlığı 'İç politika' olan bölümde Türkiye'de siyaset alanında son gelişmelere yönelik özgün yazılar ama daha çok röportajlar yer almaktaydı. Derginin en ağırlıklı bölümü burasıydı. Bu bölümden sonra karikatür bölümü 'Fırça' başlığı altında gelmekteydi. Bu bölümden hemen sonra ise yine derginin en ağırlıklı bölümlerinden biri olan dış haberler bölümü başlamaktaydı. 'Dış Politika' başlıklı bölümde, dünyadan haberler, önemli röportajlar ve yine özgün yazılar yer almaktaydı. Hemen bu bölümden sonra yine dış haber ağırlıklı 'Dünyadan' bölümü gelmekteydi. Derginin ciddiyetle ele aldığı bir başka bölüm ise 'İktisat' bölümü idi. Burada dönemin önde gelen iktisatçılarının makaleleri ve röportajları yer almaktaydı. Derginin ilk yayın kurulunda bulunan Seyfettin Gürsel'in bir iktisatçı olduğu düşünülürken derginin bu bölümünün de ne kadar ağırlıklı bir bölüm olduğu tahmin edilebilir. Hemen ardından da dergi sayfaları kültür-sanat bölümü ile kapanmaktaydı.

Bu bölümlerle derginin 41. sayısına kadar ana hatlarıyla sürdü. Fakat kanaat dergisinden haber dergisine kayışı gösterir biçimde derginin kimi bölümlerinin de içeriği ve niceliği değişim gösterdi. Örneğin 35. sayıda dergi 'Okur forumu' ve 'Editör'

¹¹¹ "Çağrı" *Yeni Gündem*, c.3,s.41, (21 Şubat- 9 Mart 1986): arka kapak

yazısıyla açılmaktaydı. Ardından haber ağırlıklı 'On Beş Günün İçinden' bölümü gelmekteydi. Burada daha çok iç politikaya ilişkin haberler yer almaktaydı. Sonrasında 'İç Politika' bölümü eski formatında yer alırken, ondan sonra da yine aynı formatıyla 'Fırça' yer almaktaydı.

Bu noktada 'Toplum' ve 'Tartışma' bölümlerinin de yeni yeni görüldüğünü söylemek gerekmektedir. Ekonomi bölümü yine vardı. Dünyadan bölümü de öyle. Ama bunun yanında dünyadaki gelişmelere daha spesifik bir perspektiften bakan 'Yarının Gündemi' yeni konan bölümlerin başında gelmekteydi. Bu bölüm dünyada yapılan son tartışmalardan haber vermek amacıyla tasarlanmıştı. Ardından bir yeni bölüm daha gelmekteydi: 'İnsanlar'. Bu bölümde bir yönetmenden, müzisyene, bir yazardan bir futbolcuya kadar kamuoyunun ilgisi dâhilinde olan insanların hikâyeleri anlatılmaktaydı. Sonra kültür sanat ve ardından yeni kitapların değerlendirildiği 'Değinmeler' bölümü gelmekteydi.

Dergi ile ilgili daha kapsamlı bilgiler vermek için ilk aşamada dergideki kapak konularından bahsedilebilir¹¹². Çünkü kapak konuları dergilerin temel sorunsallarının

¹¹² Derginin kapaklarında yer alan ana dosyalar sırasıyla şunlardır:

- 1) Orwell'i unutturmayanlar, Sağda ANAP tartışması
- 2) Sol tarifini arıyor
- 3) Prens Sabahattin'den Turgut Özal'a
- 4) Tek bir kral olmalı
- 5) SODEP kimlik kartını dolduruyor
- 6) Doğramacı'nın soruşturmacı dekanları
- 7) Nazlı Ilıcak'la demokrasi üzerine
- 8) Kürtaj yasası, erkeğin sorumsuzluğuna devlet primi
- 9) Türk-Yunan ilişkileri: Devletler değil halklar düşman
- 10) ve Allah B.B'yi yarattı
- 11) Dış politikaya politika karıştırmayın
- 12) Karman İnan'ın beklenen sonu geldi mi? Çetin Altan: Teknolojinin önü açıldığı zaman...
- 13) Gündemde yine demokrasi
- 14) DSP: Bitmeyen tablo
- 15) 12 Mart'tan DYP'ye Baki Tuğ
- 16) Stres
- 17) Karar kimin? Ötenazi hakkı
- 18) Kalan sağlar kimindir?
- 19) ANAP'ta neler oluyor?
- 20) Silahsızlanma
- 21) Misyon mu iktidar mı? DYP
- 22) Meclislerin anatomisi
- 23) Sol sağ vicdan muhasebesine zorlamalıdır. Uğur Mumcu röportajı
- 24) Gençlik emin ellerde
- 25) Hoşgörülü teknokrattan sinirli siyasetçiye: Özal
- 26) 33 yıl önce Ankara'da Türk-iş vardı.
- 27) 12 Eylül'den 12 Mart'a bakışlar
- 28) Süleyman Demirel: Anayasalar semavi, gökten inen kitaplar değildir
- 29) Şili'de darbenin 12. yılı
- 30) 12 Eylül'ün yıldönümünde tartışma konuları
- 31) Zincirli hürriyet
- 32) DSP nasıl örgütleniyor?
- 33) Laiklik tartışması
- 34) Cunta dosyası: Cuntacıların ağzından 27 Mayıs
- 35) 12 Eylül'den bu yana Ülkücüler
- 36) SHP-DSP rekabetinin kozları

kapsamlı analiz parçaları olarak tasarlanır. Derginin ifade etmek istediklerini yansıtan somut çabalarıdır. Derginin ilk sayısında, kapakta “Orwell’i Unutturmayanlar” ve “Sağda ANAP Tartışması” başlıkları bulunmaktadır. İkinci sayı o dönemin sol siyasi aktörlerini anlatan bir şekilde “Sol Tarifini Arıyor” kapağı ile çıkmıştır. Bu iki örnekteki gibi kapak konularına daha sonra da rastlamak mümkün olabilmektedir. Kapak dosyalarında Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), Demokratik Sol Parti (DSP) gibi solda konumlandırılan partilerin değerlendirildiği konuların yanında, dönemin Başbakanı ve Anavatan Partisi Genel Başkanı Özal’ı değerlendiren ya da Doğru Yol Partisi (DYP) ve Süleyman Demirel’e ilişkin kapak yazıları da görmek mümkündür. Aynı zamanda derginin 41 sayılık serüveninde, 12 Mart ve 12 Eylül askeri müdahalelerini değerlendiren kapaklar da bulunmaktadır.

Bununla birlikte dergide ilginç kapak dosyaları da bulunmaktadır. “Kürtaj Yasası” ile ilgili çıkan tartışmalara yönelik bir dosya, Bridgette Bardot ile ilgili bir dosya, stres, modern insanın sıkıntısı ile ilgili bir dosya ya da Türkiye’nin genç profesyonelleri ile ilgili bir dosya da dergide kapağa çıkabilen konuların başında gelebilmektedir.

Dergi ile ilgili genel bilgilere değindiğimiz bu bölümde son olarak derginin tirajı konusuna dikkat çekmek gerekmektedir. Ancak hemen söylemek gerekir ki derginin satış rakamları ile ilgili sağlıklı bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Derginin yayın yönetmeni Murat Belge’nin verdiği bilgilere göre *Yeni Gündem* dergisinin 15 günlük formatı 10 binden az satmaktaydı¹¹³. Fakat bunun ne kadar olduğu konusunda tam bir veri bulunmamaktadır. Ancak genel hatlarıyla söylemek gerekirse derginin görece az sattığı söylenebilir.

4.1.1. Çıkış Manifestosu ve Derginin Genel Sorunsalları

Düşünce dergilerinin hemen hemen hepsinin ilk sayılarında, derginin çıkış amacı, esas olarak ele aldığı ya da ele alacağı sorunsallar, dergiyi çıkaranların üzerlerinde yükseldikleri teorik mirasa ilişkin atıflar yer alır. Dolayısıyla dergilerin bu ilk sayılarında yer alan çıkış manifestoları dergilerin teorik kurgularını anlamada önemli ölçüde yardımcı olurlar.

Yeni Gündem dergisinin ilk sayısında yer alan “Çıkarken” çıkış manifestosu formatında bir yazı kaleme alınmış değil. Fakat derginin 1–15 Mayıs 1984 tarihli ilk

37) Cezaevler, Sıkıyönetim sonrası DİSK

38) İş dünyasında yeni yönetici tipi

39) Seçilmiş Meclis’le yeni anayasa

40) Cezaevinde işkence iddiası

41) Doğuda siyaset yapma

¹¹³ Murat Belge Röportajı [23.09.2008]

sayısında, arka kapakta, derginin çıkış manifestosu yerine bir "Çağrı" metni yer almaktadır.

Bu çağrı metni, 'Çıkarken' yazılarından daha farklı, daha az çarpıcı olmasına rağmen, alışıldık 'Çıkarken' yazılarının yukarıda vurguladığımız içeriğine yakın unsurları barındırmaktadır. Bu yazı, ilk cümlesinden son cümlesine kadar okunduğunda *Yeni Gündem* dergisinin temel sorunsallarının kamuoyunun sağlıklı oluşması ve demokrasinin kökleşmesi olduğu görülmektedir. Metnin ilk cümlesinde *Yeni Gündem* dergisinin bir haber dergisi olmadığı söylenmektedir. Fakat dergi habercilik ekseninin tümüyle dışında bir yayın organı olarak konumlandırılmamaktadır. Çıkış manifestosuna göre derginin amacı atlatma habercilik yapmaktan çok haberlere konu olan olayları tartışmaya açmak. Bunu haberlerde kenarından teğet geçilen kişilere mikrofon tutarak ya da haberlerin asıl zeminini oluşturan olayları yorumlayarak, bunlara düşünce katarak gerçekleştirme tarzı benimsenmektedir. Çıkış manifestosu olarak okunacak 'Çağrı' metnine göre asıl bu tarz girişimlerde ya da başka bir ifade ile denemelerde bulunmak gerçek haberciliği kuran eylemlerdendir.

Bu metinde yansıyan fotoğrafta; *Yeni Gündem* dergisinin ilk kuşak sayılarında ortaya konan düşünce yazılarının temel amacı da aslında habercilik çerçevesi içerisinde tanımlanmıştır. Kısacası asıl incelemeye konu olan kısmında derginin tanımı habercilik çevresinde tanımlanmış bir düşünce dergisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bizim burada ayrıntılı olarak incelemediğimiz derginin ikinci kuşak sayılarının tümüyle bir haftalık haber dergisi olmasının temelinde geçmişinden gelen bu haberciliğe eğilimli yaklaşımın büyük katkısı vardır.

Derginin tanımının yanında bu metinde ilgiyi hak eden vurgulardan bir tanesi, derginin hangi problemleri dert ettiği. Bu metinlerde genellikle dergiyi çıkaran kişilerin dünyayı algılama biçimlerinin etkisi bulunmaktadır. Bu biçimlere göre de bazı sorunlar öne çıkarılmaktadır. *Yeni Gündem* dergisi için bu sorunlar arasında öne çıkanlar demokratikleşme ve kamuoyunun sağlıklı oluşması öğeleridir.

Yeni Gündem, bu sorunların çözümü için habercilik çevresinde tanımlanmış bir düşünce dergisi özelliği göstermektedir. Derginin 'Çağrı' metninde yer aldığına göre; olayları ve kişileri tartışan bir habercilik yöntemi tutturmanın amacı kamuoyunun tümüyle bilgilenmesini sağlamaktır. Atlatma haberlerin niceliğine katkı yapmaktan çok, böylesi perde arkasını ortaya koyan düşünce yazıları ve hassas röportajlar yapmak kamuoyunun ciddi anlamda bilgilenmesine hizmet etmek için daha da önemlidir.

Buradan hareketle gerçek anlamda aydınlanan bir kamuoyu mücadelesinin varacağı sağlıklı zeminin demokratikleşme mücadelesi olacağı da belirtilmektedir. Bu çağrı metninde bu anlamda ikinci dikkati çeken tespit dolayısıyla sorunsal olarak değerlendirilen durum, demokratikleşme yolunda ağır adımlarla ilerlenmesidir. Derginin çıkış metninde ortaya konan duruma göre halen demokratikleşemeyen bir Türkiye toplumu manzarası vardır ve bu manzaranın çözümlenmesi için sağlıklı bir kamuoyuna işaret edilir.

İşte derginin asıl sorunu, kamuoyunu sağlıklı bir şekilde oluşturarak demokratikleşmeye hizmet etmektir. Bunların dışında, 12 Eylül'e atıf yaparak bu darbe ile özellikle solun örgütlenmesinde ortaya çıkan duruma, solun kendini yeni dönemde teorik ve eylemsel olarak nasıl tanımlayacağına dair herhangi bir atıf bulunmamaktadır. 'Çağrı' metninde tek bir kere bile sol kelimesi geçmemektedir.

Bu manifesto benzeri bu belgenin son cümleleri derginin tanımına bir katkı daha yapan bir çağrıyla sona ermektedir. Metinde vurgulandığına göre *Yeni Gündem* dergisi kendini kamuoyunun sağlıklı oluşması mücadelesine vakfeden herkesin kendini ifade edebileceği bir platform olarak tanımlamaktadır. Bu yönde makaleler kaleme alan herkes derginin içinde yer alabilir. Bu durumda derginin çevresi sert bir çekirdek yerine dışarıdan katkılara oldukça açık bir yapı olarak gözükmektedir.

Kısa da olsa bu metin derginin geleceğine ışık tutmaktadır. Buradan yansıyan birçok şeyin derginin yayın politikası çerçevesinde gerçekleştiği görülmektedir¹¹⁴.

4.2. Derginin Yazar Kadrosu

Düşünce dergilerin tanıtılmasında bir başka önemli unsur derginin editör ve yazar kadrosunun eğilimlerinin analizi olmalıdır. Bu kişiler derginin tüm çerçevesini ve sorunsal kurgusunu oluşturduklarından derginin tanımlanması için irdelenmesi gereken unsurların başında gelmektedirler.

Yeni Gündem dergisi içinde bulunduğu dönemde çoğunlukla bir isimle tanınmaktaydı: Murat Belge. Belge, derginin başında yer alan bir kişi olarak derginin

¹¹⁴ Derginin genel yayın yönetmeni Murat Belge de bu metinde yer alan saptamalara paralel olacak şekilde, derginin genel sorunsalının, 12 Eylül 1980'de yapılan ve Türkiye demokrasisi için çok sıkıntılı bir dönem yaratan askeri müdahaleye bir nevi tepki olduğunu söylemektedir. İçinde bulunduğu dönemde askeri yönetime hiçbir yerden ciddi bir muhalefet gelmediğini belirten Belge, bu askeri darbenin Türkiye'yi yıllarca mahkûm edecek bir potansiyele sahip olduğunu belirtmektedir. Buna bir tepki olarak tasarlanan *Yeni Gündem* dergisinin de dolayısıyla temel sorunsalı bu ortama karşı uzlaşma ve demokrasi olmuştur. Murat Belge Röportajı, [23.09.2008]

söylemi ve somut politik yaklaşımı konusunda önemli etkilere sahiptir. Fakat derginin söylem ve somut politik yaklaşımını analiz edebilmek için derginin diğer yayın yönetmenleri, yazı kurulu üyeleri, il temsilcileri ve belli başlı yazarlarının siyasi eğilimlerinin analizi de gereklidir.

Derginin ilk sayısındaki künyede genel yönetmen ibaresinin karşısında Murat Belge ismi bulunmaktadır. İlk sayıda yayın yönetmenliğini ise Turhan Ilgaz yürütmektedir. Sorumlu yazı işleri müdürü ise Jülide Ergüder'dir. Derginin ilk yayın kurulu ise; Murat Belge, Turhan Ilgaz, Jülide Ergüder ve Seyfettin Gürsel'den oluşmaktadır.

3. sayıda yayın kuruluna derginin Ankara temsilcisi olan Aydın Köymen müdahil olurken, Jülide Ergüder'in yayın kurulu üyeliğinden çekildiği görülmektedir. 11. sayıya gelindiğinde ise künyeden yayın yönetmenliği ibaresi ve bu unvanın sahibi Turhan Ilgaz'ın ismi çıkarılmıştır. Yine bu sayıyla yayın kurulu ibaresi ve yayın kurulu üyelerinin isimleri de künyeden çıkarılmıştır.

Bu editoryal kadroda yer alan isimlerle birlikte, dergide birçok başka yazarın da ismi dikkat çekmektedir. İdris Küçükömer, Nejat Bayramoğlu, Ahmet İnsel, Serpil Bildirici bu isimlerdendir. Bu bölümde derginin temel felsefesini daha çok çekirdek kadro olarak adlandırabileceğimiz editoryal kadroda yer alan yazarların siyasi eğilimleri üzerinden anlamaya yönelik veriler sunacağız. Derginin ilk çekirdek kadrosunda yer alan isimlerin yanında yine derginin belirlenmiş çerçevesi içinde yer alan yazarların bakış açılarının ana hatlarını sunmaya gayret edeceğiz.

4.2.1. Çekirdek Kadro

Derginin çekirdek kadrosu olarak adlandırılacak yayın kurulunda beş kişi bulunmaktadır. Bunlardan ilki; derginin fikir babası ve genel yayın yönetmeni Murat Belge'dir. Çekirdek kadronun ikinci ismi Murat Belge'nin yayın direktörlüğünde dergiyi 11 sayı yönetmiş olan Turhan Ilgaz'dır. Dergide daha çok dış kaynaklı haber ve yorum yazılarına imza atan Jülide Ergüder de bu grubun önemli isimlerindedir. Derginin Ankara temsilcisi Aydın Köymen ve dergide daha çok iktisat yazılarıyla boy gösteren Seyfettin Gürsel yukarıda sayılan üç isimle birlikte derginin temel felsefesini ve dilini belirleyen ana kadronun bileşenlerindedir.

4.2.1.1. Murat Belge

Derginin en bilinen ismi Murat Belge, İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında çalışan bir akademisyendir. Belge, bu yönünün yanında bir siyasi aktivist olarak da tanınmaktadır. Siyasi eğilimleri itibariyle kelimenin geniş anlamıyla solda yer alan

Belge, siyasi aktivist hayatına ilk defa 1967'de Türkiye İşçi Partisi'ne üye olarak başlamıştır. Murat Belge, 1967'deki bu tercihini Türkiye'deki darbe karşıtlığı ile tanımlamaktadır. 1967'de *Yön* dergisindeki yazdığı yazıda Türkiye'de solun zaferi için darbe savunuculuğu yapan Doğan Avcıoğlu'na gösterdiği kişisel tepki, kendini TİP saflarında görmesiyle sonuçlanmıştır¹¹⁵. Böylece Belge'nin sol siyasete aktif olarak katılmasının motivasyonunun rahatlıkla Türkiye'de kronikleşen darbelere ve demokrasi dışı müdahalelere karşı gösterdiği tepkide saklı olduğu söylenebilir.

TİP'te geçen yıllarında daha çok partinin genel başkanı Mehmet Ali Aybar'ı kendine yakın bularak Sovyetler Birliği'ne karşı mesafeli bir bakış açısına sahip olan Murat Belge, Lenin ve Stalin karşısında bir tavır alırken, Marx'ın düşünce derinliği ile daha çok ilgilendiğini belirtmektedir¹¹⁶. Belge'nin TİP'te geçen yılları 12 Mart askeri darbesiyle kesintiye uğramıştır. Darbeden sonra TİP'ten ümidini kestiğini belirten Murat Belge, *Sosyalist Parti için Teori-Pratik Birliği* isimli dergiyi çıkarmaya başladıktan sonra Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi'ne katılmıştır. Dünyadaki sosyalist literatürle İngiltere'deki Sussex Üniversitesi yıllarından beri içli dışlı olan Belge, bu dönemde 1974 yılına kadar örgüt içinde çeşitli görevler de üstlenmiştir¹¹⁷.

Siyasi faaliyetlerinden ötürü tutuklanan Belge, 1974 yılındaki genel aftan sonra kendi ismiyle özdeşleşmiş, Türkiye'nin en çok tartışılan sol dergilerinden biri olan *Birikim*'i kurmuştur. *Birikim* dergisiyle daha çok dünyada sol adına yaşanan akademik tartışmaları yansıtmaya çabalamıştır. Dünyada Stalinizmin tartışılmaya başlandığı bir dönemde *Birikim*'de de bu ideolojiye yönelik eleştirel yazılar çıkmaya başlamıştır.

Murat Belge'nin düşünsel hayatında en önemli referans noktası ise Fransız düşünür Louis Althusser'dir. *Birikim* dergisinde daha çok Althusser'in fikirlerini Türkiye'de tanıtmaya gayret göstermiştir. Belge'nin kendini Althusser'e yakın görmesinin sebebi, Althusser'in Marksizme yeni bir bakış açısı getirmeye çabalamasıdır. Kendini bir marksist olarak tanımlayan Belge için Louis Althusser "Marksizm'de bir Rönesans ihtiyacının keskinleştiği bir anda çıkışını yapan, çok kişiyi soru sormaya zorlayan Marksist bir teorisyen" idi¹¹⁸. Bu niteliklerinin yanı sıra Murat Belge, Althusser'de marksizmin özüne bir geri dönüş gördüğü için onu takip ettiğini belirtir. Daha sonra Murat Belge Althusser'den vazgeçecektir. Bunun nedenlerini ise şöyle açıklar: "Teorinin sağlaması kendi içindedir deyince Althusser'den uzaklaştım. Bunu matematik için söylersin, ama mutlaka ampirik yanı

¹¹⁵ Tuba Çandar, **Bir Hayat, Murat Belge**, (İstanbul, Doğan Kitap, 2007), 107.

¹¹⁶ **Age**, 111.

¹¹⁷ **Age**, 130,131.

¹¹⁸ Ferhat Kentel, "Murat Belge; Özne ve Aydın", **Doğu-Batı**, s.16, (Ağustos, Eylül, Ekim 2001): 69.

olan tarih ve toplum bilimi için söyleyemezsin. Ayrıca yapı kavramı içine somut tarih sızdırmadığı için uzaklaştım"¹¹⁹.

Birikim dergisi 1980 yılında sıkıyönetim kararıyla yayınına ara vermek durumunda kalmıştır. 12 Eylül darbesinden sonra oluşan koşullarda Murat Belge YÖK'ün kurulmasından sonra akademik hayattan ayrılmıştır. Türkiye demokrasi tarihine ağır bir darbe olan 12 Eylül'den sonra Belge, Türkiye'de solun daha fazla demokrasi mücadelesi yapması gerektiğini savunmuştur.

Birikim dergisinin kapanmasından sonra Belge, Cumhuriyet gazetesinde askeri darbeyi eleştirmeye gayret ettiği yazılar yazmıştır. Bu yazılarında daha çok askeri darbe karşısında sivil bir demokratik platformun oluşturulması yönünde saptamalarda bulunmaya çabalamıştır. Daha sonra gazetede yaptığı bu sayfanın istediği bu girişim için yeterli olmadığını düşünen Belge yavaş yavaş başka bir oluşum için fırsat aradığını belirtmiştir. *Yeni Gündem* dergisini çıkarmadan işte bu tavra sahip olan Belge, fırsatlar olgunlaştığı zamanda *Yeni Gündem* dergisini bu ortama sivil bir demokratik platform olarak tanımlayıp yayın hayatına sokmuştur. Belge, *Yeni Gündem* dergisini çıkarırken kendisini ardından sürükleyen motivasyonları şöyle açıklıyor: " Solla demokrasi arasındaki belki yalnız Türkiye'ye özgü olmayan, ama Türkiye'de başka yerlerden daha fazla hissedilen temassızlığı gidermek gibi bir derdimiz hep vardı. (...) Türkiye'de durmadan kesintiye uğrayan bir siyasi hayat var ve bu siyasi hayat gene aynı darbelerden ötürü öncelikle kendi içinden bir dinamik çalıştıramıyor. Solun Türkiye'ye yapabileceği yardımın bu ülkedeki demokrasiye katkı olduğunu düşünüyorum. "

Bu tercihi ile Belge toplumun tümüne seslenen *Yeni Gündem* dergisini çıkarmaya başladığında terk ettiği Althusseryen düşünceden Gramsci'ci düşünceye geçtiğini belirtmektedir. Kendisi ile gerçekleştirdiğimiz söyleşide Belge, Althusser'in teoriye birincil önem veren konumundan uzaklaşmak durumunda kaldığını belirtmiştir. *Yeni Gündem* dergisi ile gerçek anlamıyla olmasa da bilfiil politikleştiğini belirten Belge, işte bu noktada teori ile arasına belli bir sınır koymaya çalıştığını belirtmiştir. O dönem içinde bulunduğu eğilim ile ilgili şöyle demektedir Belge:

"Teori yapmak ev yapmak gibidir. Buradan hava girmesin, oradan su girmesin! Tarih ve siyaset de devamlı su sızmasıyla yürüyen şeylerdir. Ben hayatımın bir dönemini Althusser'le, teori ile geçirdim. Bir döneminde de politika yapmak durumunda oldum. Aktif politika değil tabii Yeni Gündem'de yapılan, ama sonuçta işte bir politik ve ideolojik bir yaklaşım oluşturmaya yönelik bir şey bu. Yani çeşitli öznelerle yapılan bir şey olduğu için bilfiil bir politiklik taşıyor kendi içinde. İşte Althusseryen bakıştan yavaş yavaş daha politik, daha Gramsciyen bir tarafa geçişim 70'ler, 80'ler diyebiliriz."¹²⁰.

¹¹⁹ Çandar, *age*, 190.

¹²⁰ Murat Belge Röportajı, [23.09.2008].

Yeni Gündem yıllarında demokrasi, solla kurduğu ilişki kapsamında ele alınırken, bir dönem sonra sistem içi demokratik çabalarının olduğu görülür Murat Belge'nin. 1989'da *Birikim* dergisinin tekrar kurulmasıyla Belge reel sosyalizmin çöküşünü değerlendiren yazılar yazmıştır.

4.2.1.2. Çekirdek Kadroda Yer Alan Diğer Yazarlar

4.2.1.2.1. Turhan Ilgaz

Yeni Gündem dergisinin ilk sayısının yayın yönetmeni Turhan Ilgaz'dır. Derginin ilk 11 sayısında bu konumunu koruyan Ilgaz, aynı zamanda derginin yayın kurulunda yer almıştır. Ilgaz, derginin ilk sayısındaki ilk editör yazısını da kaleme alan kişidir. 10. sayıdan itibaren ise bu görevi Murat Belge üstlenmiştir. Turhan Ilgaz, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirmiş, üniversite yıllarında başladığı gazeteciliğe Cumhuriyet, Milliyet gibi gazetelerde ve *Yeni Gündem* ve diğer dergilerde 1988 yılına kadar devam etmiştir. Profesyonel gazetecilik ve yayıncılık yapan Turhan Ilgaz aktif bir biçimde siyaset yapmamıştır. Ilgaz, *Yeni Gündem*'de ise sadece derginin editö yazılarını kaleme almıştır. Bu yazılarından bazıları şunlardır: "Tuhaf Parlamento"¹²¹; "SODEP'te SODEP'i Bekleyiş"¹²² ve "Özal, SODEP ve Demokrasi"¹²³.

4.2.1.2.2. Jülide Ergüder

Turhan Ilgaz'dan sonra çekirdek kadronun ikinci önemli ismi Jülide Ergüder'dir. Ergüder, derginin ilk sorumlu yazı işleri müdürüdür. Ayrıca ilk sayısındaki ilk yayın kurulu üyelerindendir. Ergüder, dergide dış haberler bölümünü hazırlayan, dış röportajları yapan ve dış gelişmeleri yorumlayan bir yazar olarak ön plana çıkmaktadır. Profesyonel bir gazeteci olan Jülide Ergüder'in de önemli bir siyasi deneyimi yoktur. Ergüder'in, *Yeni Gündem* dergisinden önce *Birikim* dergisinde yazıları yayınlanmıştır¹²⁴. Ergüder, *Yeni Gündem* dergisinde dış

¹²¹ Turhan Ilgaz, "Tuhaf Parlamento", *Yeni Gündem*, c.1.s.4 (15-30 Haziran 1984):5.

¹²² Turhan Ilgaz, "SODEP'te SODEP'i Bekleyiş", *Yeni Gündem*, c.1, s.5 (1-15 Temmuz 1984):5.

¹²³ Turhan Ilgaz, "Özal, SODEP ve Demokrasi", *Yeni Gündem*, c.1,s.6 (15-30 Temmuz 1984):5. Hemen şunu da eklemek gerekmektedir. Turhan Ilgaz, *Yeni Gündem* dergisi öncesinde *Birikim*'de çalışmamıştır.

¹²⁴ Jülide Ergüder'in *Yeni Gündem* dergisinden önce *Birikim* dergisinde yayınlanan yazıları şunlardır: "Amerikan Sineması Vietnam Savaşı ile Hesaplaşmasını Sürdürüyor" *Birikim*, s.60 (Şubat 1980):55-58, "Deer Hunter ya da Yalnızca Avcı" *Birikim*, s.58-59 (Aralık 1979-Ocak 1980):52-59, "Latin Amerika İçin Birkaç Not", *Birikim*, s.56-57 (Ekim-Kasım 1979):12-15, "El Salvador: İç Savaş?" *Birikim*, s.54-55 (Ağustos-Eylül 1979): 11-14, "Okuyucuya Not", *Birikim*, s.54-55 (Ağustos-Eylül 1979):100-101, "SBF İnsan Hakları Merkezi'nin Olumlu Bir Girişimi", *Birikim*, s.52-53 (Haziran-Temmuz 1979): 79-89, "Uganda: Çalkantılar İçinde Tipik Bir Afrika Ülkesi", *Birikim*, s.52-53 (Haziran-Temmuz 1979):8-14, "Teng'in ABD Gezisi ve Çin'deki Gelişmeler", *Birikim*, s.49 (Mart 1979):17-23, "50. Yılında Laiklik Sempozyumunun Ardından...", *Birikim*, s.48 (Şubat 1979): 84-97, "America, America" ve "The

gelişmeleri değerlendiren yazılar kaleme almıştır. Bu yazılardan bazıları şunlardır: “Moncloa Sözleşmeleri”¹²⁵, “Nikaragua Seçimleri Yeniden Tehlikeye Girdi”¹²⁶ ve “Arjantin’de Desaparecidos Anaları Haykırıyor: Adalet İstiyoruz”¹²⁷.

4.2.1.2.3. Seyfettin Gürsel

Derginin çekirdek kadrosunda yer alan bir diğer isim ise akademisyen Seyfettin Gürsel’dir. Gürsel, derginin ilk yayın kurulunda yer almıştır. 1949 doğumlu Gürsel, Fransa Grenoble Üniversitesi’nde iktisat bölümünde lisans eğitimi gördükten sonra Paris X Üniversitesinde yine iktisat alanında yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. Seyfettin Gürsel’in de siyasi deneyimi söz konusu değildir. Gürsel’in *Yeni Gündem*’den önce 1970’lerin *Birikimi*’nde sadece bir yazısı yayınlanmıştır¹²⁸. Gürsel, *Yeni Gündem* dergisinde kendi uzmanlık alanı olan iktisat konusunda makaleler yazmıştır. Bu yazılarında Gürsel’in liberal eğilimlere sahip olduğu gözükmetedir¹²⁹. Gürsel’in *Yeni Gündem*’deki ilgi çekici yazıları şunlardır: “Borç Yarışında da Gözler Kartagena’daydı”¹³⁰, “ANAP’ın Amacı Kamu Sektöründe Verimliliği Artırmaktan Çok Bu Sektörü Tasfiye Etmek”¹³¹ ve “1985: Ekonomide Kritik Yıl”¹³².

Arrangement" (Kader Değişmez) Üstüne Birkaç Söz..." **Birikim**, s.46-47 (Aralık 1978-Ocak 1979): 123-125, "Türkiye'den Elia Kazan Geçti..." **Birikim**, s.46-47 (Aralık 1978-Ocak 1979):125-128

¹²⁵ Jülide Ergüder, "Moncloa Sözleşmeleri", **Yeni Gündem**, c.2,s.25, (1-15 Temmuz 1985):25.

¹²⁶ Jülide Ergüder, "Nikaragua Seçimleri Yeniden Tehlikeye Girdi", **Yeni Gündem** c.1, s.12 (16-31 Ekim 1984):24,25.

¹²⁷ Jülide Ergüder, "Arjantin’de Desaparecidos Anaları Haykırıyor: Adalet İstiyoruz", **Yeni Gündem**, c.1, s.14 (16-31 Ocak 1985):24.

¹²⁸ Gürsel’in tanıttığı kitabında Çağlar Keyder, azgelişmişlik ve emperyalizm kavramlarını belli bir çerçevede sunarak, Türkiye’deki somut durumun da analizini yapmaktadır. Türkiye’nin iktisadi olarak içinde bulunduğu duruma ilişkin Keyder, Türkiye’nin yarı-çevre ülke niteliğine geçişinin Cumhuriyetin ilk dönemdeki devletçilik politikaları ile mümkün olduğunu, bu şekilde dünya ekonomisine entegre olan Türkiye’nin dünyanın çevre ekonomilerine hatırı sayılır ölçüde değer aktardığını, Türkiye’nin ihraç mallarının tekstil ya da tarımsal ürünler olduğunu, bunun karşısında ithal ettiği ürünlerin yüksek teknolojili ürünlere dayandığını ve bunun da bir eşitsiz mübadele yarattığını, dolayısıyla emperyalizme olan bağımlılığı ile azgelişme sarmalında olduğunu belirtmektedir. Bu adımın solun doğmalara karşı savaşında önemli olduğunu söyleyen Gürsel, Çağlar Keyder’i birkaç noktada eleştirmiştir. Kitabındaki bazı unsurların tarihsel maddecilik ile bağdaşmadığını söyleyen Gürsel, bu sözleri ile tarihsel maddeciliğin halen iktisadi analizde geçer akçe olduğunu vurgulamıştır. Bu da Gürsel’in o dönem içinde bulunduğu eğilime dair bir ipucu sunmaktadır. *Birikim*’deki bu tek yazısını Gürsel’in dünya ekonomisinin Marksist tahliline önem verdiği görülmektedir. Gürsel, *Yeni Gündem* dergisinde yine iktisat bölümündeki yazıları ve yorumları ile dikkat çekmektedir. O dönemde yazılarındaki eğilimi, yüzünü liberalizme dönmüş sosyal demokrat bir nitelik taşımaktadır. Gürsel, bu niteliğiyle özellikle iktisat alanında derginin daha liberal kanadını oluşturmuştur. Seyfettin Gürsel, "Emperyalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye Üzerine Notlar", **Birikim**, s.25(Mart 1977): 76-80

¹²⁹ Kendisi ile yaptığımız röportajda Ahmet İnsel de Seyfettin Gürsel’in o dönem bu eğilim içerisinde olduğunu söyleyecektir. Ahmet İnsel Röportajı, [28.10.2008]

¹³⁰ Seyfettin Gürsel, "Borç Yarışında da Gözler Kartagena’daydı", **Yeni Gündem**, c.1,s.5 (1-15 Temmuz 1984):28.

¹³¹ Seyfettin Gürsel, "ANAP’ın Amacı Kamu Sektöründe Verimliliği Artırmaktan Çok Bu Sektörü Tasfiye Etmek", **Yeni Gündem**, c.1,s.9 (1-16 Eylül 1984): 18,19.

¹³² Seyfettin Gürsel, "1985: Ekonomide Kritik Yıl", **Yeni Gündem**, c.1,s.15 (1-15 Şubat 1985):26,27

4.2.1.2.4. Aydın Köymen

Derginin çekirdek kadrosunda bahsetmemiz gereken son isim ise Aydın Köymen'dir. Köymen derginin Ankara temsilcisidir. 3. sayıdan itibaren yayın kurulunda yer alan Köymen neredeyse tüm Ankara mahreçli haberlerin, röportajların ve yorumların altına imzasını atmıştır. Köymen, *Yeni Gündem* dergisinin *Birikim*'e hiç yazı vermemiş olan asıl üyelerinden bir tanesidir. Aydın Köymen "Ortak Pazar Gerçeği ve Türkiye" isimindeki kitabıyla da görüleceği gibi daha çok o dönemdeki eğilimleri itibariyle iktisadi korumacılığa daha yakın bir görünüm çizmiştir. Bununla birlikte Köymen 1986 yılında solun birliği çalışmaları için Murat Belge, Yalçın Küçük gibi isimlerle birlikte "Etap Toplantıları" ile dışa yansıyan çalışmalar sürdürmüştür. Aydın Köymen'in dergide çıkan bazı yazıları ise şunlardır: "Solun Kamburu"¹³³, "Radikal Solun Gerekliliği"¹³⁴ ve "Gündemde Yine Demokrasi"¹³⁵.

4.2.2. Derginin Diğer Yazarları

Bu çekirdek kadronun yanında dergiye sık sık yazı verenlerin de isimlerini ve genel eğilimlerini sunmak gerekmektedir. Dergiye sık veren yazarlar arasında; Asaf Savaş Akat, İdris Küçükömer, Taha Parla, Taner Berksoy, Ünsal Oskay, Tanıl Bora, Ahmet İnel, Tuğrul Eryılmaz, Mehmet Şenol, Fatih Özgüven, Osman Balcıgil, Enis Batur, Nejat Bayramoğlu, Haluk Gerger, Can Kozanoğlu ve Kürşat Bumin gibi isimler bulunmaktadır.

Bu isimlerin büyük kısmı dönemin akademi dünyasının önde gelen temsilcileri olarak ön plana çıkmaktadır. Akademi dünyasından bu temsilciler derginin sık sık da görüşlerine başvurduğu kişiler arasında yer almışlardır. Bunun yanında derginin yazar kadrosu içerisinde profesyonel gazetecileri de bulabilmek mümkün. Tuğrul Eryılmaz, Can Kozanoğlu gibi isimler bu gruba örnek isimler olarak bu noktada zikredilebilirler.

Derginin bu ikincil kadrosunun dışında dergide görüşlerine başvuru alan kişilerin de genel eğilimlerini vermek gerekmektedir. *Yeni Gündem* dergisi tartışmaya açtığı haber-yorum köşelerinde siyasetçilerden, sendikacılara, emekli ordu mensuplarına kadar birçok kişiye sayfalarında yer vermiştir. Örneğin derginin 1-15 Ağustos 1985 tarihli 27. sayısında 12 Mart ile ilgili tartışma-yorum ağırlıklı dosyada gazeteci Cüneyt Arcayürek ile ordu mensubu Muhsin Batur'un görüşlerine

¹³³ Aydın Köymen, "Solun Kamburu", *Yeni Gündem*, c.2,s.22 (16-31 Mayıs 1985):9.

¹³⁴ Aydın Köymen, "Radikal Solun Gerekliliği", *Yeni Gündem*, c.2,s.29 (1-15 Eylül 1985):7.

¹³⁵ Aydın Köymen, "Gündemde Yine Demokrasi", *Yeni Gündem*, c.1, s.13 (3-15 Ocak 1985):10.

başvurulmuştur¹³⁶. Bu durumun örneklerini başka sayılarda da görmek mümkündür.

Bu ikincil yazar kadrosu içerisinde edebiyatçılar, sanatçılar, dış basın mensuplarını da görmek mümkündür. Çekirdek kadronun asgari eğilim benzerliğini bu ikincil yazar kadrosu için iddialı koyabilmek pek olası değildir. Çünkü yukarıda da saydığımız gibi bu kadronun her meslek ve kesimden kişiyi kapsadığı görülüyor. Derginin mottosu sayılan demokratik konsensus gereği, bu yazarlar arasında İslamcı siyasetin önemli odaklarından Refah Partisi'nin (RP) aktif üyeleri de yer alırken, sosyal demokrat parti SODEP üyeleri de kaleme aldıkları yazılarıyla dergide yer bulabilmişlerdir.

4.3. Röportaj Yapılanlar

Derginin yazarları kadar olmasa da derginin eğilimlerini belirlemede bir diğer unsur, dergide röportaj yapılanların siyasi ve toplumsal konumları, kişisel geçmişleridir. Bu yüzden derginin editoryal kadrosunun röportaj yapmaya karar verdiği kişiler de bu noktada çok şey söyler vaziyettedir. Bu bölümün hemen başında şunu belirtmek gerekmektedir. Burada röportaj derken, kapağa çıkmış büyük röportajlarla beraber, haberlerin yanında küçük kutucuklar şeklinde olan röportajlar da kastedilmektedir.

Bu geniş spektrumda tüm röportajlara bakıldığında genel olarak ağırlığın ANAP, DYP, MHP, RP gibi sağ partilerde siyaset yapan siyasetçilerde, SODEP, DSP gibi demokratik sol siyaset yapan siyasetçilerde ve sendikacılarda olduğu görülecektir. 41 sayılık yayın hayatında *Yeni Gündem* dergisi, kapaktan verdiği büyük röportaj sayfalarında zamanın sağcı gazetecisi Nazlı Ilıcak'a¹³⁷ ve DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel'e¹³⁸ de yer vermiştir.

Bunun yanında sol siyasetin o zaman göz önünde olan kişileri Erdal İnönü, Aydın Güven Gürkan, Hicri Fişek, gibi sosyal demokratlar da dergide röportajlar aracılığıyla kendilerine yer bulabilmişlerdir. Bu sol/sosyal demokrat politikacıların yanında Mustafa Baş, Cevdet Selvi gibi birçok sendikacıya da mikrofon tutulmuştur.

Aktif siyaset ve sosyal mücadele alanındaki etkinlikleri ile tanınan bu kişilerin yanında röportaj yapılan kitle içerisinde akademisyen ağırlığı da göze çarpmaktadır.

¹³⁶ *Yeni Gündem*, c.2, s.27 (1-15 Ağustos 1985): 6-10

¹³⁷ Şirin Tekeli, "Nazlı Ilıcak: Demokrasiden Vazgeçişleri Bayram Gibi Kutluyoruz", *Yeni Gündem* c.1s.7 (1-15 Ağustos 1984): 22-24

¹³⁸ Murat Belge, "Süleyman Demirel: Anayasalar, Semavi, Gökten İnen Kitaplar Değildir" *Yeni Gündem* c.2,s.28 (15-31 Ağustos 1985): 6-8.

Daha çok sol cenahta değerlendirilen bu akademisyenlerle siyasetten iktisat ve sosyolojiye kadar birçok konuda röportaj yapılmıştır.

Dergilerin ilk sayıları genelde o dergiyi çıkarmanın en el değmemiş düşüncelerini ve bakış açısını ortaya koyar. O nedenle derginin ilk sayısındaki her ayrıntı çok şey ifade etmektedir. Bu yorumla yaklaşıldığında derginin ilk sayısında kime mikrofon tutulduğu, kimin düşüncelerine sayfaların açıldığı önem kazanır.

Derginin ilk röportajı dönemin Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Yıldırım Avcı'yla yapılmıştır. Aynı sayıda DYP İstanbul Belediye Başkan adayı Hüsamettin Cindoruk, Refah Partisi(RP) İstanbul Belediye Başkan adayı Hasan Aksay, Anavatan Partisi (ANAP) Genel Sekreteri Mustafa Taşar, yazar Orhan Pamuk ve akademisyen Öztin Akgüç ile röportaj yapılmıştır. Derginin çıkar çıkmaz konuşma şansı tanıdığı isimler bunlardır.

Bunların yanında derginin diğer kendini ifade etme şansı verdiği kişilerin de isimlerini burada sunmakta yarar vardır. Çünkü bu isimler de belli bir dünya algısını ortaya koymaktadır. İsmail Cem, Atilla Sav, Nadir Nadi, Mehmet Keçeciler, İdris Küçükömer, Tarık Buğra, Erdal İnönü, Turgut Sunalp, Gökberk Ergenekon, Onur Kumbaracıbaşı, Baki Tuğ, Cüneyt Arcayürek, Taha Akyol, Nur Vergin, Ertuğrul Günay, Mehmet Ali Aybar...

Bu isimlerin yanında yabancı isimlerle de röportajlar bulunuyor. Dergide röportajına rastlanacak ilk yabancı isim John Murray¹³⁹. Murray o dönem Uluslar arası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation ILO) temsilciliği görevini yürütmektedir. Hemen onun ardından gelen yabancı isim ise Hindistan'ın efsanevi halk lideri Mahatma Gandhi'nin eşi Indira Gandhi¹⁴⁰. Gandhi'nin ardından ise ünlü Fransız postyapısalcı filozof Michel Foucault¹⁴¹ geliyor. Bu üç isim de derginin 4. sayısında yer almışlardır.

Hemen sonrasındaki sayıda İtalyan Komünist Partisi lideri ve tarihsel uzlaşma formülünün teorisyenlerinden Enrico Berlinguer'in Unita gazetesine verdiği bir söyleşi tercüme edilerek Türkiye kamuoyuna sunulmuştur¹⁴². 7. sayıda ise bu

¹³⁹ John Murray'la söyleşi "Mevcut Yasalarla Türkiye'de Özgür Sendikacılık Çok Zor", **Yeni Gündem**, c.1s.4 (15-30 Haziran 1984): 21.

¹⁴⁰ Indira Gandhi ile söyleşi "Halktan Boşanamıyorum" **Yeni Gündem**, c.1,s.4 (15-30 Haziran 1984): 30,31.

¹⁴¹ Michel Foucault ile söyleşi "Bir Varoluş Estetiği Olarak Etik" **Yeni Gündem**, c.1,s.4, (15-30 Haziran 1984):38-40.

¹⁴² Enrico Berlinguer ile söyleşi "Partilerin Görevi Kendilerini Zamana Uyarlamak Olmalıdır" **Yeni Gündem**, c.1,s.5 (1-15 Temmuz 1984): 26.

sefer okuyucuların karşısına Fransız dergi Le Nouvel Observator'un yaratıcısı Jean Daniel getirilmiştir¹⁴³.

Avrupa Sendikalar Konfederasyonu'ndan sendikacı Mathias Hinterscheid,¹⁴⁴ o dönemin Nikaragua'sında Sandinistlere muhalefet eden Nikaragua Demokratik Koordinasyonunun (Coordinadora Democratica Nicaraguense- CDN) Başkanı Arturo J. Cruz Porras¹⁴⁵ ve Sandinist Partiden Sergio Ramirez¹⁴⁶ ile yapılan bir röportaja yer verilmiştir. Dergide röportajı yayımlanan son iki yabancı isim ise tarihsel sosyolojinin temsilcisi, ünlü tarihçi E.P Thompson ile postyapısalcı ve feminist düşüncenin önemli temsilcilerinde Julia Kristeva'dır.

4.4. Veda Yazısı ve Değerlendirme

Yeni Gündem dergisi 21 Şubat 1986 tarihinde 41. sayısında yer alan bir veda yazısı¹⁴⁷ ile 15 günlük periyotta yayınlanan düşünce dergisi formatından haber dergisine geçtiğini duyurdu. Bu kısa metin, derginin 41 sayılık serüveninin bir muhasebesi ve geleceğe yön verecek ilkelerin bir habercisi olarak okunabilir.

Yazıda ilk olarak 15 günlük formatın sonlandırıldığı ve haftalık yayınlanacak haber dergisi formatının başlayacağını haberi verilmektedir. Ardından *Yeni Gündem*'in sosyalistler tarafından çıkarılan bir dergi olduğu ama esas sorunun demokratik konsensüse ulaşmak olduğu belirtilmiştir. Derginin bu geçmişinde temel amacın demokratik konsensüsü sağlamak ve sivil toplum güçlerini tartışmaya çağırmak olduğu da vurgulanmıştır. Bu durumu gösterir şekilde, metinde koyu harflerle yazılan tek kavram konsensüs kavramı olmuştur.

Derginin çıktığı tarihte bu konsensüsü telaffuz eden hiçbir yayın organının olmadığını altının çizildiği metinde, iki yıl sonra Türkiye'nin sivil demokratik bir tartışma platformuna daha çok yaklaştığını belirtilmiştir.

Derginin format değişikliği ile ilgili okurlarından magazinleşme yönünde eleştiriler geldiği söylenen metinde, bu format değişikliğinin kanaat dergisi formatından çıkmak değil aksine haberin içine kanaatı daha fazla sindirmek olduğu

¹⁴³ Jean Daniel ile söyleşi, "Kültürel Faaliyet Her Zaman İktidar Adamını Aşar" *Yeni Gündem*, c.1,s7 (1-15 Ağustos 1984): 4,5.

¹⁴⁴ Mathias Hinterscheid ile söyleşi "Sendikal Özgürlükler Yoksa Demokrasi de Yoktur", *Yeni Gündem*, c.1,s.12 (15-31 Ekim 1984):17.

¹⁴⁵ Arturo J. Cruz Porras ile söyleşi, "Önce Şartları Görüşelim", *Yeni Gündem*, c.1s.12 (15-31 Ekim 1984):,23.

¹⁴⁶ Sergio Ramirez ile söyleşi, "Sandinist Parti Halkın Partisidir, Seçimlere Hazırız", *Yeni Gündem*, c.1s.12 (15-31 Ekim 1984): s.24.

¹⁴⁷ *Yeni Gündem*, c.3,s.41, (21 Şubat- 9 Mart 1986), arka kapak

söylenmiştir. Veda yazısında çıkan fotoğrafa göre; *Yeni Gündem* konsensüsün peşinde Türkiye'nin daha da demokratikleştiğine şahit olmuştur.

4.5. Yeni Gündem'in Ekleri

Yeni Gündem dergisi, kendi nüshasının yanında bir de özel hazırlanmış ekler sunmuştur. Bu ekler bazı özel konularda ayrıntılı makalelerin, özlü bilgilerin ve birçok farklı görüşün yer aldığı mecralardır. Bu eklerin önemli tarafı derginin hangi konulara odaklaştığını ya da başka ifadeyle hangi konulara daha çok dikkat çekmeye çalıştığını göstermesidir. Derginin verdiği ekler "Demokrasilerde..." başlığı altında yayınlanmıştır. Bu başlık altında sırasıyla bu eklerin incelediği konular şu şekildedir.

- 1) Parlamento, hükümet ve bürokrasi.
- 2) Siyasal özgürlükler ve yargı.
- 3) Özgürlükler ve yasalar.
- 4) Siyasal partiler.
- 5) Dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları.
- 6) Yerel yönetimler.
- 7) Basın yayın iletişim (I-II).
- 8) Anayasaların yapılması, değiştirilmesi ve 1982 Anayasası.

Bu ekler konularından da anlaşılacağı gibi genellikle demokrasinin yeni yeni kendini göstermeye başladığı dönemin sorunsallarını incelemektedir. Örneğin *Yeni Gündem* dergisi 1980 darbesiyle ciddi darbe alan temel hak ve özgürlüklerin ideal ölçüde uygulanması, merkezi yönetimin ağır baskısı altında ezilen yerel yönetimlerin ellerinin güçlendirilmesi ve tabii en can alıcı sorunların başında gelen 1982 Anayasası ile ilgili tartışmalar, bu ekler vasıtasıyla ayrı sunuş yazısı ile okurlara ulaştırılmıştır.

Bu eklerin 9. ve son sayısı olan "Anayasaların yapılması, değiştirilmesi ve 1982 Anayasası" başlıklı ekin sunuş yazısında bu eklerin hangi amaçla çıkarıldığına dair ipuçları bulunmaktadır. "Sunuş" yazısında belirtildiğine göre bu sayıyla sona eren bu ek yayınında batı demokrasilerinin ulaştığı uygar noktalar hem liberal hem de sol perspektiften incelenmiştir. Var olan sosyalizmin sorunları üzerine bir ek yayınının düşünüldüğü de buradaki sunuş yazısında belirtilmiştir. Demek ki bu

demokrasi eki sosyalizmin sorunları üzerine konulan ekten daha önce hayata geçirilmiştir. Fakat daha sonrasında sosyalizmin sorunlarına ilişkin bu ek projesi hayata geçirilememiştir.

Bu sunuş yazısında da belirtildiği gibi eklerde görüşleri yer alan kişiler daha çok bilim adamları, hukukçular, eski yüksek yargıçlar ve siyasetçiler olmuştur. Ana makale yazarlarının yanında görüşlerine başvuru alan kişiler de bulunmaktadır. Bu görüşler küçük kutular şeklinde okuyucuya sunulmuştur.

4.6. Derginin Diğer Unsurları

Derginin söylemini ve somut yaklaşımını analiz ederken ikincil konumda olan ama vurgulanması gereken bazı bölümler de var. Bunlardan biri derginin kitap köşesinde ele alınan kitaplardır. Bir diğeri derginin arka kapaklarında seçilen konulardır. Bir diğeri ise dergide yayınlanan reklamlardır. Bu saydığımız unsurlar da derginin eğilimleri konusunda sınırlı da olsa bir izlenim sunmaktadır.

4.6.1. Yeni Gündem’de Tanıtılan Kitaplar

Derginin önerdiği, incelediği kitaplar, derginin hangi teorik kurguya yakın olduğunu gösteren işaretlerden bir tanesidir. Kitapların türleri, yazarları ve konuları derginin okurlarıyla kurduğu düşünce paylaşımı çerçevesi içinde manidardır.

Yeni Gündem dergisinde kitaplar, tafsilatlı incelemeler ve bunlara yer yer eşlik eden yazar söyleşileri ve küçük kitap tanıtımları şeklinde değerlendirilmekte ve yorumlanmaktadır. Derginin tanıttığı kitapların türleri ile ilgili bir yorum yapmak gerekirse, tanıtılan kitapların çoğunun edebiyat kitabı olduğu görülmektedir. Sol bir düşünce dergisinde daha fazla önem verilmesi gereken siyaset ve sosyolojiye ilişkin kitap tanıtım yazılarının ilkine 6. sayıda Sovyet gerçekçiliğinin önde gelen isimlerinden biri olan Lunaçarski ile ilgili yapılan değerlendirme yazısında o da dolaylı olarak rastlanır¹⁴⁸. Tümüyle siyaset, tarih ve sosyoloji dallarında yazılmış bir araştırma eserinin okuyucuya tanıtılmasına ise 11. sayıda Mehmet Ali Birand ile ilgili, yazarın “12 Eylül, Saat 04:00” isimli kitabı üzerine yapılmış söyleşisinde rastlanır¹⁴⁹.

Fakat burada bunu söylerken tür olarak bir edebiyat kitabı olan ancak yaptığı göndermelerle siyaset ile yakından ilişkili olan bir distopya kitabı George Orwell’in

¹⁴⁸ Süleyman Bulut, “Tam Bir Geçiş Noktası”, *Yeni Gündem*, c.1,s.6 (16-31 Temmuz 1984): 34.

¹⁴⁹ Jülide Ergüder, “Ordu Müdahalesi İlk Kez Tartışmaya Açıldı, Mehmet Ali Birand Söyleşisi”, *Yeni Gündem*, c.1,s.11 (1-15 Ekim 1984): 29.

1984'ünün dergide daha ilk sayıda değerlendirildiğini belirtmek gerekmektedir¹⁵⁰. George Orwell'in 1949 tarihli romanı totaliter bir parti yönetimi altında geçen günlerin insanlar üzerindeki etkisini anlatır. 'Big Brother' adı verilen bir varlık insanları işyerlerinde, sokaklarda ve evlerinin içinde gözetlemektedir. Düşünce Polisi adı altında örgütlenmiş görevliler, kişilerin düşünsel faaliyetlerini yakından incelemekte ve düzen dışı düşünceleri hemen cezalandırmaktadırlar. Orwell'in bu distopik romanı dönemin otoriter devletlerinin eleştirisi olarak değerlendirilir. Kimi romandaki hikayenin faşist Almanya'da, kimi de SSCB'de geçtiğini düşünür. Fakat temelinde roman totaliter bir toplumun karanlık hikayesine odaklanmıştır¹⁵¹.

Bu distopik roman derginin ilk sayısında kapak konusu olarak işlenecek kadar kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Dergide bu kitap ve bu kitap üzerinden Orwell ile ilgili değerlendirmeler için yazılan sunuş yazısında 1982 darbesi sonrasında içinde bulunan durumun anlaşılması için Orwell'e özellikle onun "1984" kitabına yeniden bakmanın önemi olduğu belirtilmiştir. Bu dosyada Sabahattin Sakman "Orwell'in ilginç solculuğu" isimli yazısında¹⁵² yazarın İspanya İç Savaşı ile ilgili tanıklıklarının ve SSCB'ye dair düşüncelerinin bu şekilde bir kitabı ortaya çıkarmasının ilginç olduğunu belirtmiştir. Kürşat Bumin "1984, Ütopya, Milenarizm" isimli yazısında¹⁵³ kitabın önümüzdeki dönem için gerekli olduğuna inandığı ütopya açısından önemi olduğunu belirtmiştir. George Orwell'in "Hayvan Çiftliği Nasıl Oluşturdu?" başlıklı yazısının çevirisi¹⁵⁴ ile devam eden dosya, Nejat Bayramoğlu'nun 1984 kitabının üç farklı çevirisi ile ilgili yaptığı değerlendirme yazısı "Üç 1984"¹⁵⁵ ile son bulmaktadır. Kapsamlı kitap değerlendirme dosyası yukarıda bahsettiğimiz yazılarla bir bakıma güncel siyasetten, siyaset felsefesine kadar geniş bir spektrumdaki maruzatların dile getirilmesi anlamına gelmektedir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi sol bir düşünce dergisinin siyaset, tarih ve sosyolojiye ilişkin değerlendirmek için seçtiği kitaplar bir eğilimi yansıtır. Az da olsa bu eğilimle ilgili edebiyat kitaplarının da bazı noktalara işaret ettiği açıktır. İşte 1984 kitabı ve üzerine yazılan değerlendirmeler, edebiyat kitaplarının eğilim açık eden niteliklerinin önemini somut göstergesidir. Bu aşamada derginin bizim araştırma konusu ettiğimiz siyasete yönelik eğilimleri noktasında daha çok şey anlatan siyaset, tarih ve sosyolojiye ilişkin kitaplara geçmeden önce dergide değerlendirilen edebiyat kitaplarını da burada anmak gerekmektedir. Oğuz Atay'ın Türk romanında yeni bir

¹⁵⁰ "Orwell'i unutturmayanlar" **Yeni Gündem**, c.1.s.1 (1-15 Mayıs 1984):32-37.

¹⁵¹ George Orwell, **1984**, çev: Nuran Akgören, (İstanbul: Can Yayınları, 1984).

¹⁵² Sabahattin Sakman, "Orwell'in İlginç Solculuğu" **Yeni Gündem**, c.1.s.1 (1-15 Mayıs 1984): 32.

¹⁵³ Kürşat Bumin, " 1984, Ütopya, Milenarizm" **Yeni Gündem**, c.1.s.1 (1-15 Mayıs 1984):34.

¹⁵⁴ George Orwell, "Hayvan Çiftliği Nasıl Oluşturdu?" **Yeni Gündem**, c.1.s.1(1-15 Mayıs 1984):35.

¹⁵⁵ Nejat Bayramoğlu, "Üç 1984", **Yeni Gündem**, c. Haziran 1984, s.1.s.1(1-15 Mayıs 1984):36.

evre açtığına inanılan romanı “Tutunamayanlar”la ilgili derginin 3. sayısında yayınlanan değerlendirme yazısı,¹⁵⁶ derginin ilk sayısında Türk edebiyatının yeni soluklarından biri olan ve “Sessiz Ev” kitabı yeni çıkmış olan Orhan Pamuk ile yapılan söyleşi¹⁵⁷ ve, 12. sayıda yer alan dönemin parlak yenilerinden Latife Tekin ile ilgili yapılan değerlendirme yazısı¹⁵⁸, derginin seçtiği edebiyat kitaplarında ve bu kitaplara ilişkin yorumlarında yeni bir edebiyat biçiminin ve yeni edebiyatçıların yansıtılmasının temel eğilimlerden biri olduğunu göstermektedir. Buna karşın yabancı dilde yayınlanan edebiyat kitaplarında çoğu zaman klasik yazarların ve kitapların, kitap sayfalarında kendilerine yer bulabildiği gözükmektedir. Elias Canetti, James Joyce, Shakespeare gibi yazarların kitapları da değerlendirilen kitaplar arasında yer almıştır.

Edebiyat kitaplarında bu yönde seçimler yapan *Yeni Gündem*’in asıl önemsedğimiz kitap ve yazar seçimlerine gelince yukarıda da bahsettiğimiz gibi ilk olarak Lunaçarski ile ilgili değerlendirme yazısı gelmektedir. Lunaçarski’nin sosyalist gerçekçiliğe ilişkin konumunun anlatıldığı yazı, aynı zamanda Marksizm’in kültüre olan bakışını da ortaya koymaktadır. Bundan sonra bahsedilmesi gereken kitap seçimi gazeteci Mehmet Ali Birand’ın “12 Eylül saat 04.00” isimli kitabıdır. Bu kitabın sunuş yazısında Birand’ın bu kitapla ilk defa 12 Eylül askeri müdahalesini tartışmaya açtığı belirtilmiştir.

Bir diğer bahsedilmesi gereken ve dergide değerlendirilmesi yapılmış kitap Yalçın Küçük’ün çıktığı dönemde tartışmalara yol açan kitabı “Aydın Üzerine Tezler”dir. Murat Belge’nin “*Yeni Gündem* dergisi için akıl aldığım” dediği insanlardan biri olan Oruç Aruoba tarafından yazılmış yazıda¹⁵⁹, kitabın önemli bir tartışma noktasına temas ettiği, ama kaynak eksikliği, bağlam yoksunluğu ve düzensiz üslubu yanında en önemli handikapının Hegelci bir metin olduğu belirtilmiştir.

Terry Eagleton’ın “Eleştiri ve İdeoloji kitabı ile ilgili yazılan yazı da derginin eğilimlerini anlamak için önemli. Yine 16. sayıda yer alan değerlendirmeye¹⁶⁰ göre; Althusser’in teorik yeniliklerinin politika pratiği üzerinde kayda değer bir gelişme gösteremediği fakat teoride özellikle İngiltere’deki bilinç üzerine yapılan çalışmalarda büyük bir etki gösterdiği belirtilmektedir. İşte Eagleton, bu etkiyi yansıtan ve edebiyat

¹⁵⁶ Cihat Özyayın, “Tutunan yine yok”, *Yeni Gündem*, c.1,s.1(1-15 Mayıs 1984):36.

¹⁵⁷ Tuğrul Paşaoğlu, “Sessiz Ev’in Yazarı ile Sesli Söyleşi: Orhan Pamuk söyleşisi”, *Yeni Gündem*, c.1,s.1(1-15 Mayıs 1984): 38.

¹⁵⁸ İskender Savaşır, “Atilla Özkırımlı ile Latife Tekin Söyleşisi Üzerine: Her dil anlayışı bir varoluş biçimidir” *Yeni Gündem*, c.1,s.12(16-31 Ekim 1984): 36.

¹⁵⁹ Oruç Aruoba, “Büyük Bir Yapıt Küçük Bir Not” *Yeni Gündem*, c.2,s.16 (16-28 Şubat 1985): 36.

¹⁶⁰ Hakan Keni, “Eleştiri ve İdeoloji” *Yeni Gündem*, c.2,s.16 (16-28 Şubat 1985): 37.

akımı içinde yer alan en önemli temsilcilerin başında gelmektedir. Kitabın eğilimi tümüyle Althusser'ci etkinin üzerinde şekillenmektedir.

Son olarak bahsedilmesi gereken iki kitap daha var. Bunlardan ilki İtalyan Komünist Partisi'nin önde gelen liderleri ve entelektüelleri tarafından kaleme alınmış "Din ve Üretim Biçimleri Üzerine Tarihsel Uzlaşma" ve Avrupa'da yeni solun teorisini anlatan ve Hilary Wainwright, Lynne Segal ve Sheila Rowbotham tarafından kaleme alınan "Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik" kitaplarıdır. Her iki kitabın kısa bir değerlendirmesini¹⁶¹ yapan Murat Belge bu kitaplarla marksizmin iktidar sorununa ilişkin önemli açıklamalar getirildiğini, bu sorgulamanın da içinde bulunduğumuz dönemde ne kadar önemli olduğundan bahsetmektedir.

Bu kitapların yanında derginin tanıttığı ve değerlendirdiği, siyaset, tarih ve sosyoloji türlerine dahil öne çıkan kitaplar şunlar: Devlet, Franz Oppenheimer; Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı, Çetin Yetkin; Batı Almanya'da Alternatif Hareket, Necmi Zeka; Levi Strauss, Edmund Leach; Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme, Bahattin Akşit; Kalkınmanın Sonu, François Partant; Dil, Doğruluk ve Mantık, A.J. Ayer; Modern Bilimin Arka Planı İlhan Kutluer; Okulsuz Toplum, Ivan Illich; Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe, Friedrich Nietzsche.

4.6.2. Dergide Yayınlanan Reklamlar

Kendini solda tanımlayan bir düşünce dergisi olan *Yeni Gündem* sayfaları içinde reklamlara da yer vermektedir. Bu reklam ilanları hatırı sayılır ölçüde bir hacim kaplamasa da derginin sayfalarında kendilerine yer bulabilmişlerdir.

Kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi bu ilanlar arasında en fazla yeri kitapevlerinin kitap ilanları kaplamaktadır. Dergiyi çıkaran İletişim Yayınlarının kitap ilanları ilk sayıdan beri derginin içinde yer almaktadır. İletişim Yayınları'nın ilanları ile birlikte 1 Mayıs'ta 1984'te çıkan derginin ilk sayısında Maxwell elektronik eşyaları, Tiger prezervatifleri ve Yörük Un gibi ticari reklamlara da yer verilmiştir.

Birinci sayıda yayınlanan bu ilanlara 7. sayıya kadar bir daha rastlanmamaktadır. 7. sayıda yine İletişim Yayınlarının bir tam sayfalık ilanı ile, kitapevinin *Tarih ve Toplum* dergisi ile ansiklopedilerin reklamı yapılmaktadır. İstikrarsız bir şekilde giden ilan sayılarının 12. sayıdan itibaren daha artmış şekilde devam ettiği görülmektedir.

12. sayıda Meptaş gibi bir şirketin ticari ilanı ile İnsan Yayınlarının kitap reklamları da dergiye girmiştir. Dergide bu ticari reklamlar içinde bir başka ilgi çekici

¹⁶¹ Murat Belge, "İletişim Yayınlarından İki Kitap", *Yeni Gündem*, c.1,s.13 (3-15 Ocak 1985): 38.

reklam biçimi tur ve turizm şirketlerinin reklamlarıdır. Bu reklamlar derginin orta periyotlarında dergiye giren “Tatil” başlıklı bölümde yer almıştır. Tatil başlıklı bölüm Türkiye’nin değişik bölgelerindeki tatil beldelerine yapılan geziler sonucu oluşturulan gezi yazılarını ve tatil kültürüne ilişkin denemeleri kapsayan bir bölümdür. Nasıl ki kültür sanat sayfalarında kitapevi reklamları bulunuyorsa yukarıda bahsettiğimiz gibi tur şirketleri ile turizm şirketlerinin ilanları da bu sayfalarda düzenli olarak kendine yer bulabilmiştir.

Derginin ilanlarında ilgi çeken bir başka husus ise, derginin ilan sayfalarında İslamiyet ve modernite sorunsalları üzerine kitap çıkartan yayınevlerinin reklamlarının sık sık yer almasıdır. Derginin muhtelif sayılarında bu özellikleri ile öne çıkan ve bu tarzda kitap basan Düşün Yayınları ve İnsan Yayınlarının reklam ilanları ile yine İslamcı olarak nitelendirilebilecek İslam dergisinin reklamları yer almaktadır. Derginin tüm siyasetlere platform olma özelliği ticari reklam ilanlarına da yansımış, İslamcı yayınevleri ve dergilerin de ilanları dergide kendilerine yer bulmuştur.

Bununla birlikte dergide ilanları yayınlanan yayınevlerinin ve dergilerin de başından beri incelediğimiz eğilim okuması yönünde ufak da olsa bir işlevi vardır. Bu durumdan şunlar çıkarılabilir. Dergide ticari reklam ilanları ile gözükken yayınevleri ve dergiler, *Yeni Gündem* okuyucuları tarafından takip edilme umudunu taşımakta, bunun ötesinde bu *Yeni Gündem*’in okuru ile doğrudan temasa geçtikleri için bu durumu sürdürmek istemektedirler. Kısacası okur hem *Yeni Gündem*’i okuyup takip etmekte, hem de burada reklamı yayınlanan yayınlara ilgi göstermektedir. Bununla birlikte ticari reklam ilanlarının bir dergiyi ayakta tutan mali desteklerden biri olduğunu da unutmamak gerekir. Çok sayıda ilan almasa bile *Yeni Gündem* dergisinde reklamı yayınlanan reklam sahipleri dergiye böylece bir nevi destek de sunmuş olmaktadır. Tüm bunlar düşünüldüğünde dergide ilanı çıkan yayınevi ve dergilerin de *Yeni Gündem* dergisine yakınlık gösterdiği söylenebilir.

Bu yüzden bu yayın organlarının isim ve konumları *Yeni Gündem* dergisinin çizgisini göstermesi açısından da önemlidir. İslamcı yayınevleri ve dergilerden başka, *Yeni Gündem* dergisinde şu yayın organlarının reklamları bulunmaktadır: Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Süreç Yayıncılık, Alan Yayıncılık, Belge Yayınlarının çıkardığı *Dünya Sorunları* dergisi, *İktisat* dergisi, Sorun Yayıncılık ve Metis Yayınevi.

Bu yayınevleri dönemin sol yayınlarını yayınlayan yayınevleri olarak dikkat çekmektedir. Belge ve Alan yayınları özellikle dünya solunun tartıştığı sorunları ve sol tarihe değişik bakış açılarını içeren tarih kitaplarını yayınlayan yayınevleri olarak

bilinmektedir¹⁶². Yine Belge Yayınlarının çıkardığı *Dünya Sorunları* dergisi de dünyanın ihtilafli bölgelerinden birçok sol entelektüelin makalelerine yer vermektedir. *İktisat* dergisi ile *Mülkiyeliler Birliği* dergisi tümüyle akademik makalelerden oluşan dergilerdir. Sorun Yayınları 15-16 Haziran hareketi kadrolarından kurulmuş radikal sol yayınlar çıkaran bir yayınevi olarak dikkat çekerken, Metis Yayınları ise yeni çıkan edebiyatçıların kitaplarını basan, daha yeni sol çeviriler basan bir yayıneviydi.

Yukarıda andığımız tüm reklamların dergi için ne kadar hayati olduğunu ise derginin genel yayın yönetmeni Murat Belge'den dinleyelim. Onun aşağıda aktaracağımız sözleri bir sol düşünce dergisi için manidar bölümler taşımaktadır. Derginin kapatılmasına uzanan süreci yorumlarken şöyle diyor Belge:

“... 15 günde bir yayınlanırken sonra haftalığa çıkardık dergiyi. Ama hiçbir zaman kendini kurtaracak bir tiraja oturamadı. İlanda da zorlandık hep. İlan verenlere göre yine de fazla sol bir dergiydi, tehlikeli bir dergiydi. Kaçındılar ilan vermekten. Çok uğraştık, iyi de uğraştık, öyle baştan savma işler yapmadık. Sonra dedik ki, demek ki bu iş bir yere kadar...”¹⁶³

¹⁶² Bkz. Osman Akınhay, “12 Eylül'den sonra Belge Yayınları: Hapishanenin Entelektüel Vicdanı” **Mesele**, s.12 (Aralık 2007):4-5 ve Osman Akınhay, Berat Günçikan “Hümanist Ekol Benim Suç Ortağımdır: Ragıp Zarakolu söyleşi” **Mesele**, s.12 (Aralık 2007):7-14.

¹⁶³ Çandar, **age**, s.226.227.

5. YENİ GÜNDEM'İN SÖYLEMİ VE SİYASİ YAKLAŞIMI

Çalışmanın bu bölümünde *Yeni Gündem* dergisinin sahip olduğu söylem ve somut siyasi yaklaşımı analiz edilecektir. Çıkış amacı “Demokratik bir platform” olarak tanımlanan derginin söyleminde ana unsur demokrasi söylemi olarak gözükmektedir. Derginin söylemi yanında somut siyasi yaklaşımının da iki unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki derginin meşru siyaset yaklaşımıdır. Dergide siyasal mücadele alanı olarak meşru siyasi zeminlerin öne çıktığı görülebilir. Derginin iç siyaset içeriğinin büyük kısmı Ankara merkezli meşru siyasi gelişmelerin değerlendirilmesine ayrılmıştır. Bu değerlendirmeler içerisinde iki unsur dikkat çekmektedir. Bir tanesi SODEP özelinde sosyal demokrasiye ilişkin sahip olunan yaklaşımdır¹⁶⁴. Bir diğeri de ANAP ve DYP başta olmak üzere Türkiye’de sağ siyasetin önemli aktörlerine karşı alınan tavidir¹⁶⁵.

Derginin sahip olduğu siyasete ilişkin yaklaşımında ikinci unsur olarak İtalyan solunda 1970’li yıllarda etkili olmuş ‘Tarihsel Uzlaşma’ konusu gelmektedir. İtalyan Komünist Partisi’nin Katoliklerle belli bir program çerçevesinde uzlaşması ilkesine dayanan ‘Tarihsel Uzlaşma’ taktiği *Yeni Gündem* dergisinin siyasi yaklaşımında önemli yer tutmaktadır. Dergide, İtalya’da ‘Tarihsel Uzlaşma’yı doğuran koşullar ile Türkiye’de 12 Eylül 1980 sonrası ortaya çıkan koşullar mukayeseli olarak karşılaştırılmıştır¹⁶⁶. Bunun yanında bu karşılaştırmadan sonra ortaya çıkan saptamalar doğrultusunda ‘Tarihsel Uzlaşma’ taktiği teorik olarak Türkiye koşullarına göre değerlendirilmiştir. Dergide bu konuda yoğun olarak doğrudan yer alan yazılarla olmasa da, olayların ele alınış biçimiyle bu taktiğin etkide bulunduğunu söylemek mümkündür.

¹⁶⁴ Derginin işlediği konularla ilgili yaptığımız içerik dökümüne göre; SODEP ile ilgili derginin 10 sayısında 26 adet yazı yayınlanmıştır. Bu döküme göre SODEP, dergide en çok işlenen konudur.

¹⁶⁵ Belge, **Anayasalar Semavi**, 6-8, Tekeli, **Demokrasiden Vazgeçişleri**, 23. Ahmet İnel de, dergi kadrosunda yer almış bir kişi ve dönemin tanığı olarak, *Yeni Gündem*’in DYP’ye, ANAP karşısında görece olarak daha olumlu bir yaklaşımı olduğunu belirtmektedir. ANAP’ın iktidarda sergilediği olumsuz demokrasi performansı, derginin DYP’ye daha farklı yaklaşmasına neden olmuştur. Dergide, Süleyman Demirel ve Hüsamettin Cindoruk gibi isimler demokrasi konusunda uzlaşılabilecek aktörler olarak değerlendirilmiştir. Ahmet İnel Röportajı, [28.10.2008]

¹⁶⁶ Murat Belge, “Berlinguer’in Soruları Türkiye İçin Geçerliliğini Koruyor”, **Yeni Gündem**, c.1,s.5 (1-15 Temmuz 1984):24,25.

Derginin demokrasi söyleminin ve ağırlıklı olarak meşru siyasete olan yakınlığı ve 'Tarihsel Uzlaşma' taktiğini içeren somut siyasi yaklaşımının bu şekilde oluşmasını belirleyen üç temel hat vardır. Bu temel hatların başında, derginin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal atmosferi büyük ölçüde oluşturan 12 Eylül darbesinin izlerini görmek mümkündür. 12 Eylül darbesi Türkiye'de daha önce yaşanmış olan darbe deneyimlerinden başka ifade ile daha önce Türkiye demokrasisinin yaşadığı kesintilerden daha yoğun bir siyasi atalet ve travmaya yol açmıştır. 12 Eylül öncesinde demokrasinin belli şekil şartları bir araya gelirken, kimi ihtiyat payları bırakılarak demokrasinin sınırlı mevcudiyetinden söz etmek mümkündür. Esasında Milliyetçi Cephe hükümetlerinin özellikle kitlesel hareketlere karşı takınmış olduğu anti-demokratik tutum, 12 Eylül öncesinde nasıl bir demokrasi olduğunu gözler önüne sermektedir¹⁶⁷. Siyaset bilimci Samuel Huntington, demokrasi ile ilgili analizinde demokrasiyi, dışarıdan müdahalelerin rejimin ilerlemesine engel oluşturmadığı bir düzen olarak tarif eder. Bu düzende çare, demokratik bir şekilde toplumun tümünde kendini ifade edebilen siyasi partilerin yarışmalarının sonucu bulunur. Demokrasi dışı çözümler siyasal ataleti daha fazla güçlendirir¹⁶⁸. Hungtinton'un tezi ile Türkiye'de 1980'e gelene kadar olan dönemi değerlendirmeye çalışırsak Cumhuriyetin kurulmasından 1980'e kadar gelen tarihsel dönemde iki askeri müdahale ile yaşanan kesintilerden dolayısıyla demokrasinin sınırlı varlığından söz edebiliriz. 27 Mayıs 1960 darbesi ve 12 Mart 1971 muhtırası Türkiye demokrasisinin dışarıdan müdahalelerle kesintiye uğradığı dönemler yaratarak esasında Türkiye'nin demokrasi karakterinin ne kadar zayıf olduğuna dair bazı işaretler verirler. 12 Eylül'den hemen sonra da demokrasiye ara verilmiştir. Üç yıl süren bu aradan sonra Türkiye siyaseti seçimler suretiyle normalleşme evresine girmiştir. *Yeni Gündem* dergisinin çıkış evresi böyle bir döneme denk gelmiştir.

İkinci hat, Türkiye'de solun evrimi ile ilgili sahip olunan düşünsel yaklaşımdır. Dergide, Türkiye solunun darbe öncesi deneyimleri yoğunluklu bir biçimde analiz edilmemekle beraber eleştirel bir bakışla konu edilmiştir. Bu eleştirel bakış, 1980 öncesi sol hareketin sağ düşünce ile farklılaşamadığını iddia etmektedir. Bunun yanında solun marjinal kaldığını söyleyerek bundan çıkış reçeteleri de sunmaktadır. Ayrıca yine bu bakışa göre; sol hareket uzlaşma potansiyelini kaybetmiş ve bu yüzden gerilemiştir. Dergi bu düşünce paralelinde sola, sağdan farklı ayrışmalara yaratabilmek için uzlaşma projeleri sunmuştur.

¹⁶⁷ Hikmet Özdemir, "Milliyetçi Cephe", **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980**, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul, Milliyet Kitaplığı), 274.

¹⁶⁸ Akt. Cemil Oktay, **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, (İstanbul, Alfa Yayınları, 2003)

Üçüncü hat ise Avrupa komünizminin geç kalmış etkisi ve marksizmin içinde bulunduğu fikri krizden çıkma çabalarıdır. Derginin genel yayın yönetmeni Murat Belge'nin 1970'li yıllarda *Birikim* dergisindeki yazılarıyla Türkiye'ye tanıttığı Louis Althusser'in fikirleri Avrupa'da o dönemde tam tersi şekilde karşılık bulmuştur. Althusser, marksizmin özüne dönme çabası gösterirken Avrupa'nın kitlesel komünist partilerinde "proleterya diktatörlüğü" tartışılmaya başlamıştır. Avrupa komünizminin formüle edilmesi sistemle üstü örtülü bir uzlaşma çabasına tekabül edecektir. *Yeni Gündem* dergisi, 1970'li yıllarda *Birikim*'de yansıyan kimi marksist düşünürlerin saptamalarının karşılığını yitirdiği ortamda yayın hayatını sürdürdüğünden dolayı bu etkileri de yansıtmıştır.

5.1. *Yeni Gündem*'in Söylemini ve Siyasi Yaklaşımını Belirleyen Unsurlar

5.1.1. 12 Eylül'ün *Yeni Gündem* Dergisi Üzerindeki Etkileri

Yeni Gündem dergisinin söylem ve politikaya yaklaşımının unsurlarını şekillendiren hususların başında 12 Eylül darbesi gelmektedir. 12 Eylül'ün Türkiye siyasi hayatında yarattığı atmosfer dergi üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Bu bölümde öncelikle dergiyi bu denli etkilemiş olan 12 Eylül darbesinin siyasi hayata, Türkiye demokrasi hayatına nasıl etkilerde bulunduğu ortaya konacaktır. 12 Eylül'ün ortaya çıkardığı atmosfer değerlendirildikten sonra *Yeni Gündem* dergisinin 12 Eylül'ü sayfalarında nasıl yansıttığına bakmak gerekecektir. Son olarak da derginin 12 Eylül'den neden bu şekilde etkilendiği açıklanacaktır.

12 Eylül'de gerçekleşen askeri darbe, daha önce yaşanan askeri müdahalelerden farklı olarak siyasetin tüm alanlarını kısıtlamıştır. Darbeden hemen sonra birçok siyasi parti ve sendika kapatılmıştır. Türkiye'de 1980 öncesinin aktif sendikası olan DİSK üzerinde ciddi baskılar yaratılmıştır. Bunun yanında Türkiye'de birçok düşünce insanı, entelektüel ve siyasi militan da bu dönemde yakalanmış ve yargılanmıştır. 12 Eylül, 1980 öncesi büyük kitleselliğe kavuşmuş olan toplumsal hareketlere de önemli bir darbe indirmiştir.

Silahlı Kuvvetler, parlamentonun dağıtıldığını, kabinenin görevine son verildiğini ve Milet Meclisi üyelerinin dokunulmazlıklarının kaldırıldığını bildirmekteydi. Hemen ardından bütün siyasal partilerin faaliyetleri durduruldu. Ülkenin iki büyük radikal sendika konfederasyonu olan DİSK ve Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu MİSK'in faaliyetleri durduruldu. Sadece partilerin ve sendika konfederasyonlarının faaliyetlerinin durdurulmasıyla yetinilmeyip ayrıca bütün belediye başkanları (yaklaşık 1.700'ün üzerinde) ve belediye meclisleri

feshedildi. Bütün iktidar ordunun özellikle de 14 Eylül'de resmen devlet başkanı olan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in başkanı olduğu Milli Güvenlik Konseyi elinde toplandı¹⁶⁹.

Bunların yanında 12 Eylül darbesi ile ülkeyi ciddi bir tutuklama ve infaz dalgası kapladı. Darbeden sonraki altı hafta içerisinde 11.500 kişi tutuklandı; 1980 yılı sonunda bu sayı 30.000'i buldu. Darbeden bir yıl sonra yapılan tutuklama sayısı ise 122.600'e ulaştı. Bunların yanında darbeyi takip eden iki yıl boyunca yaklaşık 3.600 kişi için idam cezası istendi. Çoğu askeri mahkeme önünde ve sıkıyönetim altında yapılan yargılamalar sonucunda bu 3.600 kişinin 15 tanesinin infazı gerçekleşti. Başka bir not ise üniversitelere üzerinde yapılan baskıya ilişkin. Yüksek Öğretim Kurulu'nun oluşması ile 1982 sonuna kadar 300 akademisyenin görevine son verilmişti. Bu işte çıkarma dalgasını 1983 yılının başında yapılan ikinci bir işten çıkarma dalgası izledi¹⁷⁰.

Tüm bunların oluşturan 12 Eylül askeri darbesinin, 1971'de yayınlanan muhtıradan farklı olarak demokrasinin bütün kurumlarına karşı tutum almasıdır. 12 Eylül, istisnasız bütün politik oluşumların işlemlerini durdurmuş ve bir ara dönem yaratmıştır. Bu ara dönem Türkiye'nin demokratik hayatında yeni bir model ortaya çıkarmıştır.

Bu model, temel olarak 1982 yılında yapılan anayasada formüle edilmiştir. Anayasalar temel felsefeleri gereği bireyi devletin baskısından korumak amacıyla kaleme alınır. Bireyin haklarının tanımlandığı bu temel hukuk metni böylelikle bireye kendini koruyabileceği bir alan yaratmasının aracı olarak işlev görmektedirler¹⁷¹. 1961 Anayasası, Türkiye'de bu felsefenin yansıdığı bir hukuk metni olma özelliğini taşımıştır. Fakat 12 Eylül darbesinden sonraki dönemde yapılan anayasa bu felsefeye uygun olmayan bir şekilde konumlandırılmıştır. Düzen bozucu eylemler olarak nitelendiren eylemlerin devlete karşı olduğu düşüncesi, 1982 Anayasası'nın sahip olduğu bu bakış açısının yaratıcısıdır. Bu anayasa devletin bütünlüğünü ve varlığını korumayı temel almakta ve bu yaklaşımı ile bireyi korumaya yönelik işleve sahip olan anayasa mantığını tersine çevirmektedir¹⁷².

Sahip olduğu felsefe ile sorunlu bir nitelik gösteren 1982 Anayasası yapılış yöntemiyle de kimi sorunlar barındırmaktadır. Türkiye anayasal tarihinde 1961 Anayasası'nın hazırlanması süreci görece olarak demokratik toplumun gerekleri

¹⁶⁹ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev: Yasemin Saner Gönen, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2003),405,406.

¹⁷⁰ **Age**, 407, 408.

¹⁷¹ Naz Çavuşoğlu, **Anayasa Notları**, (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım Aş. 2001),61.

¹⁷² Akt. Bülent Tanör, **Anayasal Gelişme Tezleri** (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008) ,54.

doğrultusunda gerçekleşmiştir. 1961 Anayasası, 'Temsilciler Komisyonu' tarafından kaleme alınmıştır. Bu komisyonda değişik sosyal katmanlarda kişilerin yer aldığı görülmektedir. Komisyon üyelerinin seçilmesi süreci temsil sürecinin paralelinde gider. 'Temsilciler Komisyonu'nun kaleme aldığı metin de anayasanın nihai metni için geçerli bir belgedir. Başka bir merciinin onayına gerek kalmamıştır.

1982 Anayasası hazırlanırken ise 'Danışma Meclisi' isminde bir organın varlığı söz konusudur. İsminden de anlaşılabilceği gibi 12 Eylül'ü gerçekleştiren cunta bu meclisten anayasanın hazırlanması konusunda sadece danışmanlık yapmasını istemiştir. Bu meclis üyelerinin hepsi de atanmıştır¹⁷³. Bu üyeler tarafından kaleme alınan metnin son hali ise 'Milli Güvenlik Konseyi' üyelerinin onayına gitmiştir.

1982 Anayasası MGK'nın onayından sonra halkoyuna sunulmuştur. Halkoylaması süreci de sorunlu gerçekleşmiştir. Bu süreç, MGK Başkanı Kenan Evren'in yurt gezilerine sahne olmuştur. Bu gezilerde Evren'in halka karşı kullandığı yarı tehditkar üslup ve Cumhurbaşkanlığı plebisiti ile anayasa referandumunun birleştirilmesi ile oluşturulan baskı karşılığını bulmuş ve anayasa yüzde 91.27 çoğunlukla kabul edilmiştir¹⁷⁴.

Anayasanın yapımı sırasındaki bu anti-demokratik nitelik elbette ki anayasanın ruhuna ve içeriğine de yansımıştır. Birey hak ve özgürlüklerindeki kısıtlar, yürütmeye verilen aşırı yetkiler bu problemleri içeriğin temel unsurlarını oluşturmaktadırlar. Bunun yanında 12 Eylül darbesini yapanlar, geçici maddelerle 12 Eylül darbesinden sonra kullandıkları tüm tasarrufların yargı dışında bırakılmasını sağlamışlardır¹⁷⁵. Demokratik rejimlerde hukuk karşısında herkes eşit sayılmaktadır. Ama bu maddenin varlığı, demokrasiye içkin olan bu yaklaşıma ters düşmektedir.

Özet olarak 12 Eylül darbesi ve arkasından gelen yönetim Türkiye siyasal hayatında ciddi bir etki göstermiş, bu etki Türkiye siyasal kültüründe kalıcı olmuştur.

12 Eylül ile ilgili bu değerlendirmelerden sonra derginin 12 Eylül'e nasıl yaklaştığını ortaya koymak gerekmektedir. Böyle bir çaba derginin neden 12 Eylül'den bu denli etkilendiğini saptamaya yardımcı olacaktır. Zira 12 Eylül'ün dergi sayfalarında nasıl yansıtıldığı çözümlenmeden, derginin 12 Eylül ile olan düşünsel ilişkisini anlatmak olası gözükmemektedir.

¹⁷³ Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, (İstanbul: Yetkin Yayıncılık, 2004),52-55.

¹⁷⁴ Bülent Tanör, "Yeni Anayasa Çalışmaları" **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1980-2003**, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul: Milliyet Kitaplığı),45,46.

¹⁷⁵ Bülent Tanör "Anayasanın Esasları" **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1980-2003**, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul: Milliyet Kitaplığı),50.

Yeni Gündem dergisi darbe sürecinin ana hatlarını da kapsamı içine almıştır. Derginin 12 Eylül sürecine doğrudan değindiği yazılar 11. sayıda yayınlanan gazeteci Mehmet Ali Birand'la yapılan söyleşi¹⁷⁶ ile başlamıştır. Bundan sonra yine röportajlara dayanan ilk ciddi değerlendirme 27. sayıda yapılmıştır. Tüm askeri darbeler, gazeteci Cüneyt Arcayürek ve 12 Mart muhtırasının mimarı Muhsin Batur'la yapılan söyleşilerle¹⁷⁷ incelenmeye çalışılmıştır. Bu değerlendirmelerde yer alan genel eğilim darbenin, demokrasi tarafında yer alan politikacılarla, onlarla çatışan askerler arasındaki gerilimin yansıması olduğudur. Derginin Ankara temsilcisi ve yayın kurulu üyesi Aydın Köymen, bu röportajlara yazdığı sunuş yazısında; Türkiye'de 1950'lere kadar bu iki kesim arasında herhangi bir çatışmanın olmadığını çünkü bu iki kesimin tek parti altında toplandığını belirtmiştir. Ne var ki çok partili hayata geçildiğinde bu iki kesim arasındaki ayırım git gide gelişmeye başlamış ve ülkeyi zor durumda bırakacak çatışmalar ortaya çıkmıştır. Köymen'e göre askeri bir müdahalenin ortaya çıkması işte bu asgari demokrasi koşullarının yarattığı nesnel ve ideolojik ayrımlar neticesindedir¹⁷⁸.

Darbelerin demokratik hayata karşı gerçekleştiğine dair tezi Murat Belge bir derece daha ileri götürmüştür¹⁷⁹. Derginin genel eğilimi içerisindeki saptamaların yanında Belge, 12 Eylül'ün diğerlerinden farklı olarak rejimi tümüyle yeniden yapılandırdığını belirtmektedir. Belge;

“ Cumhuriyet döneminin çok partili aşamasına gelince yani çok parti kavramıyla birlikte, darbeler aşaması da başladı. Bundan önce darbe olmaması demek ki zaten darbe yapacak durumda olan yapının tek parti içinde temsil edilmesi anlamına gelir. Kendi varlık, temsil ve meşruiyet biçiminin yeni rejimde bir meydan okumayla karşılaşması darbeyi gündeme getirdi. Bu süre içinde gerçekleşen üç darbe de yukarıda değindiğim anlamda bir meşruiyet tabanı oluşturabildiler.(...) Ne var ki bu darbeler arasında seçime dayalı parlamenter bir rejimin de temelleri yaşamaya devam etti. Gene bu rejimin kurumları, birtakım az ya da çok önemli tadilatlarla uğrasalar da özlerini büsbütün kaybetmeksizin yaşadılar. Dolayısıyla darbe evreleri ara rejim olarak kaldılar, aşıldılar. Ancak sonuncu darbe evresi için aynı şeyi söylemek mümkün görünmüyor.”¹⁸⁰

diyerek bu tezini vurgulamıştır.

Bu değerlendirmeler derginin 12 Eylül'ün demokrasiye kalıcı bir etki bırakması korkusunun izlerini taşımaktadır. O yüzden kolaylıkla söylenebilir ki 12 Eylül'ün dergi tarafından ortaya konan bu niteliği, derginin 12 Eylül etkisi ile demokrasi söylemini daha da geliştirmiştir. O dönemde ağırlaşan anti-demokratik uygulamalara tanıklık edilmesinin yanında 12 Eylül'ün Türkiye'nin iyi kötü devam

¹⁷⁶ Ergüder, **Ordu Müdahalesi**,39.

¹⁷⁷ Aydın Köymen, “Ara Rejimlerden Sıyrılmayı İdare-i Maslahata Bağladık” Cüneyt Arcayürek Söyleşisi, **Yeni Gündem**, c.2, s.27 (1-15 Ağustos 1985):6-8.

¹⁷⁸ Age, 6-8.

¹⁷⁹ Murat Belge, “Tuhaf Bir Yıldönümü”, **Yeni Gündem**, c.2, s.30, (16-30 Eylül 1985):5

¹⁸⁰ Age, 5

eden demokrasi sürecinde yaratması muhtemel kısıtlarla ilgili yapılan ciddi öngörü derginin demokrasi söylemi konusundaki hassasiyetini oluşturmuştur.

12 Eylül darbesinin kapak konusu olduğu sayıda da 12 Eylül süreci değişik yazar, akademisyen ve politikacılarla yapılan röportajlarla irdelenmiştir. Bu dosyada temel bağlam demokrasidir. Dergide, “demokrasinin ilkeleri ile 12 Eylül Harekatını ortaya çıkaran koşullar arasındaki illiyet bağının”¹⁸¹ ortaya konması amaçlanmıştır. Burada yapılan “Demokrasi” başlıklı kısa sunum notunun ayrıntılarının da derginin 12 Eylül-demokrasi arasındaki illiyet bağına ilişkin bakışını yansıtmaya anlamında işlevi bulunmaktadır. Zira bu notta da, demokrasi için kara bir gelecek öngörüsünün izleri bulunmaktadır. Alınan görüşlerde bu kara geleceğin aydınlık hale getirilmesi için demokrasinin şüpheli olarak farz edilmesine son verilmesi çözümü öne çıkarılmıştır.

O nota geçmeden önce kısa bir açıklama yapmak gerekmektedir. 12 Eylül ile ilgili bu tartışmanın gündeme gelmesi 12 Eylül’ün 5. yıldönümü olması yanında, Türkiye kamuoyunda o dönem ortaya çıkan “Konuşan Türkiye-Susan Türkiye” polemikleri etrafında mümkün olabilmiştir. Tartışmayı başlatan Süleyman Demirel’in siyasi yasaklara atıf yaptığı “Konuşan Türkiye susan Türkiye’den yeğdir” lafıdır¹⁸². Buradan demokrasi bağlamında bir tartışma çıkaran *Yeni Gündem* dergisi bahsettiğimiz o sunum notunda bu bağlamı şöyle açıklamıştır:

“Son günlerde siyasi tartışmaların eksenini oluşturan ‘Konuşan Türkiye-Susan Türkiye’ tartışması, ‘nasıl bir Türkiye?’ sorusunun cevabı olarak ortaya konulacak bir tercihi ifade etmiyordu yalnızca. 12 Eylül’ün beşinci yıldönümünde bu tartışma, ‘anarşi ve terör ortamı’ ile toplumun siyasal-toplumsal bir çözümsüzlüğe girmesi ile demokrasi arasında ne gibi bir ilişki olduğu sorusunu da beraberinde getiriyor. Demokrasinin bütün kurumları ve özgürlükleriyle işlemesi kaosa yol açması kaçınılmaz olan bir zaaf mı; 1961 Anayasası’yla simgeleştirilen aşırı demokrasi mi Türkiye’yi 12 Eylül’e getirdi? 12 Eylül’ü sorular etrafında tartışmak, öncelikle demokrasinin ve onun ilkelerinin tanımlanmasını gerekli kılıyor. Tanımlar ‘çözümsüzlük ortamından’ hareketle değil, demokrasinin ilkelerinden hareketle yapılmaya başlanınca; Türkiye’nin tarihsel gelişmesini 12 Eylül’ü ‘zorunlu son’ sayan bir noktadan geriye sayarak değil, demokrasinin işleyişi perspektifinden ileriye doğru bakarak yorumlayınca bu konuda çok değişik görüşlerin ortaya çıkması doğal. Bütün bu değişik görüşlerin ortak paydası, demokrasinin kurumlarını, siyasal partileri, parlamentoyu sanık sandalyesinden kaldırmaları...”¹⁸³

Bu sunum yazısında görülen ayrıntılardan bir tanesi Türkiye’de demokrasinin geleceğine dair yukarıda bahsettiğimiz karanlık senaryoların hafiflemesi ya da ortadan kalkması için bir mücadele perspektifi¹⁸⁴ ortaya koymasıdır. İlk iş

¹⁸¹ “12 Eylül’ün Yıldönümünde Tartışma Konuları”, *Yeni Gündem*, c.2, s.30 (16-30 Eylül 1985):6-10.

¹⁸² Bülent Tanör, “Anayasa Değişikliği, Siyasal Yasakların Kaldırılması ve Halkoylaması” *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1980-2003*, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul, Milliyet Kitaplığı),72.

¹⁸³ “12 Eylül’ün.

¹⁸⁴ Bir örnek için bkz. “Hakları Geri Alabilmenin Yolu Demokrasi Mücadelesidir”, Güven Öner Söyleşi, *Yeni Gündem*, c.1, s.4 (16-30 Haziran 1984):20.

demokrasiden korkmamaktır. Tedirgin de olsa bu konuda bu karanlık geleceği dağıtmak bağlamındaki mücadele çağrılarının *Yeni Gündem* dergisinin demokrasi söylemini inşa eden unsurlardan biri olduğunu söylemek gerekmektedir.

Derginin 12 Eylül bağlamında söylediklerini belirleyen bir başka unsur ise merkez soldan radikal sola birçok kitle hareketinde demokrasi kavramına karşı gelişen olumlu ilgidir. Bu saptama derginin üzerinde yükseldiği zemine olan ilişkisini de ön kabul olarak almaktadır. *Yeni Gündem* dergisi, 12 Eylül koşullarından çıkış sürecinin kimi kısıtlarını yaşarken solla arasında problemlili bir bağa sahipmiş gibi gözükmektedir. Ama solun tartışmalarının da derginin sayfalarında değişik çerçevelerde yansıdığını görmek mümkündür¹⁸⁵.

Aradaki bu ihtiyat paylarını bırakarak vurguladığımız bağın etkilerinin de derginin 12 Eylül bağlamında bir yeri olduğu görülmektedir. 12 Eylül sonrası demokrasi söylemi, büyük darbe görmüş solun değişik aktörlerince ifade edilmeye başlamıştır. Bunun solun tüm aktörleri tarafından kabullenmiş genel bir eğilim olduğunu söylemek güçtür. Ama belli başlı örgütlenmelerin bakışında 12 Eylül'ün demokrasinin tüm kurumlarına saldırması, demokrasi konusundaki hassasiyet düzeyinde belli ölçülerde yükselişler yaşanmasına yol açmıştır. Tabii radikal solun geniş kesimi için demokratik hak mücadelesinin araçsal olduğu kabul edilirse¹⁸⁶ demokrasiye karşı yükselen hassasiyetin demokrasiyi esastan savunmadığı gerçeği de dikkate alınmalıdır.

Türkiye'nin 1980 öncesi en büyük örgütlenmelerinden biri olan Devrimci Yol örgütünün 12 Eylül darbesinden hemen sonra kendi dergisinde demokrasi ile ilgili vurguladığı noktalar, Türkiye solunun 12 Eylül'den hemen sonra oluşan demokrasi hassasiyetine ilişkin bir örnek olarak sunulabilir. 12 Eylül'den iki ay sonra *Devrimci Yol* dergisinde yer alan "Türkiye'de 12 Eylül Darbesi ve Devrimci Mücadele" başlıklı yazıda 12 Eylül'ün, 1980 öncesi iyi kötü de olsa yürürlükte olan kimi demokrasi kurumlarını tümüyle ortadan kaldırdığı vurgulanmaktadır¹⁸⁷. 12 Eylül sonrasında toz duman ortamında kendine bir yol çizmeye çalışan örgütün bu yola ilişkin değerlendirmelerinde demokrasi kavramının Türkiye serüveninin anlatılması, 12 Eylül'de solun demokrasiye olan bakışını göstermektedir. Yazının demokrasi ile ilgili önemli kısımlarında şu ifadeler kullanılmaktadır.

¹⁸⁵ Murat Belge, "Sol Marjinalliği Nasıl Aşar?" *Yeni Gündem*, c.3, s.32 (15 Ekim- 1 Kasım 1985):3 ve

"Sol Tabanı Kimler Oluşturuyor?" *Yeni Gündem*, c.3, s.32 (15 Ekim- 1 Kasım 1985):15,16

¹⁸⁶ Ahmet İnsel, "Solun Demokrasi Görüşü", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Sol Cildi*, ed:

Murat Gültekingil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007),935

¹⁸⁷ Aslan, *Devrimci Yoldan*, 622

“Cunta bu tür faaliyetlerini komik bir şekilde demokrasiyi yeniden kurma olarak lanse etmektedir. Komik diyoruz çünkü demokrasi burjuva anlamda bile ele alınsa; halkın kendi yönetim şeklini (biçimsel de olsa) kendisinin belirlemesi demektir. Oysa bunlar halkın elinde özgürlük ve demokrasi adına kısıntı halinde bile olsa ne varsa ortadan kaldırmaya çalışıyorlar; halkın, birkaç parababasının istediği biçimde sesi soluğu çıkmadan nasıl yönetileceğini belirlemişler (bir Amerikan uşağı, bu esasları Amerikalı gazetecilere anlatıp duruyor!) cunta, ellerindeki silahlara dayanarak, göstermelik bir anayasa oylaması ile halka anayasayı onaylatacak; sonra da ne yaptıkları ne de getireceklerinin hiçbirisinin demokrasi ile uzak yakın alakası olmayan cunta; demokratik bir şekilde (!) demokrasiyi kurmuş olacak.”¹⁸⁸

Demokrasiyi odağa koyan bu söylemin bir diğer yansımaları farklı bir bağlamda da olsa Kurtuluş hareketinde de görmek mümkündür. Kurtuluş, 12 Eylül sonrasında demokrasiye duyduğu ilgi ile diğer sol örgütlerden daha farklı bir durumda gözükmiştir. Özellikle 1980’lerin sonlarına doğru başlayan, fakat arzu edildiği gibi bir etkiyle sonuçlanmayan sosyalist demokrasi tartışmaları demokrasi bağlamında solun önemli açılımlardandır¹⁸⁹. Bu tartışmalar toplam demokratik rejimin işleyişine yönelik olmaktan ziyade örgüt içi ilişkilerin düzenlenmesi bağlamında yapılırsa da demokrasi kavramı etrafında dönmesi ile önemlidir. 12 Eylül öncesi “Öncü Savaşı” gibi zora dayalı stratejiler çizen hareketin, darbe sonrası süreçte bu şekilde bir sosyalist demokrasi tartışması başlatması 12 Eylül’den sonra oluşan sol-demokrasi ilişkisi açısından da manidardır.

Derginin 12 Eylül’ü sayfalarında nasıl yansıttığına ilişkin bu saptamalardan sonra derginin 12 Eylül’den neden bu denli etkilendiğini ortaya koymak gerekmektedir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi; derginin 12 Eylül koşullarının kalıcı olduğuna yönelik olan inancıdır. Başta Murat Belge’nin yazıları olmak üzere dergide çıkan birçok yazıda 12 Eylül’ün önceki askeri müdahale dönemlerinden farkı vurgulanmakta, dolayısıyla bu dönemin demokrasinin kurumlarına kalıcı etkiler vereceği ifade edilmektedir. Bu yaklaşım dolayısıyla derginin 12 Eylül’den özel olarak etkilenmesine yol açmıştır. 12 Eylül koşulları içerisinde demokratik hayatın alacağı biçim bu yüzden derginin söylemi ve somut siyasi yaklaşımında etkili olmuştur.

Derginin 12 Eylül’den etkilenmesini açıklayan bir diğer etki ise, solun değişik elemanlarında çözümlenmeye başlayan 12 Eylül-demokrasi bağlamıdır. Solda oluşan demokrasi bağlamındaki bu yükselmenin etkisinin *Yeni Gündem* dergisinde güçlü bir şekilde hissedildiği belirtilebilir. Ancak hemen vurgulanması gereken bu etkilenmenin doğrudan yaşanmadığıdır. Sol, 12 Eylül’den sonra düşünsel zeminine demokrasi kavramını daha çok dahil etmiştir. Bu zeminle ilişkisi olan ve zaten

¹⁸⁸ Age, 625.

¹⁸⁹ Seyfi Öngider, “Kurtuluş: Öncü Savaşından Sosyalist Demokrasiye”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Sol Cildi*, ed: Murat Gültekinil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007):959.

demokrasi söylemine eğilimi olan *Yeni Gündem* dergisi de bu zeminden bu etkilerin izlerini edinmiştir. Derginin demokrasi anlayışı böylece bir kat daha derinleşmiştir. Yani derginin demokrasi söyleminin 12 Eylül etkilerinden biri de sol üzerinden¹⁹⁰ dolaylı aldığı bu etki olmuştur.

5.1.2. *Yeni Gündem* Dergisinin Türkiye Solu Tarihine Bakışı

Yeni Gündem dergisinin söylemini ve siyasi yaklaşımını belirleyen ikinci unsur derginin Türkiye solunun tarihine ilişkin bakışıdır. Bu bakışın değerlendirileceği bu bölümde öncelikle derginin yayınlandığı döneme gelene dek süregelen Türkiye solunun durumu ile ilgili kısa birkaç not düşmek gereklidir. Bu süreç çalışmamızın birinci bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır. Burada sadece *Yeni Gündem* dergisinin yayınlandığı dönemdeki durumla ilgili saptamalar yapılacaktır. Daha sonra ise derginin Türkiye'nin sol tarihini nasıl yansıttığı ortaya konacaktır. Böylelikle derginin söylem ve siyasi yaklaşımında bu tarih okumasının hangi elemanlarının etkili olduğu vurgulanabilecektir. Bundan sonra ise derginin sol tarih yorumlarının neden bu şekilde oluştuğu değerlendirilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde vurgulandığı gibi 1980'e gelirken Türkiye solunda ciddi bir bölünme süreci yaşanmıştır. Bu bölünmüşlük solun siyasi bir sınıf hareketi olarak birleşmesi potansiyelini ortadan kaldırmıştır¹⁹¹. Bununla birlikte yine çalışmanın birinci bölümünde bahsettiğimiz üzere özellikle 1974 yılından sonra sol hareketin kitleleştiği ve yükseldiği görülmektedir. Bu yoğunlaşmanın 1980 yılına gelirken solun temel kitlesi olan çalışanlar arasında bir yorgunluğa yol açtığından söz edilebilir. Bu yorgunluğun bir başka nedeni ise aşırı sağın şiddet hareketlerine hız vermesidir¹⁹². Tüm bunların sonucunda 1980'e gelirken Türkiye'de solun etkin bir siyasi hareket yaratmasının potansiyelleri ortadan kalkmıştır.

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi gelince de Türkiye'de sol çok ciddi bir darbe görmüştür. Sol hareketin aktif kadroları pasifize edilmiştir. Bu darbenin sol üzerinde ciddi travmatik etkileri de olmuştur. Bu darbe ile solun kendini ve dünyayı algılamasında ciddi sarsıntılar yaşanmıştır¹⁹³. *Yeni Gündem* dergisinin Türkiye'de solun tarihini değerlendirmesinde de bu sarsıntının izlerini görmek mümkündür.

Bu sarsıntıdan sonra 1980'li yılların başında solun teorik olarak ilgilendiği kimi konuların farklılaştığı görülmektedir. Sosyalizmin teorik olarak içinde bulunduğu

¹⁹⁰ Cenk Saraçoğlu, Eylem Akdeniz, "12 Eylül'den Çıkışta Solda Üç Tarz-ı Siyaset ve Yeni Gündem Dergisi", *Birikim*, s.198 (Ekim 2005): 109.

¹⁹¹ Aydınöğlü, *Türkiye Solu*, 402.

¹⁹² *Age*, 403

¹⁹³ Tanıl Bora, "Son Yirmi Yılı Ayırıştırmak İçin Notlar", *Birikim*, s.152,153 (Aralık 2001-Ocak 2002): 56.

krize ilişkin değerlendirmeler artmaya başlamıştır. Sınıf çelişkisinin yanında toplumsal düzlemde farklı iktidar ilişkilerine yönelik çelişkilerin yorumlanmaya başladığı bir teorik bakıştan da söz etmek mümkündür. Bunlarla birlikte Türkiye’de 1980 sonrası solun tarihsel açıdan herhangi bir özgünlüğünün olmadığını da ifade etmek gerekmektedir. 1980 sonrası solu ciddi düzeyde entelektüel birikim yaratamayan ve de siyasal gündemi etkileme gücü tümüyle ortadan kalkmış bir görünüm çizmektedir¹⁹⁴.

Kaba hatlarıyla solun içinde bulunduğu bu durumun izlerinin, *Yeni Gündem* dergisinin solun tarihine yaklaşım biçiminde de görülebilir. Bu yaklaşım aynı zamanda derginin söylem ve siyasi yaklaşımını belirleyen ikinci bir hat olarak değerlendirilecektir. *Yeni Gündem* dergisinde Türkiye’de sol hareketin 12 Eylül’e gelene kadar yaşadığı deneyim ve 12 Eylül’den sonraki durumuna ilişkin yer alan bakış açısı, takip eden bölümde bahsedeceğimiz derginin demokrasi söylemini ve aynı zamanda somut siyasi yaklaşımını açıklamaya hizmet eden unsurlar barındırmaktadır.

Derginin, Türkiye soluna ilişkin sahip olduğu bakış açısının varlığından söz etmek mümkün, ama bu bakış açısının derinlikli bir analizin üzerine oturduğunu söylemek güçtür. *Yeni Gündem* dergisinde 1960 sonrası yükselen politik işçi ve öğrenci hareketinin sistemli bir şekilde değerlendirildiği görülmemektedir. Dergide Murat Belge’nin yazdığı yazılar dışında doğrudan doğruya bu konu ile ilgili bütünlüklü bir analizi barındıran yazı sayısı yok denecek kadar azdır¹⁹⁵. Fakat yine de Murat Belge’nin yazdığı ve doğrudan bu evrimi konu edinen yazılarda yer alan ya da bu konuda değişik boyuttaki değinmeler içeren yazılarda bulunan saptamalardan *Yeni Gündem* dergisinin Türkiye’de solun evrimini nasıl algıladığına dair bir perspektifin var olduğunu söylemek mümkündür. Bu perspektifin ana hatlarının derginin demokrasi söylemi ve siyasi yaklaşımında da payı bulunmaktadır.

Yeni Gündem dergisinde Türkiye’de solun tarihinin değerlendirmesinde ilk öne çıkan eğilim, 1960-1980 arası sol hareketin etkili olduğunun kabul edilmemesidir. Bu noktada dergide bu dönemdeki hareketlerin tümüyle küçümsenmesinden, ziyade bu hareketlerin hakkıyla değerlendirilemediği görülmektedir. Bu konuda en çok yazı kaleme alan Murat Belge, doğrudan bu konuda kaleme almadığı bir yazısında Türkiye’de solun kendini sağdan

¹⁹⁴ Aydınöğlü, **Türkiye Solu**, 408.

¹⁹⁵ Derginin içerik dökümüne bakıldığında Murat Belge’nin Türkiye’de solun evrimi konusunda saptamalar içeren sekiz yazı kaleme aldığı görülmektedir. Bunun yanında doğrudan bu evrimi konu edinen üç yazı vardır. Asaf Savaş Akat, “Solun Tarihi Kökenleri Yöneticilerde Değil Yönetilenlerde Aranmalı”, **Yeni Gündem**, c.1,s.3 (1-15 Haziran 1984):15, Köymen, **Solun Kamburu**, 9 ve Köymen, **Radikal Solun**, 7.

farklılaştırma konusunda anlamlı bir etkinliğin olmadığını yazmaktadır. Bu yazısında Belge, sağ ve solun birbirleri karşısında farklılaşmama durumunun daha çok solun handikaplarından kaynaklandığını belirtir. Ona göre; tanımı gereği muhalif olması gereken sol hareket, Türkiye’de çok zaman devletçilik şemsiyesi altında kendini farklılaştırmaya gayret göstermiş, fakat bu gayret değişik dönemlere göre somut bir farklılık sergilese bile solun kendi yönelişi için trajik bir son hazırlamıştır¹⁹⁶.

Burada yer alan değerlendirmelerde Murat Belge, 1960-80 arası yükselen işçi ve öğrenci hareketini göz ardı eder gözükmektedir. Halbuki bu dönem Türkiye’de ilk kez işçilerin, öğrencilerin, memurların ve sıradan insanların kendi toplumsal talepleri doğrultusunda siyasallaştığı¹⁹⁷ ve bunu yaparken de sol politikanın, sosyalizmin referanslarını kullandıkları bir dönemdir. Fakat Belge, burada bu referansların güçlü bir şekilde kullanılmadığını, sadece devletçilik eğiliminin de solun sağdan anlamlı şekilde farklılaşmasına hizmet etmediğini söylemektedir. Bu saptamalar Türkiye’de 1960-80 arası solunun layığıyla değerlendirilmediğine ilişkin ilk kanıt olarak sunulabilir.

Derginin Ankara temsilcisi Aydın Köymen ise doğrudan Türkiye solunun tarihini konu edinen yazısında bu dönem solunu maceracı olarak tanımlayacaktır. Köymen, “Solun Kamburu” ismiyle kaleme aldığı yazısında; Türkiye’de sol ve toplumsal hareketlerin geçmişte kendi fiili varlıklarının ve güçlerinin ötesinde etkinlikleri olduğunu vurgulamaktadır öncelikle. 1960-80 arası solu çok etkindir, fakat bu etkinliğin altı boştur. Böyle bir değerlendirmeden sonra Köymen, 1980’den sonra solun kitlelerden koptuğunu belirtmektedir. Dışarıdan sert bir müdahale gelmiş ve gücünden fazla etkinliği olan sol, Türkiye’de artık ikinci sınıfa itilmiştir. Solun bundan kurtulması için de demokrasiyi savunması gerekmektedir.

Sonrasında Köymen, solun demokrasi konusundaki geçmişini değerlendirmiştir. Köymen, solda geniş kabul gören 27 Mayıs’ın olumlu olduğu düşüncesinin yanılı olduğunu belirtmiştir. 27 Mayıs toplumun demokratikleşmesine darbe vurmuştur. Bu yüzden solun bu darbeyi savunması özgürlüklere, demokrasiye sahip çıkmaması demektir. Bu, Köymen tarafından solun kamburu olarak değerlendirilmiştir. Köymen 27 Mayıs’ın bir başka olumsuz özelliği daha olduğunu da vurgulamıştır. İşte tam da burada söyledikleri Köymen’in de solun geçmişini layığıyla değerlendiremediğini göstermektedir. Buna göre; 27 Mayıs’ın bir başka kötü tarafı solu maceracılığa yöneltmesidir. 27 Mayıs olmasa sol bu şekilde

¹⁹⁶ Murat Belge, “İkinci Yıla Girerken”, **Yeni Gündem**, c.2,s.21 (1-15 Mayıs 1985):3.

¹⁹⁷ Aydınoğlu, **Türkiye Solu**,1.

maceralara atılmayacak ve demokrasi yolunda daha kurumsal bir gelişme gösterecektir¹⁹⁸.

Bu bakışta dikkat çekilmesi gereken nokta Köymen'in solun bahsettiğimiz dönem içindeki tüm deneylerini, etkinliklerini maceracılık olarak tanımlamasıdır. Dönemin sol ve toplumsal hareketleri demokrasi mücadelesinde birçok kazanım sağlanmasına yol açmışken, Köymen bu etkinlikleri "macera" kavramı ile nitilemektedir.

Derginin Türkiye solunun evrimi konusunda sahip olduğu ikinci eğilim solun merkezietçi ve Kemalist bir nitelik gösterdiği yönündeki değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmelere daha çok Murat Belge'nin yazılarında rastlanmaktadır. Belge'nin yarattığı bu bakış açısının izlerini de derginin söylem ve politik yaklaşımında görmek mümkündür.

Murat Belge, bu yaklaşımını oluştururken öncelikle Türkiye'nin genel siyasi ikliminden hareket eden değerlendirmelerde bulunmuştur. "Çoğulculuk" yazısında Belge Türkiye'de kabul edilen ya da ettirilen egemen ideolojinin korporatist özellikleri ağır basan bir ideoloji olduğunu söylemektedir. Bu ideolojinin karşısında tarihi olarak yer alacak tek ideoloji de Belge'ye göre sosyalizmdir. Çünkü sosyalizm farklılıklara yer vermesi özelliği ile korporatizmin olumsuz merkezietçi niteliğini alt eder. Türkiye'nin korporatist eğilimleri baskın olan egemen ideolojisinden sosyalizm ile kurtulmak mümkün iken sosyalizmin uygulamada merkezietçi olması bu şansın elden kaçması olarak değerlendirilmiştir Belge tarafından¹⁹⁹.

Murat Belge, "Solda Birlik" yazısında Türkiye solunda uygulamada etkili olduğunu iddia ettiği merkezietçi tavrı somut olarak şöyle tanımlayacaktır:

"Şöyle ki özellikle sol politik örgütler, geçmişte kendilerine destek sağlamak, taban bulmak gibi niyetlerle sendikalardan mesleki derneklere ya da yerel topluluklara kadar insanları "massedici" bir tavır benimsediler. Bu başarılı olduğu ölçüde her örgütün kendi kadın derneği, gençlik kuruluşu, sendikası, odası vb. oldu. Ama burada yalnızca o örgütün doğru bulduğu sözler söylendi, örgütün belirlediği gündemler içinde konuşuldu. Dolayısıyla bu gibi derneklerin sağlayabileceği dinamizm daha başından bastırıldı, bu derneklere bulunan insanlar orada bulunma nedenlerini unutarak kendilerine öğretilen sloganları tekrarlayan robotlara dönüştürüldü."²⁰⁰

Murat Belge'nin solun merkezietçi olduğu konusundaki değerlendirmelerine solun Kemalist ve seçkinci olduğu konusundaki değerlendirmeleri eşlik etmektedir. Belge, en başından Türkiye solunun Kemalist özellikler taşıdığını iddia etmektedir. 1980'den sonra müttefiklik ve uzlaşma kavramları üzerinde yoğunlukla duran Murat Belge, sola bu yolda yol arkadaşları önerirken, solun geçmişine de dönmüştür. "Yol

¹⁹⁸ Köymen, **Solun Kamburu**, 9.

¹⁹⁹ Murat Belge, "Çoğulculuk" **Yeni Gündem**, c.2,s.18, (16-31 Mart 1985):3.

²⁰⁰ Murat Belge, "Solda Birlik" **Yeni Gündem**, c.2,s.28, (16-31 Ağustos 1985):3.

Arkadaşları” yazısında Murat Belge, Türkiye’de sosyalistlere en yakın yol arkadaşı olarak Kemalistleri görmektedir. Bu saptamasının ardından Belge, bunun nedeninin Türkiye sosyalistlerinin genel bir Kemalist kökenden çıkması olduğunu söylemektedir. Belge’ye göre solun tüm unsurlarının çevreleri, dostları, arkadaşları Kemalistlerdir²⁰¹.

Bu şekilde yaptığı değerlendirme ile birlikte Belge, solun Kemalist olduğunu iddia ettikten sonra, Kemalizmle malul kimi özelliklerinin olduğunu da belirtmiştir. “Sol Tabanı Kimler Oluşturuyor?” yazısında Belge, Türkiye’de solun batılılaşma dinamiği üzerinde oluştuğunu söylemiştir. Bu dinamik Kemalizm ile yakından ilişkilidir. Ona göre; böyle bir ilişki sonucunda Türkiye’de ortalama solcu tipi ilerici, laik hassasiyetleri ön plana çıkmış bir karakterdir. Bu karakterin bir bileşeni de demokrasiye olan yakınlığıdır. Ancak bu yakınlık kendi örgütleri içinde olduğu zaman geçerli olmamaktadır. Kendi örgütleri içinde solcular anti-demokratik tavırlara sahiplerdir. Bunun yanında bu ilerici bakış açısı, toplumu kurtarılacak bir varlık olarak görmelerine yol açmaktadır. Bu anlamıyla Kemalizmin seçkinci bakış açısının bir taşıyıcısı da, Belge’ye göre, Türkiye’deki solculardır. Bunun yanında somut siyasi yaklaşım olarak Kemalizm ile paralel olan bu bakış açısının düşünsel anlamda da yansımaları vardır. Türk modernleşmesinin düşünsel zemininin önemli bileşenlerinden biri olan pozitivizm Belge’ye göre Türkiye solcularının da sahip olduğu bir düşünce metodolojisidir. Tüm bunlar bir araya geldiğinde Belge bu durumun iki sakıncası olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki solcunun kendini kurtarıcı görmeye başlamasındaki kolaylıktır. Buna göre bu daha en başından yukarıda bahsettiğimiz seçkinci tavrın yaratılmasını sağlamaktadır. Kemalizmle sakatlanmış bu ilişki biçiminin ikinci handikapı ise toplumu kurtarılacak bir varlık olarak değerlendirince somut insanlardan çok soyut bir toplum nesnesinin öne çıkarılmasıdır. Böyle bir bakış hem günlük hayatın inceliklerini, hem de politikanın asıl nesnesi olan kısa vadeli oluşumların kolayca gözden kaçırılmasına yol açmaktadır²⁰².

Bu değerlendirmelerde Türkiye’de solun kitlesel yükselişinin toplumsal tabanını gözden kaçıran bir taraf bulunmaktadır. Toplumcu referanslara sahip politik işçi ve öğrenci hareketi tabanda çeşitli çalışmalar yapmış ve kendini fildişi kulelere hapsetmemiştir. Böylesi bir yaklaşım Belge’nin bahsettiği seçkinci politik karakterin tam karşısında yer almaktadır. Fakat Murat Belge, 1980 öncesi solun durumunu bu şekilde değerlendirmektedir.

²⁰¹ Murat Belge, “Yol Arkadaşları” **Yeni Gündem**, c.3,s.35 (30 Kasım- 15 Aralık 1985):3

²⁰² Belge, “**Sol Tabanı**”, 3.

Bu değerlendirmenin devamında Türkiye’de solun evriminin 1980 sonrası seyrinde de derginin sahip olduğu bakış açısının derginin söylemi ve somut siyasi yaklaşımda ağırlıklı önemi vardır. 1980 sonrasında solun aldığı halin değerlendirilmesinde de derginin ciddi eleştiriler yaptığı görülmektedir. Bunu yaparken derginin yazarları, solun 1980 darbesinden sonraki durumu ile ilgili saptamalar da yapmaktadırlar.

Bu saptamalardaki genel eğilim, solun tabanı ile olan ilişkisinin büyük ölçüde koptuğu üzerinedir. Murat Belge, “Sol Marjinalliği Nasıl Aşar?” yazısında altmışlarda Türkiye’de sosyalizmin marjinal olmadığını ve önemli bir ciddiyetinin olduğunu söylemektedir. Ama Belge’ye göre o durumda bile solun kendi içinde ciddi sorunlar vardır. Bu i sorunlar çözülmediği için 12 Eylül ile birlikte gelen yüksek düzeydeki basınca dayanmak mümkün olmamıştır. Kendi içinde ciddi bölünmeler yaşayan solun bu durumunun sonuçları Belge’ye göre *Yeni Gündem* dergisinin çıktığı yıllarda da hala tazedir. Kendi içinde ciddi bölünmeler yaşaması da solun toplumla olan diyalogunun kopmasına yol amıřtır²⁰³.

Murat Belge solun evriminde tabandan gitgide uzaklaşma eğiliminin olduğuna işaret etmektedir. 12 Eylül her ne kadar aktif siyasi kadroların hapisshane ve yurtdışı sürgünlerinde pasif hale gelmesine yol amışsa da solun kendi içindeki hesaplaşmaların tabandan kopma eğilimini hızlandırdığını belirlemektedir. Belge, yurtdışında politik ve teorik faaliyetlerine ciddi biçimde devam eden sürgündeki sol unsurların Türkiye toplumu ile olan ilişkisinin koptuğunu ifade etmektedir. Çünkü ona göre o sol unsurların problem edip çözmeye gayret gösterdikleri konular 1980 sonrasında Türkiyesi için artık eskimiştir. Böyle olunca söylenen birçok şey temelsiz kalmakta ve bu temelsizlik toplumla olan diyalogun kopmasına yol açmaktadır. Murat Belge sol politik unsurlarla toplumun ilişki durumunu tanımlarken toplumsal durumun da açıklamasına ilişkin kimi değinmelerde bulunmuştur.

“DİSK ve Hukuk” isimli yazısında Murat Belge bir önceki dönemde kitleselleşen politik hareketlere katılan Türkiye toplumunun 1980’lerde üzerine bir yorgunluk çöktüğünden bahsetmektedir. Ona göre; bu yorgunluk sadece solda ya da toplumsal hareketlerde hissedilmez. 1980’lere gelirken solun da yaşadığı evrimi zebilemek için Türkiye toplumunun genelinde olan bu yorgunluk halinin etkileri göz önüne alınmalıdır²⁰⁴.

²⁰³ Murat Belge, “Sol Marjinalliği Nasıl Aşar?”, *Yeni Gündem*, c.3,s.32, (15 Ekim- 1 Kasım 1985):3

²⁰⁴ Murat Belge, “DİSK ve Hukuk”, *Yeni Gündem*, c.3,s.37, (31 Aralık 1985-15 Ocak 1986):3

Belge'nin solun toplumdan koptuğuna ilişkin değerlendirmeleri derginin bir diğer önemli kalemi Aydın Köymen'in yazılarında da görölmektedir. Köymen de, "Solun Kamburu" yazısında solun toplumdan kopuk olduğunu vurgulamıştır. Köymen, 1980'den sonra yaşanan bu kopukluğun öncüllerinin solun geçmişinde aranması gerektiğini belirtmektedir. Tüm bunlardan önce Köymen solun 12 Eylül darbesinden sonra ciddi olarak kan kaybettiğini, darbenin sola daha fazla olumsuz etkide bulunduğunu belirtmektedir. Yine de solun daha fazla karşılık bulabileceği bir ortam söz konusudur. Darbe ile demokrasi kesintiye uğramış, enflasyon ve işsizlik yüksek seviyelerde seyreder vaziyettedir. Bu problemleri çözebilecek tek siyasi odak sol unsurlardır. Fakat 1980'den sonra siyasetin sol tarafı değil, sağ tarafı hareketlidir Köymen'e göre. Ayrıca Köymen, yukarıda vurguladığımız toplumdan kopuk olma durumunun ve siyasi olarak solun hareketsiz kalmasının nedeni olarak da solun demokrasiden uzak olması göstermektedir. Solun yaşadığı evrimi değerlendirirken bu eksiklikleri vurgulayan Köymen, demokrasi ile solun artık daha fazla yan yana gelmesi gerektiğini de vurgulamaktadır²⁰⁵.

Bu değerlendirmelerde solun Türkiye'deki seyrinin artık yeni bir evreye geçmesi gerekliliğinin altı çizilmektedir. Bu konuda yapılan değerlendirmeler Türkiye'de solun bu yönde bir tavır geliştirebileceği potansiyeline duyulan inanca dayanmaktadır. Yukarıda vurguladığımız gibi söylem düzeyinde de olsa demokrasi mücadelesi ile ilgili açılımlar yapan solun önemli unsurları Devrimci Yol ve Kurtuluş gibi hareketler böyle bir potansiyele işaret etmektedir. *Yeni Gündem* dergisinin sahip olduğu Türkiye'de solun evrimine ilişkin bakış açısı böyle bir etkilenmenin izlerini taşımaktadır. Solun 1980'li yılların başında yaşadığı evrim, derginin demokrasi ve meşru siyaset zeminine daha yakın olması sonucunu doğuran unsurlardan bir tanesidir.

Türkiye'de solun tarihine ilişkin bu bağlamda bir yaklaşımı olan *Yeni Gündem* dergisinin, solun tarihine bu şekilde bakışının birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunların başında derginin 1980 öncesinde solun kimi unsurlarının aksine Türkiye'de süregiden sistemi emek/sermaye, emperyalizm/yurtseverlik eksenleri üzerinden değil de devlet/toplum, devlet/birey ikilikleri üzerinden değerlendirmesidir. Örnek vermek gerekirse, 1980 öncesinde sol; siyasi karşıtını burjuvazi, ABD ya da emperyalizm olarak tanımlarken, *Yeni Gündem* dergisi, karşı cepheyi devlet ve onun anti-demokratik eğilimlerini destekleyen güçler olarak tanımlamaktaydı. Bu yaklaşımda devletin doğrudan sola yönelik olmayan baskı hareketlerine de karşı çıkılıyordu. Nitekim Murat Belge'nin de belirttiği gibi hangi alanda ve kim için olursa

²⁰⁵ Köymen, **Solun Kamburu**, 9.

olsun demokratik hak ve özgürlüklerin genişlemesi sosyalizmin maddi koşullarının örmenin vazgeçilmez önkoşuluydu²⁰⁶.

Bununla paralel olarak Yeni Gündem dergisinin sınıf temelli analize yer vermemesi de Türkiye’de solun tarihine yukarıda bahsettiğimiz biçimde yaklaşmasına yol açmıştır. Daha önce de vurguladığımız gibi *Yeni Gündem* dergisinde sol ve sağ arasındaki farklar yanlış anlama olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama bile tek başına derginin sınıf analizine dayanan marksist teoriden uzak olduğunu kanıtlar vaziyettedir²⁰⁷. Zaten Murat Belge’nin derginin çıkış amacını tanımlarken kullandığı ifadeler de bu durumu anlatmaktadır. Buna göre Belge, derginin sadece marksist sola değil tüm Türkiye’ye seslenmek amacı ile çıkarıldığını belirtmektedir. Bu çaba için de derginin sınıf analizini geri planda bıraktığı vurgulanmaktadır²⁰⁸. Bu yüzden derginin Türkiye solunun tarihinin değerlendirmesinde yukarıda bahsettiğimiz konum oluşmuştur.

Derginin sol tarihi bu şekilde okumasında son etken ise İdris Küçükömer’in değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. *Yeni Gündem* dergisinin demokrasi anlayışı içerisinde sivil toplumun genişlemesi perspektifinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Dergide bu yaklaşımı formüle eden kişilerin başında da İdris Küçükömer gelmektedir. Küçükömer’in bu tezlerini, kendisinin Türkiye’de sağ ve sol ile ilgili yaptığı analizler önceler. Bu analizlere göre Türkiye’de sağ gelenek, modernleşmeyi savunageldiği için sol diye tarif edilebilir. Bunun karşısında ise solun muhafazakar tavrı, sağ reflekslerin güçlenmesi anlamına gelmektedir²⁰⁹. İdris Küçükömer’in önerdiği bu tabloda sol ve sağ kavramlarının bir tür temsil sorununa indirildiği görülmektedir. Bu bakışın, metodolojik açıdan sorunlu olduğu daha sonra ortaya çıkacaktır. Marksist bir temele dayanır gibi gözüke de marksizmle ilişkisi bir hayli tartışmalı sayılabilecek bu özgün yaklaşım, Türkiye sosyalist hareketinin kitlelilik sorununun yeni bir bakış açısıyla değerlendirilmesine ve dağarcığına sivil toplum gibi yeni bir kavram eklenmesine kaynak olmuştur²¹⁰. İşte bu özgün bakışın derginin Türkiye’de sol tarihi değerlendirme konusunda etkileri olmuştur²¹¹. Bu yaklaşım sivil toplum merkezli bir analizi ön plana çıkaracaktır.

²⁰⁶ Murat Belge “Yeniden Demokrasinin Üst Sınırı” *Yeni Gündem* 16-31 Temmuz 1985, Belge, **Muhafız Bir**,5; Köymen, **Radikal Solun**, 7.

²⁰⁷ Aydınöğlü, *Yeni Gündem*, 11,12.

²⁰⁸ Murat Belge Röportajı [23.09.2008].

²⁰⁹ İdris Küçükömer, **Düzenin Yabancılaşması Batılılaşma**, (İstanbul, Ant Yayınları,1969).

²¹⁰ Saraçoğlü, Akdeniz, age, 111,112.

²¹¹ Murat Belge ile gerçekleştirdiğimiz söyleşide, Küçükömer’in tezlerinin dergi üzerinde etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Ama bunu söylerken de altı çizilmesi gereken birkaç nokta vardır. Belge bu söyleşide İdris Küçükömer’in olarak bilinen bu tezlerin formüle edilmesinde kendisinin de katkıları olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla *Yeni Gündem* dergisinin önemli ismi Belge’nin de bu bakış

Dolayısıyla derginin sola bakışında yukarıda bahsettiğimiz elemanlar bu şekilde oluşacaktır.

5.1.3. Avrupa Komünizminin Geç Etkileri ve Marksizmin Krizi

Yeni Gündem dergisinin söylemi ve siyasi yaklaşımını oluşturan düşünsel zeminin son ögesi olarak da Avrupa komünizminin geç etkilerinden bahsetmemiz gerekmektedir. İkinci bölümde kronolojik olarak analiz ettiğimiz Avrupa solunun yaşadığı evrimin detaylarına bu bölümde bir daha girmek gerekemeyecektir. Bu bölümde derginin Avrupa komünizminin nasıl yansıttığı ve bunu yaparken sahip olduğu yaklaşımın temelinde hangi elemanların barındığı ortaya konacaktır. Ayrıca marksizmin içine girdiği düşünsel krizin etkilerinin de dergide nasıl yansıdığına dair açıklamalar yapılacaktır.

Avrupa komünizmi kavramının *Yeni Gündem* dergisinin çeşitli sayılarında tanımlayıcı yazılarla açıklandığı görülmektedir. İlk olarak derginin 5. sayısında Nejat Bayramoğlu, çıkış koşulları, teorisi ve aldığı tepkilerle Avrupa komünizmini tanımlamıştır. Derginin yazı işlerinde öne çıkan isimlerden biri olan Nejat Bayramoğlu, bu akımın 1968 yılında şekillenmeye başladığını ve yavaş bir evrim geçirdiğini belirtmiştir. Bu evrimin sonucunda ise Leninist merkezîyetçiliğe karşı çıkan bu akımın çoğulcu bir toplum içinde demokratik sosyalizme ulaşacağını vurgulamıştır²¹².

Nejat Bayramoğlu'nun Avrupa komünizmini genel hatlarıyla anlattığı yazısını, bu akımın öncüsü sayılabilecek Enrico Berlinguer ve İtalyan Komünist Partisi ile ilgili yazılan yazılar takip etmektedir. Murat Belge²¹³, bu konu ile ilgili yazdığı yazısında

açısına sahip olduğu düşünülebilir. Bu yüzden de bu tezlerin derginin Türkiye sol tarihine yönelik yaklaşımında etkileri olduğu rahatlıkla dile getirilebilir. Murat Belge Röportajı [23.09.2008].

²¹² Nejat Bayramoğlu, "Sovyet Tankları Çekoslovakya'ya Girince", *Yeni Gündem*, c.1,s.5 (1-15 Temmuz 1984):23.

²¹³ Murat Belge ile gerçekleştirdiğimiz şöyleşide Belge bu konuda şunu söylemiştir: "Gramsci, Togliatti gibi Avrupa komünist partilerinin başındaki adamlar ise siper savaşı yapılan bir toplum içinde sosyalistler. Fransa'daki komünistler her fırsatta sosyalistlere saldırdılar ama Fransız komünistleri de devrim yapmadılar, devrim yapmak üzere örgütlenmediler. Ya da İtalyanlar. Çünkü vaktiyle Gramsci'nin yaptığı ayırmada da görüldüğü gibi orada da siyaset öyle kodlandı. Onun için bu ayırım, ilk başlangıçtaki savaşa tavır almak gibi şeylerden sonra çok anlamlı olmaktan çıkmıştı. Yani pekala bir takım nedenlerle sosyal demokrat kampta olanlar öbür tarafta olabilirdi ya da öbür tarafta olanlar bu tarafta olabilirdi. Zaten böyle geliş gidişler oldu. Mesela Türkiye için bunu söyleyemem. Çünkü Türkiye'de ben sosyal demokratım diyen çeşitli adamların sosyal demokrat bir geçmişle ya da gelenekle hiçbir ilgisi yoktu. Onların yaptığı "Avrupa'da sosyal demokratların durduğu yere benzer bir yerde de ben durayım" demektir. Sosyal demokrasiyi Kemalizmden çıkan bir şey olarak bir tür Kemalizm yorumu olarak anlayıp davranan adamlardır. Onun için Türkiye'de kendini sosyal demokratlardan ayırmak isteğini anlarım. Bugünlerde işte insan anlıyor sosyal demokratları gördükçe. Benim kafamda Avrupa'daki bu ayırım, Avrupa komünizminin de özellikle çıkışı ile olmadı. Bu zaten çıktığı için bir hayli gecikerek bazı Avrupalılar 'Avrupa komünizmi' dediler, halbuki yıllar evvelinden kaç sene evvel, olması söylenmesi gereken bir şeydi. Komünist partiler de biz 'Avrupa komünizmi' yapacağız dedikleri zaman o 'Avrupa komünizmi' denilen şeyle 'Avrupa sosyal demokrasisi' arasındaki çizginin ne olduğu karıştı. Bunlar ama Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra daha iyi anlaşıldı." Murat Belge Röportajı, [23.09.2008].

Avrupa komünizminin önde gelen ismi Enrico Berlinguer'in sorularının Türkiye için de geçerliliğini koruduğunu belirtmiştir. Yalnız bu yazıda ortaya konan saptamalar bile *Yeni Gündem* dergisinin belli ölçülerde Avrupa komünizminin etkilerini Türkiye'ye yansıtmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yazısında Murat Belge, Avrupa komünizminin kısa bir açıklamasını yaptıktan sonra İKP'nin tecrübelerini yansıtmaktadır. İtalyan toplumunda hegemonik bir güç olmak için toplumun asgari müşterekleri ile uzlaşma ve Katolik çoğunluğun hassasiyetlerine dikkat etme refleksi geliştiren Parti aynı zamanda katı marksizmle de ilişkisini kestiğini duyurmaktaydı. Bu teorik zeminde "Tarihsel uzlaşma" taktiği geliştirildi. Belge, bu yazısında tarihsel uzlaşma taktiğinin Türkiye için de geçerli olacağını iddia etmekteydi. Bunun iki sebebi vardı. Bunlardan ilki İtalya'da 'Transformismo' olarak ifade edilen ve Türkiye partiler sisteminde sıkça görülen patronaj sistemi idi. Türkiye'de partilerin kitle ile ilişki kurmasını sağlayan bir takım insanlar bulunmaktaydı. Bu insanlar bu ilişkiler sayesinde de toplumsal ve ekonomik kimi avantajlar elde etmekteydi. Bunun yanında ikinci benzerlik noktası; Türkiye'de sağ partilerin her dönem için daha fazla kitle desteğine sahip olmasıydı. Cumhuriyet kurulduğunda, tek parti iktidarına muhalefeti dillendiren sağ parti geleneği Türkiye'de her zaman kitleler tarafından destek almıştır. Belge bu yüzden solun kendi toplumunda güçlü bir konum kazanabilmesi için bu desteği kendi lehine çevirebilecek bir uzlaşma perspektifinin olması gerektiğini belirtmiştir²¹⁴.

Derginin Avrupa komünizminin etkilerini yansıttığını gösterir yazılarından bir tanesi de Ahmet İnsel'in kaleme aldığı ve bu akımın bir başka önemli temsilcisi olan İspanyol Komünist Partisi ve onun Genel Sekreteri Santiago Carillo'nun tanıtıldığı "İspanyol Komünizmi" başlıklı yazıdır. Bu yazıdan hemen sonra İtalya Komünist Partisi'nin sahip olduğu tarihsel uzlaşma taktiğine benzeyen, Franco sonrası İspanya'da parlamenter demokrasiye geçişte tüm partilerin birbirlerine karşı ılımlı olma felsefesini ve çoğulculuğu savunan Moncloa Sözleşmesi'nin tanıtıldığı ve Jülide Ergüder tarafından kaleme alınan bir yazı²¹⁵ yer almaktadır.

Ahmet İnsel, söz konusu yazısında İspanya Komünist Partisi tecrübesini tanıtmaktadır. Eleştirel tonu güçlü olan yazıda İnsel, Carillo'nun Avrupa komünizmini benimserken zaman zaman kendi yönettiği parti içinde demokratik tavırlardan uzaklaştığını belirtmektedir. Bunun yanında İnsel, İspanyol Komünist Partisi'nin Leninizmden uzaklaşma eğilimlerini ve Franco sonrası demokrasiye ayak uydurması

²¹⁴ Belge, **Berlinguer'in Soruları** 24,25.

²¹⁵ Ergüder, **Moncloa Sözleşmeleri**, 25.

potansiyelini tartışmaktadır.²¹⁶ Ahmet İnsel'in kaleme aldığı bu yazıda da²¹⁷, Murat Belge'nin İtalyan Komünist Partisi'nin tarihsel uzlaşmasını anlattığı yazıda da Avrupa komünizmini temsil eden iki partinin içlerinde olduğu sistemle uzlaşma perspektifleri ön plana çıkarılmaktadır.

Yeni Gündem dergisinin Avrupa komünizmi ile ilgili sahip olduğu bu bakış açısının altında esasında derginin öncülü sayılabilecek *Birikim* dergisinde yapılan tartışmaların payı vardır. *Yeni Gündem* dergisi ile 1970'lerde Murat Belge ve çevresi tarafından çıkarılan *Birikim* dergisi arasında bir bağ olduğu söylenebilir²¹⁸. *Yeni Gündem* dergisi, 1970'lerin sonunda *Birikim*'e yön veren kişilerin etkisini taşımaktadır. Özellikle bu konularda bu etki önemli ölçüde hissedilmektedir. Bunun yanında *Birikim* ile *Yeni Gündem* dergisi arasında bir devamlılıktan bahsederken bunun söz konusu eğilimler üzerinde de ilerlediği söylenebilir²¹⁹. Bu pencereden

²¹⁶ Ahmet İnsel, "İspanyol Komünizmi", *Yeni Gündem*, c.2,s.25, (1-15 Temmuz 1985):24,25.

²¹⁷ Hemen burada belirtmek gerekir ki Ahmet İnsel'in kaleme aldığı bu yazı İspanyol komünizmi ile ilgili tanıtıcı bilgiler içermekle birlikte bazı eleştirel noktalara da yer vermektedir. Ahmet İnsel ile gerçekleştirdiğimiz röportajda İnsel o yazı ile ilgili o günkü konumunu şöyle açıklayacaktır: "O dönemde Avrupa komünizminin artık bir kere soluğunun kesildiği bir dönemdi. Biraz mesafeyi o yüzden koymaya çalıştım. Bir de İspanyol Komünist Partisi'nin pratiğine baktığımız zaman İtalyan Komünist Partisi'nden biraz farklı olarak, daha azınlıkta kalarak bir hegemonya kurma eğilimi taşıyordu. İtalyan Komünist Partisi'ne kıyasla demokratik gelenekler açısından çok daha yeniydi. Çünkü 1975'te legale geçmişti. Bir de Carillo figürü vardı. Berlinguer kadar güven verici değildi. Bir de İspanyol Komünist Partisi içerisindeki tarihi şahsiyetler özellikle –Moskova'ya yakın Dolores Ibarruri- o Avrupa komünizmi hareketine karşı çıkıyordu. İspanya'da bu harekete karşı çıkan ciddi bir kesim vardı ve tabii şaşırtıcı ve düşündürücü olan Komünist Partisi'nin hiçbir zaman böyle büyük bir seçim başarısı kazanamamasıydı. İtalyan Komünist Partisi'nin Berlinguer döneminde olduğu gibi İspanyol komünistlerin yüzde 33-34'lere varan bir oy tabanı olmadı." Ahmet İnsel Röportajı, [28.10.2008]

²¹⁸ Bu bağ ile ilgili olarak, kendisi ile gerçekleştirdiğimiz söyleşisinde Murat Belge şunları söylemiştir: "Düşünsel anlamda bence aralarında, en azından kendim söz konusu olduğum noktalarda ki öyle bakmak lazım herhalde, çok bir farklılık görmüyorum. Bir kopusu filan demem. Biri öbürünün uygulaması diyebilirim. Ama *Birikim* başından itibaren kendisini marksist sol diye tanımlayan bir kesime hitap eden bir dergi. Marksist solun dışında, solum falan diyenlerle de çok fazla meşgul değil. Öncelikle onun da içinde mercekleri var. Bunlar da nereden geliyor, daha bir yakın bakmak için bazı meselelere bu lazım. Mesela ben *Birikim*'de Maocu solla da bir diyalogumuz olsun diye düşünmedim hiç. Olabilir ama aman olsun diye bir isteğim olmadı. Ama marksist solun içinde bir hayli dar bir çerçevesi vardı. Halbuki *Yeni Gündem* bütün Türkiye'ye hitap etmeye çalışan bir dergiydi. Tabii onlar arasında gene solda olan. Şimdi bunu yapmak mizanpajına kadar farklı bir tutum, farklı bir yaklaşım gerektiriyor. Solcular böyle tabloid dergiler çıkarırlardı, kuvvetli pazuları olan, elinde İngiliz anahtarı tutan proleterler çizerlerdi. Solun illa böyle yapması gerekir mi, şart mı? Olmayabilir. Başka türlü bir kusur da olabilir. Solda bunlar geçerli. Böyle bir dergi yapmışsın diye seni okumayı bırakmazlar, hatta böylelikle okur bile kazanabilirsin. Orangutan işçi koyarsan. Halbuki bununla topluma hitap edemezsin. Onun için bir kere, biz solcularız ama bir dergiyi çıkarmak için dergiyi çıkarırken de bizimle aynı fikirde olmayan insanlarla çalışabilmeliyiz. Ki bu geniş yelpazeye seslenebilme potansiyelini elimizde tutalım. O olmayabilir. Kendimizi aldatmanın da bir alemi yok. Türkiye gibi kimsenin okumadığı bir memleketteyiz. Bütün topluma hitap edeceğimiz deyince bütün topluma hitap edemiyorsun. Ama en azından ben bilmeliyim ki yani bu o potansiyelli taşıyorum ama olmuyor. İngiliz anahtarlı işçiyi yaptığım zaman o potansiyeli baştan reddetmiş, istememiş oluyor. Tabii o zaman demin de söylediğim gibi başkalarını davet eden bir dergi solcu olmayan birilerini de davet eden bir dergi ortaya çıkıyor. Tabii o zaman *Birikim*'in devamı gibi bakamazsın. Ama *Birikim* ne yaptı çıkabildiği 5 yıl süresince buna önem vermeyen marksistlere, marksizm için sosyalizm için demokrasinin ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalıştı. En yaptığı mühim iş nedir dersene budur. Dünyadaki marksizmi tanıtmaya çalıştı, çeşitli düşünürleri tanıtmaya çalıştı. "Dogmatik bakmayalım" dedi, "eleştirel düşünelim" dedi. Bütün bunların sonunda sosyalizm demokratik bir şeydir, öyle olmalıdır. Dolayısıyla da 5 yıl bunu yapan *Birikim*'den sonra Türkiye'de demokrasi diyerek çıkan *Yeni Gündem* o misyonun dışında, onunla çelişen bir şey yapmış olmadı." Murat Belge Röportajı [23.09.2008].

²¹⁹ Aydınoglu, *Yeni Gündem*, 6

bakıldığında Avrupa komünizminin etkili olduğu dönemde *Birikim* dergisinin bu akımla ilgili yazdıklarının *Yeni Gündem* dergisinin gündemine girmesinde payı olduğunu belirtmek gereklidir. *Birikim* dergisi Haziran-Temmuz 1978 tarihindeki 40-41. ve Kasım 1978 tarihindeki 45. sayılarında Avrupa komünizmi tartışmalarına yer vermiştir.

Bu tartışmaların 1980'den sonra tekrardan *Yeni Gündem* dergisinde farklı ölçülerde de olsa gözükmesi Türkiye'nin içinde bulunduğu 12 Eylül ortamının etkilerini belli ölçülerde taşımaktadır. Bu etkiler Türkiye'de solun sistemle daha fazla uzlaşma noktası bulması noktasında kendini göstermektedir.

Derginin ve dergiyi çıkaran kadronun söylem ve siyasi yaklaşımını 1980'lerin başında derginin algıladığı Marksizmin krizi analizleri de etkilemektedir. Bu analizlerin birçoğu 1970'lerin *Birikimi*'nde yer alan tartışmalardan miras bir bakışın üzerine oturmaktadır. Bunun yanında bu analizler derginin öncelikle Murat Belge olmak üzere önde gelen kişilerinin değerlendirmelerinde şekillenmektedir.

1970'lerin *Birikim*'i aylık sosyalist teorik dergi olarak yayın hayatına atılmıştır. 1970'lerin *Birikim*'i, ilk elde Murat Belge'nin de etkisiyle Fransız düşünür Louis Althusser'in fikirlerinin de yer aldığı bir mecra olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanında dergi kendine özgü bir ekonomizm eleştirisi geliştirmiş düşünürlere sayfalarında yer açmıştır. Bunu yaparken de Türkiye kamuoyunda bilindiği gibi kendini ulusal sınırlara hapsedmemiş ve pek çok farklı Marksizm yorumunu ve radikal düşünceleri yansıtmaya çabalamıştır²²⁰. *Birikim*'in içine doğduğu konjonktür Stalinizm eleştirisinin demokratik bir dönüşüme evrildiği bir dönemdir. *Birikim* kendini değişik boyutlarıyla bu konjoktürde ifade etmeye çabalamıştır²²¹. Bunun yanında *Birikim* dergisi Gramsci'ye ve hegemonya kavramına da önem vermiştir²²². İtalyan Komünist Partisi, Gramsci'nin hegemonya kavramına dönüşü gerçekleştirmiştir. Leninizme mesafe koyduktan sonra Gramsci'nin hegemonya kavramına dönen ve dolayısıyla toplumda hegemonik güç olmak için tarihsel uzlaşma taktiğini ortaya atan İKP'nin ve tarihsel uzlaşma taktiğinin *Yeni Gündem* sayfalarında yer almasında bir ölçüde *Birikim*'in bu konudaki teorik mirasının payı bulunmaktadır.

Birikim'in 1980'lere yaklaşırken belirginleşmeye başlayan Marksizme ilişkin tartışmaları kendi bünyesinde çelişkili bir biçimde taşıdığı söylenebilir. Althusser'in

²²⁰ Radikal demokrasi fikrini ortaya atan Ernesto Laclau, yapısalcı marksist ve Avrupa komünizminin önemli savunucusu Nicos Poulantzas ve New Left Review yazarı Goran Therborn bu isimlerden yalnızca bir kaçıdır.

²²¹ Ağustos 1977'de yayınlanan özel sayısı *Birikim*'in Stalinizm eleştirisine örnek olarak gösterilebilir. Bu sayıda Murat Belge'nin Stalinizm ile ilgili yazdığı yazının yanında İtalyan marksist Lucio Colletti'nin ve Fransa yeni solunu etkilemiş olan Charles Bettelheim'in yazılarına yer verilmektedir.

²²² Mahmut Mutman, "Doğrunun Son Sözü ya da Karar Anı", *Birikim*, s.100, (Ağustos 1997):144.

yapısalcı teorisini yansıtan bir yayın organı olan *Birikim*, bir yandan Althusser'in hayatı boyunca çabaladığı Marksizmin özüne dönüş fikirlerini yansıtmakta, ama bir yandan da Marksizmin otantik özüne eleştirilerde bulunan Avrupa komünizmini savunan marksistlerin söylediklerine yer vermektedir. *Birikim*'in son zamanlarında ise daha çok Marksizmin proletarya diktatörlüğü, sosyalist iktidar gibi bu otantik özüne ait olan unsurlara eleştiriler getiren tartışmalara yer verdiği görülmektedir.

Birikim'den miras bu tartışmaların yanında *Yeni Gündem* dergisinin etkin ismi Murat Belge'nin yaşadığı teorik etkilenme de *Yeni Gündem* dergisinin söylem ve siyasal yaklaşımını belirleyen Marksizm tartışmaları konusunda önemli yer tutmaktadır. Murat Belge genel olarak Althusser'ci düşünme pratiğine sahip olması bakımından bu yapısalcı etkileri taşıırken yukarıda belirttiğimiz çelişkilerden dolayı bu etkilerden de zaman içinde uzaklaşma eğilimi göstermiştir. Bu eğilimde önemli bir etkiyi İngiliz marksist ve *New Left Review* dergisinin editörü Perry Anderson'dan görmüş olmalıdır. Bunun ilk nedeni Murat Belge'nin İngilizceye hakim olmasıdır. Bir ikinci neden gerçekten de Perry Anderson'un o dönemde ortada olan marksizmin krizi tartışmalarına sunduğu önemli katkıdır. "Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler" ve "Tarihsel Materyalizmin İzinde" gibi çalışmalar bu önemli katkıların yansıdığı kitaplardır.

Perry Anderson 1970'lerin ortalarından bu yana başlayan tartışmalarda marksist düşüncenin evriminde ortaya çıkan paradoksları çözmeye gayret göstermiştir. Burada ortaya konan paradokslardan bir tanesi tarihsel materyalizmin güçlü olduğu topraklarda Fransa, İtalya ve İspanya'da gerilemesidir. Bunun yanında Perry Anderson, Murat Belge'nin dikkate aldığı Althusser'ci düşüncenin de artık etkisinin azaldığını ortaya koymaktadır. Şöyle demiştir Anderson:

"...Ancak Althusser'in araştırmalarının genel doğrultusu ne düzeltildi ne de geliştirildi; bu yüzden 'Kapitali Okumak'ta ortaya atılan yapısal nedensellik mekanizması içine tarihsel özne sorununun sokulması kolayca tutarsızlıkla sonuçlandı. Önceki çalışmalarıyla karşılaştırılabilecek yeni bir sentez ortaya çıkmadı. Sonuç yetmişlerin ortalarında Althusser'ci Marksizmin giderek silinmesi ve çözülmesi oldu."²²³

Anderson tarafından tanımlanan bu krizin etkisi *Yeni Gündem* dergisinde hissedilmektedir. Derginin sivil toplumcu bakışının yanında, feminizm, barış hareketi gibi konulara yavaş yavaş yer açmasında bu etkinin izlerini görebilmek mümkündür. Çünkü Anderson, işçi sınıfının siyaseti teorisinin içinde bulunduğu krizden çıkması yolunda barış ve kadın hareketinin getirdiği toplumsal boyutları ele almıştır. Ona göre kadın ve barış hareketi işçi sınıfının dinamiğinden ayrı düşünülemezdi.

²²³ Perry Anderson, *Tarihsel Materyalizmin İzinde*, çev: Mehmet Bakırcı, H. Gürvit (İstanbul, Belge Yayınları, 2004): 50.

Bu etkilenmenin yanında Murat Belge'nin *Birikim*'den bu yana ortaya koyduğu çelişki problematiğinin de bu bağlamda önemli etkisi vardır. Murat Belge, *Birikim*'de ortaya koyduğu yazılarında çelişkilerin uzlaşmazlığına ilişkin bir inancı olmadığını belirtir. Belge, uzlaşmaz çelişki kavramına bakışında Althusser'in sahip olduğu çelişkilerin üst belirlenmesi ilkesini benimsemektedir. Ona göre yapısal çelişki toplumun yapısından ve somut sınıf ilişkilerinden gelen birçok somut çelişki ile birliktedir. Bürokrasi, köylülük, çeşitli küçük burjuva kesimleri, ayrıca da burjuvazi ile proleteryanın fraksiyonları vardır somut toplumsal formasyonda. Dolayısıyla klasik şablona göre uzlaşmaz diye tabir edilen çelişkiler somut bütünlükle pekala uzlaştırılabilir²²⁴.

Murat Belge teorik arka planda klasik Marksist şablonun uzlaşmaz çelişki kavramını bu şekilde reddederken esasında uzlaşma kavramının kendisine de bir gönderme yapmaktadır. Bu teorik arka plan, 12 Eylül'den sonra daha da derinleşen demokrasi problematiği ile birleşince toplumun bazı katmanlarının uzlaşması noktasında kimi ön kabullere yer açmıştır. *Yeni Gündem* dergisi bu etkiyle çelişkiyi tümüyle işçi sınıfı-burjuvazi arasında görmemiştir. Murat Belge'nin bu dönemdeki tartışmalarda sahip olduğu bu bakış açısı işte derginin bu tavrını belirlemiştir.

Bu açıklamalardan sonra 12 Eylül'ün yarattığı ortam, derginin sahip olduğu Türkiye solunun evrimine ilişkin bakış açısı ve Avrupa komünizminin geç etkileri ile Marksizmin krizine ilişkin tartışmalar derginin söylem ve siyasi yaklaşımında etkili olmuştur. Derginin bu üç hattın kesiştiği noktada söyleminde öne çıkan unsur demokrasidir. Demokrasinin içeriği ve problematikleri konusunda derginin söyledikleri bu üç hat etrafında oluşmuştur. Derginin somut siyasi yaklaşımında özellikle 12 Eylül ve Türkiye solu ile ilgili sahip olduğu bakış açısı meşru siyaseti derginin somut siyasi yaklaşımına sokmuştur. Bunun yanında yine bu üç hattın kesiştiği noktada derginin siyasi yaklaşımının ikinci ayağı olan tarihsel uzlaşma taktiği belirlemiştir. Bundan sonraki bölümde derginin sahip olduğu demokrasi söylemi ve somut siyasi yaklaşımı açıklanacaktır.

²²⁴ Murat Belge, "Mehmet Ayhan'ın Çelişki Üstüne Yazısı Hakkında", *Birikim*, c.4,s.21 (Ekim 1976):19 ve "Yeniden, Çelişki Sorunu", *Birikim*, c.4, s.25 (Mart 1977): 35.

5.2. Derginin Söylemi ve Siyasi Yaklaşımı

5.2.1. Demokrasi Söylemi

Yukarıda vurgulanan koşullar, ilk elde *Yeni Gündem* dergisinde ciddi bir biçimde demokrasi söyleminin ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Bu bölümde *Yeni Gündem* dergisinin sahip olduğu demokrasi söyleminin ana hatları vurgulanacaktır.

Türkiye siyasal hayatında 12 Eylül'den sonra tekrardan normalleşmeye başlayan siyasal ortam içerisinde dergi, siyasal partilerle ilgili gelişmelerden demokrasi ile ilgili teorik yazılara, sosyal demokrasi ile ilgili değerlendirmelere kadar demokrasi ile ilgili birçok yazıya yer vermiştir. Derginin çıkış manifestosunda da vurgulandığı gibi; dergi, yayın politikasında tanımlanan yorum içeren habercilik anlayışını Türkiye'nin 40 yıllık demokrasi mücadelesinde önemli bir yere konumlandırmaktadır. Bu değinmeler yapıldıktan sonra yine aynı metinde derginin devlet-vatandaş ilişkilerinde demokrasinin 'bireyi'ni koruyan bir tutum içinde olduğu mesajı çıkmaktadır. Metnin sonunda da *Yeni Gündem* dergisinin Türkiye'nin tüm demokratlarına açık bir platform olduğu belirtilmiş ve tüm demokratlar bu platformda söz söylemeye davet edilmiştir²²⁵.

Birçok yazısında demokrasi ile ilgili değinmelerini kolaylıkla görebileceğimiz Murat Belge derginin 13. sayısında "Muhafif Bir Dergi" başlıklı yazısında *Yeni Gündem*'deki demokrasiye ait söylem eksenini şöyle tanımlar:

(...) "Demokrasinin alt sınırı vardır ve bellidir; yani bir toplumda var olan rejime "demokrasi" adını verebilmek için hangi hakların, hangi hak arama mekanizmalarının olduğu bellidir ve bunlara yer vermeyen rejimlerde demokrasinin varlığından da söz edilemez. Gelgelelim, demokrasinin bir üst sınırı yoktur; yani, demokrasinin içeriğinin zenginleşmesinin, derinleşmesinin herhangi bir sınırı olamaz; demokrasi bir düzende genişleme potansiyeline sahiptir. Bu bakımdan *Yeni Gündem* demokrasiye "angaje"dir derken, var olan şu ya da bu statik modele, falanca ülkede uygulanan demokrasiye değil, yukarıda söz edilen demokrasinin genişleme sürecine "angaje"dir demek istiyoruz. Kendi ülkemizde demokrasiyi yeterli bulmamak bir başka ülkede yeterli bulmamak anlamına gelmez."²²⁶

Burada yer alan ifadelerinde Belge'nin *Yeni Gündem*'in demokrasi ile kurduğu ilişkinin boyutlarını ifade etmesi temelde bazı vurgular taşımaktadır. İçinde

²²⁵ "Çağrı".

²²⁶ Murat Belge, "**Muhafif Bir**, 3 Derginin yayın kurulu üyesi ve Ankara temsilcisi Aydın Köymen'in derginin 13. sayısında kaleme aldığı "Gündemde Yine Demokrasi" yazısı da derginin demokrasi söyleminin kanıtlarındandır. Köymen burada şunları der: "Bana kalırsa Türkiye'nin her düzeydeki gündeminin birinci sorunu demokrasidir. Evet siyasal gündemin birinci sorunu demokrasidir. Ekonomik, sosyal, kültürel gündemlerin birinci sorunu demokrasidir. Sanılmasın ki ben demokrasiyi 'her derde deva' bir 'lokman hekim otu' olarak görüyorum. Değil. Diyorum ki, demokrasi Türkiye'nin, Türk halkının içinde bunaldığı her türlü sorunun çözümü için gerekli koşuldur ama şüphesiz yeter koşul değildir." Köymen, **Gündemde Yine**, 10.

bulunduğu siyasal ortamda *Yeni Gündem*'in demokrasi başlığı altında tüm kurum ve kavramları sayfalarına taşıması ilk başta sol bir düşünce dergisi için ilgi çekicidir. Derginin en sık yer ayırdığı konuların başında Anavatan Partisi (ANAP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) gibi merkez sağ partiler gelmektedir²²⁷. 12 Eylül sonrası yeni dönemde şematik bir ifade ile burjuvaziyi temsil eden bu partilerin sol bir düşünce dergisi içerisinde yer alması çok zaman eleştirel olduğu gibi çok zaman da demokrasi söyleminin odağında yer alacak şekilde kurgulanmış metinler olarak dikkat çekmektedir.

ANAP Başkanı Özal'ın liberalizme ilişkin ifadelerini ya da 1980 öncesinin kitlesel şekilde yükselen soluna karşı açık bir tavır almış olan Milliyetçi Cephe hükümetinin Başbakanı Süleyman Demirel'in 12 Eylül sonrası demokrasi yolunda olduğuna işaret eden ifadelerini de derginin sayfalarında bulabilmek mümkündür. Bu minvalde dergide yer alan örneklerden bir tanesi 28. sayının kapak konusu olan Süleyman Demirel ile yapılan röportajdır. Demirel, anayasaların semavi gökten inen metinler olmadığını söylerken hedefinde 12 Eylül darbesinin meyvesi olarak eleştirilen 1982 Anayasası yer almaktadır. Murat Belge, bizzat yaptığı röportajında²²⁸ Osmanlı'daki anayasacılık hareketlerinden günümüze kadar geniş bir perspektifte alışıldan uzun sorularla Demirel'e anayasa üzerinden, elitler iktidarı üzerinden demokrasiye ilişkin düşüncelerini sormuştur²²⁹. Bu durumda; Belge'nin ve dolayısıyla derginin düşünsel konseptinde Demirel demokrasi tarafında yer alan bir aktör olarak değerlendirilmektedir.

Esasında 28. sayıyı beklemeden Demirel'in bir demokrasi havarisi olarak tanımlanması, yine sağ düşünceye yakın bir yazar olan Nazlı Ilıcak röportajında²³⁰ gerçekleşmiştir. Konu yine demokrasi, mikrofonun diğer tarafında da yine bir sağcı vardır. Ilıcak röportajında Demirel ile ilgili şöyle konuşmaktadır:

"Bence Süleyman Bey olaya değişik bir tarzda bakacaktır. Eğer bir gün politikaya gelirse elbette ki demokrasinin önemini vurgulayarak hadiseye girecektir ve her şeyin başının demokrasi olduğunu söyleye söyleye ilerleyecektir."²³¹

Tüm bunlar aslında demokrasi söyleminde derginin yelpazenin uçlarını önemli şekilde açtığını göstermektedir. Burada ufak bir ekleme yapmak gereklidir.

²²⁷ Derginin içerik dökümüne bakıldığında Doğru Yol Partisi ile ilgili olarak derginin 11 ayrı sayısında toplam 21 adet yazının çıktığı görülmektedir. Anavatan Partisi ile ilgili olarak ise 14 sayıda toplam 25 yazı çıkmıştır. Bunların yanında doğrudan Turgut Özal'ı işleyen 3 ayrı sayıda 8 yazı çıkmıştır. Refah Parti ile ilgili yazılar dergide kendilerine 5 sayıda 6 kere yer bulmuşlardır. Milliyetçi Demokrasi Partisi ise 3 sayıda 6 değişik yazıda konu edinmiştir.

²²⁸ Belge, *Anayasalar Semavi*, 6-8.

²²⁹ Age, 6-8.

²³⁰ Tekeli, "Demokrasiden Vazgeçişleri", 23.

²³¹ Age, 23.

Belge, iktidardan uzak olduğu için Demirel'in muhalif olmadığını belirtmekte²³² ya da iktidardaki ANAP hükümetinin anti demokratik uygulamalarına ve o hükümetinin başbakanı Turgut Özal'ın bu yöndeki eleştirilerine dergide yer vermektedir²³³. Fakat burada esas sorun içerik konusundan önce derginin bu yönde eğilme ihtiyacı hissetmesidir. 12 Eylül olmuştur. Demokrasi ayaklar altındadır. Ve ondan sonra mikrofon tutulan kişiler içinde sağcılar fazlalıktadır. Keza yapılan haberler ve yazılan değerlendirme yazılarında da sağ parti ve kurumların yaşadıkları²³⁴ sayfalara taşınmıştır.

Murat Belge'nin burada temkinli bir şekilde üzerinden geçtiği anlayışın dergide yer alan genel eğilimlerden biri olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu konuda derginin demokrasi söyleminde şöyle bir eksikliğin olduğu da söylenebilir. *Yeni Gündem* dergisinin demokrasi söyleminde burjuvaziyi temsil eden partilere ciddi ağırlık vermesi, bir form olarak daha çok demokrasinin burjuva halini savunması, Türkiye siyasetini ve dolayısıyla o siyasi hayat içerisinde faal olan Türk sağından bahsetmesi derginin sınıf analizinden sapması olarak değerlendirilebilir²³⁵. Burada iktidarda olduğu dönemde anti-demokratik uygulamaları siyaset sahnesine sürmekten çekinmeyen unsurlar, 12 Eylül sonrası demokrasi yolcusu olarak tanımlanmışlardır. Peki burjuvaziyi temsil eden bu partiler neden şimdi demokrasi istemektedirler? Bu konuda doğrudan bir değerlendirme yapıldığı görülmez²³⁶. Böyle

²³² Belge, **Muhalif Bir**, 5.

²³³ Bu noktada bir dipnot olarak derginin Süleyman Demirel ve Doğru Yol Partisi'ne olan yaklaşımının, Turgut Özal ve ANAP'a olan yaklaşımdan daha farklı olduğunu söylemek gereklidir. *Yeni Gündem* kadrosu içerisinde yer almış olan Ahmet İnel yaptığı röportajında bu konunun altını çizmektedir: O dönem *Yeni Gündem* dergisinde Prens Sabahattin'den Turgut Özal'a liberal sağ çizginin vurgulanması ve bunun Türkiye'deki demokrasi hareketinin gidişatı açısından önemini hatırlatılması, vurgulanması önemli idi. Tabii bir de şunu unutmamak lazım. O dönem bunu kolaylaştıran bir konjonktür vardı. Demirel ve şürekası o dönemde siyasi yasaklıydı, mağdur konumdaydı. Bu nedenle de daha fazla açılım yapar durumdaydılar. Demirel'in o dönemki koşullarına baktığınız zaman daha çok bir demokrasi mücahidi gibi görürsünüz 1990'lardaki görüntüsüne tamamen zıt bir Demirel vardır 1983-85'te. Cindoruk öylesinedir. Şimdiki Cindoruk ile benzeşmeyen bir Cindoruk vardır. DYP'nin göreceli demokrat niteliği *Yeni Gündem* dergisine sempatik gelmiştir. Bu yüzde *Yeni Gündem* bu kesimle sol arasında bir diyalog unsuru olarak aracı olma çabasında oldu." Ahmet İnel Röportajı, [28.10.2008].

²³⁴ "Sunalp Değişimezse Erime Kaçınılmaz", **Yeni Gündem**, c.2, s.16 (16-28 Şubat 1985): 7, Köymen "Daha Demokratik..."

²³⁵ Aydınoglu, "Yeni Gündem", 18

²³⁶ Derginin genel eğiliminin bu şekilde tanımlanmasında herhangi bir mani yoktur. Meğer ki derginin demokrasi söyleminde sağ ve sol siyasi aktörlerin faaliyetlerini ve bağlamları ile ilişkili sınıfsal bir tahlil olsun, bu tahlilin sonucunun sol bir dergide yansımaları sağcılarının dergi sayfalarında ancak eleştirel başlıklar altında yer alması gerekmektedir. Demokrasinin burjuva niteliğini betimlemek, sol bir düşünce dergisi için elzemken, bu nitelikte bir demokrasiye katılım çağrısı yapmak esasında tek başına bile derginin demokrasi etrafında sınıfsal bir analiz yapmadığını gösterir. Ama derginin genel yayın yönetmeni Murat Belge'nin derginin 3. sayısında kaleme aldığı "Burjuvazi ve Temsil" yazısı bu konudaki saptamalarımızın tümüyle olmasa da bazı yönleriyle dışında kalan bir içeriğe sahiptir. Belge bu yazısında şöyle diyor: "(...) Türkiye'de ise ekonomide örgütlenen burjuvazi siyasette yeterince örgütlü değildi. Genel gidiş kapitalizmin gelişmesi doğrultusunda olduğu ölçüde uygulanan somut politikalarla burjuvazi arasında uzlaşmayan çelişkiler doğmuyordu. Ama bu politikaları burjuvazi oluşturmuyor, ana kararları burjuvazi vermiyordu. Aynı zamanda, bazı kısa vadeli kararlarda, siyasi kadrolar da burjuvazinin taleplerine aykırı davranışlarda bulunabiliyorlardı. Bu, klasik terminolojinin kavramlarıyla, Türkiye'de burjuvazinin "egemen" sınıf olmadığını, üretim tarzının kapitalist olmadığını

olunca derginin demokrasi ekseninde kimi metodolojik eksikliklerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Derginin demokrasinin özü ilişkin yaklaşımı bu şekildedir. Bunun yanında derginin demokrasi söyleminde bu özü yansıtan temel problematikler bulunmaktadır. Derginin demokrasi ile ilgili temel problematiklerinin başında genel hatları ile söylemek gerekirse; düşünce ve örgütlenme özgürlüğü, sivil toplum ve anayasa tartışmaları gelmektedir. Derginin her sayısında bu konularla ilgili yazılara rastlamak mümkündür²³⁷. Derginin Türkiye demokrasisi için problematik olarak ele aldığı ve daha geniş inceleme gereği duyduğu konular derginin “Demokrasilerde...” isimli eklerinden de daha sağlıklı bir şekilde takip edilebilir. *Yeni Gündem* dergisi bu eklerden sekiz adet çıkarmıştır. Her biri alanında uzman akademisyen, politikacı ve düşünürlerce kaleme alınmış yazılardan oluşan ekler Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve toplumsal koşulların ayrı ayrı değerlendirmelerinden oluşur. Bu eklerin konuları çıkış sırasıyla şunlardır: Parlamento, hükümet ve bürokrasi; siyasi özgürlükler ve yargı; özgürlükler ve yasalar; siyasi partiler; dernekler, sendikalar, meslek kuruluşları; yerel yönetimler; basın yayın iletişim ve anayasaların yapılması, değiştirilmesi ve 1982 Anayasası. Bu eklerde incelenen bu konular *Yeni Gündem* dergisinin demokrasinin kurumlarını hangi sınırlar içerisinde ele aldığını göstermektedir. Bu eklerin yayın amacı Türkiye'nin politik yaşamının asgari koşullarını irdelemek ve bu koşulları “uygar” diye tanımladıkları Batı demokrasilerinin asgari koşulları ile karşılaştırmaktır. Derginin son “Demokrasilerde...” eki olan anayasalarla ilgili ekin “Sunuş” yazısında Batı demokrasilerinin ulaştığı noktaların liberal ve sol bir perspektiften değerlendirildiği belirtilmektedir. Hemen bundan sonra ise ilgi çekici olduğunu düşündüğümüz bir ifadeye rastlamaktayız. Buna göre var olan sosyalist rejimlerdeki bu bağlamdaki sorunların incelenmesinin derginin önünde

anlamına gelmez. Ama egemenliğin paylaşımının oldukça kendine özgü biçimleri vardı. Şimdi ANAP, belki de bu gelişkin kapitalist toplumların çoktan geride bıraktıkları bir evrenin kurallarına dönüyor ve sermaye sahibi sınıfı doğrudan politikaya çağırıyor.” Buradaki değerlendirmelerinde Belge'nin Türkiye'de burjuvazinin temsili problemi ile burjuva demokrasinin gelişimi konusunda yaptığı değerlendirmeler esasında sınıfsal analizin kimi öğelerini taşır. Aynı yazıda Belge 12 Eylül sonrası ANAP'ın bu pozisyondaki farkına vurgu yaparken bir yandan da bu örneğin özgünlüğünü vurgular. Bu yazının demokrasinin sınıfsal tahlilinde tümüyle muradını ifade etmediğini söylemek zor değil. Zira aynı yazıda Belge ANAP'ı alışkın olmadığımız bir siyasi parti olarak tanımlar. Özel koşulların sonucu ihale Türkiye'ye ihale edilmiştir. Peki kimdir bu ihaleyi ANAP'a veren? Bunun cevabının burjuvazi olmadığı açık Belge'ye göre. Burjuvazi daha siyasete bu ihalede sonra girmeye başlamıştır. Bunun cevabını bu yazıda bulmak mümkün değil. Cevap metodolojik olarak sınıf analizinin içinde gizli esasında. Bu yazıda Belge'nin bu analize yakın değinmeler yaptığını söylemek mümkün. Bunların bir istisna olduğunu da. Murat Belge, “Burjuvazi ve Temsil”, *Yeni Gündem*, c.1, s.3 (24-30 Mart 1986):3.

²³⁷ Bu konuda dikkat çeken yazılardan bazıları şunlardır: İ. Ersin Kabaoğlu, “Kafamızdaki Cendere”, *Yeni Gündem*, c.1, s.9 (1-16 Eylül 1984):6; Serpil Bildirici, “Türkan Arıkan Sıralıyor: Önce Anayasa; Sonra Siyasi Partiler Yasası; Daha Sonra Parti Disiplini”, *Yeni Gündem*, c.2, s.16 (16-28 Şubat 1985):8,9; İdris Küçükömer, “Liberal Değil Sivil Toplum”, *Yeni Gündem*, c.2,s.21 (1-15 Mayıs 1985):18,19; Aydın Köymen, “Daha Demokratik Bir Anayasa İçin Tarihi Fırsat”, *Yeni Gündem*, c.3, s.39 (24 Ocak-6 Şubat 1986):8,9.

duran bir yayın perspektifi olduğu belirtilmiştir²³⁸. Fakat dergi kendine biçtiği bu gelecek misyonunu 15 günlük düşünce dergisi formatı boyunca bir daha yerine getirememiştir.

Şunu belirtmekte fayda var ki derginin bu ekleri demokrasi söylemini yoğun olarak okuyucuya ulaştırması anlamında önemli işlevler görmüştür²³⁹. Özel hazırlanmış makaleler bu sonucu getirdiği gibi, bu ekler üzerinden *Yeni Gündem* dergisinin de paneller düzenleyerek etkin bir düşünce dergisi işlevi gördüğü söylenebilir²⁴⁰.

Yukarıda derginin demokrasi problemlerine ilişkin belirlediğimiz üç eksenin bu eklerde detaylı olarak nasıl yansıdığına da bakmak gerekmektedir. İlk olarak derginin düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin çıkardığı ekin detaylarını vurgulamak gereklidir. 1982 Anayasası'na ilişkin bireyin hak ve özgürlükleri perspektifinde eleştiriler getiren dergi, bu hak ve özgürlükler içinde en çok düşünme ve örgütlenme özgürlüğünü vurgulamıştır. Derginin bu konuda sunduğu ekte hak ve özgürlüklerin dünya demokrasilerinde tarihsel olarak nasıl geliştiği, korunması için ne gibi mücadelelerin verildiği, bu konuda hangi temel belge ve kanunların çıktığı irdelenmektedir. Bunun yanında çoğulcu demokrasilerde devlet-birey ve iktidar-muhalefet ilişkisinin temel normları analiz edilmiştir. İktidarın sınırlandırılması yanında bağımsız yargının, dernekler ve sendikalar gibi toplumsal kurumların işlevleri vurgulanmıştır. Ceza hukuku ile özgürlükler arasındaki ilişkiye dair açıklamalar yapılmıştır.

Bu bağlamdaki yazılara yer veren ekte yer alan düşünce ve örgütlenme özgürlüğü ile ilgili yazısında Taha Parla; "Toplumların düşünsel ufuklarını daraltmayı, seçeneklerini sınırlamayı ya da teke indirgemeyi amaçlayan ideoloji ve

²³⁸ "Sunuş" Anayasaların Yapılması, Değiştirilmesi ve 1982 Anayasası **Yeni Gündem Eki**, c.2, s.30 (16-30 Eylül 1985):1.

²³⁹ Cengiz Çağla derginin bu eklerinin işlevini şöyle tanımlayacaktır: "*Yeni Gündem*, askeri müdahale sonrası dönemde toplumun farklı kesimleri arasında demokratik bir uzlaşma yaratabilmeyi amaçlayan bir girişimi temsil ederken, üzerinde mutabakata varılması istenen demokrasi kavramının temel niteliklerinin neler olduğu önem kazanmıştır. Bu nedenle, *Yeni Gündem* kadrosu, Batı Avrupa'da yerleşik ve işlerliği olan, kurumsallaşmış çoğulcu demokrasiyi tanıtmak gibi bir işlev yüklenmiştir. Türkiye'nin demokrasiye en uzak olduğu tarihsel konjonktürlerden birinde, dünya tarihinde bilinen demokratik kurum ve uygulamalar çerçevesinde, çeşitli alanlarda demokrasinin vazgeçilmez koşullarını tanıtmak, Türkiye'de görülen demokrasi yanlısı hareketler bağlamında referans yapılan kaynağı ayrıntılarıyla hatırlatmak ve bu düzeyde kavram kargaşasına son vermek anlamına gelmektedir. Bu amaç çerçevesinde *Yeni Gündem* çeşitli açılardan çoğulcu demokrasi konusunu ele alarak özlü bilgiler ve açıklamalar sunan "Demokrasilerde..." ekini yayınlamıştır. Türkiye'de o dönemde yürürlükte olan "otoriter ve sınırlı" demokrasi koşullarında, batılı bir kavram olan çoğulcu demokrasiyi tanıtmak, okurlara belli bir karşılaştırma olanağı vermesi açısından önemliydi. Diğer yandan eke katkısı olan yazarlar da zaman zaman bu karşılaştırmayı yapmaktan geri durmamışlardır." Cengiz Çağla, "Aydınların Çoğulcu Demokrasi Arayışı Yeni Gündem Örmek Olayı" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), 28.

²⁴⁰ "Yeni Gündem'in Panelleri, Demokrasi İçin Yeni Anayasa", **Yeni Gündem**, c.3,s.40 (7-20 Şubat 1986):17.

rejimler ancak egemenliklerinin ömrünü biraz uzatıyor olabilirler” diyerek düşünce özgürlüğüne ilişkin sınırlamaların sistem için bugün olmasa da yarın bir sorun oluşturacağını ifade etmektedir²⁴¹. Bu, Türkiye’de yaşanacak gerçek demokrasinin hiçbir şekilde düşünce özgürlüğünü kısıtlamaması ifadesini barındırır. Aksi halde demokratik bir sistem içinde egemenliklerini sürdürdüklerini düşünen elitler düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayarak bu sakat sistemi ancak biraz daha sürdürebilirler. Türkiye’nin 12 Eylül’den sonra içinde bulunduğu yavaş yavaş normalleşmeye başlayan siyasi ve toplumsal zemin için bu ilgi çekici bir yaklaşımdır.

Derginin Türkiye’deki demokrasi alanında önem verdiği bir diğer konu sivil toplum anlayışıdır. *Yeni Gündem* dergisi 1980 sonrası Türkiye’de sivil toplumcu anlayışı öne çıkaran bir düşünce platformu görüntüsü çizmektedir. Dergi bünyesinde yazıları yayınlanan önemli düşünce adamı İdris Küçükömer sivil topluma ilişkin belli başlı bazı yazılarını *Yeni Gündem*’de kaleme almıştır.

‘Sivil toplum’ kavramı, Küçükömer’in 1980’li yıllarda yazdığı makalelerinde vurgulanan bir kavramdır. Bu kavramın bu denli vurgulanmasının altında şu yaklaşım yatmaktadır: Devlet geleneğinin son derece köklü ve kapsayıcı olduğu Osmanlı-Türkiye tarihinde Batı’daki gibi özerk bir sivil toplumun varlığından söz etmek mümkün değildir. Bunun karşısında Türkiye’nin siyasal ortamında demokratik bir geleneğin egemen hale getirilmesinin önkoşulu özerk, devletten bütünüyle bağımsız olmuş bir sivil toplumun tesis edilmesi ve güçlendirilmesiydi²⁴².

Derginin 21. sayısında çıkan yazısında İdris Küçükömer bir bakıma derginin bu konudaki söyleminin temel parametrelerini ortaya koymaktadır. “Liberal Değil Sivil Toplum” başlıklı yazısında Küçükömer, Türkiye’deki sivil toplum ile ilgili hipotezini genel bir doğu-batı mukayesesi üzerine kurmaktadır. Burada Küçükömer, Batı’da iktidarın çeşitli düzeylerde daima bölündüğünü ve bölünmeye açık olduğunu söylemektedir. Bunun karşısında doğuda ise esas olanın iktidarda teklik olduğunu vurgulamaktadır. Küçükömer’e göre Doğu’da bir simetriden değil, tamamlayıcı organik bir bütünden bahsedilebilir ancak. Kısacası politik toplum ya çok dar ya da tekil bir öznen oluşmaktadır. Bu durumda sivil toplumun gelişemediğini belirten Küçükömer böylesi bir gelişme için de esas problemin toplumda yaratılacak konsensus olduğunu söylemektedir²⁴³.

Derginin demokrasi konusunda problem olarak ele aldığı en temel konulardan bir tanesi de 1982 Anayasası ve onun getirdiği devlet-vatandaş ilişkisidir.

²⁴¹ Taha Parla, “Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü”, *Yeni Gündem* (Ek), c.2,s.24 (16-30 Haziran 1985): 17.

²⁴² Akdeniz, Saraçoğlu, age, 112.

²⁴³ Küçükömer, *Liberal Değil*, 18,19.

Derginin çeşitli sayılarında bu konu etrafında birçok yasal problemin altı çizilmektedir. Bu konuda yine derli toplu ve derinlikli analiz içeren yazıları “Demokrasilerde...” eklerinde görmek mümkündür. Bu ekteki yazılarda, derginin 1982 Anayasası ve genel olarak Türkiye’deki anayasal düzen ile ilgili temel söyleminin unsurları görülebilmektedir. Bu ekte 1982 Anayasası’nın demokrasiyi kısıtlayıcı hükümleri incelenmektedir. Bunun yanında bu bağlamda Türkiye’de iktidarların kronik olarak seçilmemiş bir niteliğe sahip oldukları belirtilmiştir. 1961 Anayasası’nın yazım süreci ile 1982 Anayasasının yapım süreci demokrasi perspektifinde karşılaştırılıp, 1982’de bu sürecin ne kadar anti-demokratik işlediği tezi işlenmektedir. Bunun yanında 1982 Anayasası’nda darbeyi yapan kadronun yargılanmalarını önleyen geçici maddelerin bulunması da önemli bir sorun olarak vurgulanmaktadır. Anayasanın değiştirilemez maddelerinin sayılarının artmasının aynı zamanda bu konuda ne kadar katı bir felsefe olduğunu gösterdiği belirtilmektedir.

Tüm bunlardan sonra özetle ifade etmek gerekirse; Yeni Gündem dergisinin demokrasi söyleminde iki unsurun etkisi güçlü biçimde hissedilmektedir. Bunlardan ilki, devletin herhangi bir toplumsal alana müdahalesinin mutlak suretle özgürlükler alanına saldırı anlamına geleceği varsayımından hareketle devletten bağımsız ve özerk bir varoluş alanı yaratma çabasıdır. Bu alandaki varsayımlardan bir diğeri ise, devletin el çekmesi gerektiğine inanılan söz konusu varoluş alanının sivil toplum unsurları tarafından işgal edilmesi gerekliliğine ilişkin temel önermedir.

Bu iki varsayımdan hareketle derginin Türkiye’de demokratik geleneğin gelişmesi, dolayısıyla sivil toplum alanının başta siyasal partilerin etkin olabilmesi için Türkiye’de o dönem faal olan sağ partilere bile sayfalarında yer açtığı görülmektedir. Burada demokratik olarak uzlaşmaya ciddi vurgu yapılmaktadır. Bunun yanında demokrasi söyleminin temel ikinci unsuru da sivil toplumun sağlıklı işleme yönünde yapılan analizlerdir.

5.2.2 Derginin Siyasi Yaklaşımı

5.2.2.1. Meşru Siyaset Yaklaşımı

Derginin siyasi yaklaşımında analiz edeceğimiz ilk eksen meşru siyaset alanına verdiği anlamdır. Bu alandaki yaklaşımından bahsederken iki noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. Bunlardan ilki; derginin meşru zemindeki siyasi gelişmelere Türkiye demokrasisinin kurumsallaşması noktasında ilgi duymasıdır. Bir ikinci nokta ise 1980 sonrası sol düşünce etiketi ile çıkan derginin sol siyaset pratiği ve sol birikimle kurduğu ilişki düzeyinin dergiyi meşru siyasi çözümlere yönlendirmesidir.

Bu iki nokta bir araya gelince de derginin meşru siyasete verdiği anlam tüm hatlarıyla ortaya çıkmaktadır.

Derginin meşru siyaset alanına verdiği önem derginin kapak konularından ve içerik dökümünden de anlaşılabilir. 41 sayılı serüveninde derginin 27 sayısının kapak konusunu doğrudan meşru zeminde siyaset yapan partilere ilişkin gelişmelerin değerlendirildiği dosyalar oluşturmaktadır. Bu kapak konularıyla ilgili saptamanın yanında derginin iç politika başlıklı bölümünün de tamamen bu alana ayrıldığını söylemek gerekmektedir. Derginin yayın hayatına başladığı 1984 yılı, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra normalleşme döneminin ilk yılına tekabül etmekteydi. Buradaki normalleşme ifadesinin dergideki karşılığının demokratikleşme olduğunu söylemek gerekmektedir. Yeni bir iktisadi modele uyumlu olan ve yer yer anti-demokratik öğeler içeren, yeni bürokratik baskı kurumları kazanan ve tartışmalı bir anayasa üzerinde şekillenen yeni dönemi tümüyle demokratikleşme prosesi olarak okumak iyimserlik olarak adlandırılabilir. Fakat *Yeni Gündem*'de bu dönemin demokratikleşme olarak ifade edilmesine rastlamak mümkündür.

Yeni Gündem dergisi sayfalarında çoklukla Ankara merkezli iç politika gelişmelerini değerlendirirken içinde bulunduğu makro koşulların etkisi altındaydı. 12 Eylül'den sonra ilk seçim olan 6 Kasım 1983 seçimlerinde üç parti; ANAP, Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) yarışmış ve 24 Ocak Kararları'na imza atan Turgut Özal'ın partisi ANAP tek başına iktidar olmuştu. Seçimlerle hükümet kurulmasından sonra normalleşme yönünde bir başka gelişme ise, 12 Eylül askeri müdahalesi ile yasaklı hale gelen siyasi liderlerin tekrardan siyasete dönem yönünde gösterdikleri inisiyatif oldu. Adalet Partisi'nin sabık lideri Süleyman Demirel doğrudan lideri olmasa da Doğru Yol Partisi üzerinden, CHP'ye 1980 öncesi önemli açılımlar getirmiş, popülist çizgisiyle CHP'nin oy oranını artırmış Bülent Ecevit de Demokratik Sol Parti üzerinden siyaset yapmaya başlamışlardı. Zaten bir dönem sonra bu liderler siyasi affa uğrayarak kendi partilerinin başına geçecekti²⁴⁴. Tüm bu gelişmeler 1980'li yılların ilk yarısının sonları ve ikinci yarısının başlarının siyaseten normalleşme çabaları ile geçtiğini göstermektedir.

Yeni Gündem dergisi tüm bu ortam içinde yoluna çıktığı için esasında makro düzeyde yürütülen siyaseti çok önemsemekteydi. Derginin ilk sayısında kaleme aldığı yazısında Murat Belge, 12 Eylül'ün Türkiye siyasetinde yeni bir zihniyet getirdiğini, söz konusu zihniyetin de daha önceki dönemlerden tümüyle farklı olduğunu belirtmekteydi. Bu dönem içerisinde Türkiye'nin demokratik kurumlarının işlemesine ihtiyacı vardı. Zira bu dönemi atlatmanın yolu bu kurumları kurumsal bir

²⁴⁴ Tanör, "Anayasa Değişikliği

şekilde inşa edebilmektir. Evet 1983 seçimleri bu yönde atılmış bir adımdır ancak ANAP bu konuda üzerine düşeni yerine getirmemekteydi. ANAP ne savunduğu tarzda liberal bir parti idi, ne de demokrasiyi hakıyla kurmaya gayret göstermekteydi. Zaten ANAP'ın kitlesi de bu talepler doğrultusunda bastırılan bir kitle değildi. Daha sonra Belge, 25 Mart 1984 seçimlerinde ANAP'a rakip olacak sağ partilerin özellikle liberal ideolojiyi samimi bir şekilde savunması gerektiğini belirtmektedir²⁴⁵. Ayrıca DYP'ye de bu yönde ANAP'a benzemeden ideolojisini kurgulama yönünde tavsiyeler sunmaktadır.

Buradan şu doğrultuda anlamlar çıkarılabilir. Murat Belge, içinde bulunduğu dönemde çıkışı, tamamen meşru siyaset zemininde faaliyet gösteren aktörlerde aramaktaydı. Bunların siyasi yelpazenin sağında yer almasının da bir mahsuru yoktu²⁴⁶. Bu durumun dergideki yansıması da ilk elde dergiyi sol düşünce dergisi olarak takip edenlerin ilgisini çekecek biçimdedir. *Yeni Gündem* dergisinde Milliyetçi Demokrasi Partisi Kongresi'nden²⁴⁷ DYP-DSP uzlaşmasına²⁴⁸; ülkücülerin siyasi arenadaki konularını inceleyen yazılardan²⁴⁹ DYP Kongresi'ne²⁵⁰ kadar birçok sağ siyaseti ilgilendiren konu yer almaktadır. İşte ilk elde sol düşünce dergisi etiketi altındaki bir dergiyi okuyan okura ilginç gelebilecek yazıların nedeni bu meşru siyasete dolayısıyla sağcılara bile bağlanan çıkış umududur. Sol bir derginin sağ politikacılardan bahsetmesi doğal karşılanabilir. Ama soldaki gelişmeleri okumak için dergiyi alan bir okuyucu için sağın politik aktörlerinde yaşanan gelişmelerin bu denli detaylı yansıtılmasında demokratik alternatiflere yönelik bir yönlendirme söz konusudur.

Derginin meşru siyasi çözümlere olumlu yaklaşmasının bir diğer etkeni ise sol siyaset pratiği ile kurduğu ilişki düzeyidir. Böylelikle meşru siyasi zemindeki çözümlerin çıkış olması düşüncesi merkez soldaki arayışların da dergiye yansımaya yol açmaktadır. HP, SODEP, SHP ve DSP gibi Türkiye'nin merkez solundaki partiler ile ilgili gelişmelere ilişkin haberlere ve bu partileri analiz eden yazılara dergide geniş yer ayrılmıştır. Doğrudan derginin kapak konuları olarak

²⁴⁵ Murat Belge, "25 Mart'tan Sonra Sağda Beklentiler", *Yeni Gündem*, c.1, s.1 (1-15 Mayıs 1984): 16,17.

²⁴⁶ Doğrudan bu vurgu yapılmasa da Belge'nin kaleme aldığı "Sağın ve Solun Demokratlığı" isimli yazıda Türkiye'de solun demokratlığına ilişkin açık bir eleştiri vardır. Aynı yazıda Belge sağın iktidarda olduğu dönemde demokrasi konusunda pek de başarılı bir sınav veremediğini söyler. Fakat buna rağmen söz konusu yazı demokrasi konusunda Türkiye siyasetinde sol-sağ ayrımının evrensel anlamında uzak olduğunu belirten bir mesaj içerir. Bu durumda demokrasi konusunda sağın da kimi durumlarda umut vaat edebilmesi mümkün olmaktadır. Murat Belge, "Sağın ve Solun Demokratlığı", *Yeni Gündem*, c.2, s.19 (1-15 Nisan 1985): 3.

²⁴⁷ Serpil Bildirici, "MDP Kongresi, Tarih Tekerrürden İbaret Değildir", *Yeni Gündem*, c.2,s.27 (1-15 Ağustos 1985):11.

²⁴⁸ Köymen, "Daha Demokratik..."

²⁴⁹ "12 Eylül'den Bu Yana Ülkücüler", *Yeni Gündem*, c.3,s.35 (29 Kasım-12 Aralık 1985).

²⁵⁰ "DYP, Muvazaa ile Ortaklık Mümkün mü?", *Yeni Gündem*, c.3,s.35 (29 Kasım-12 Aralık 1985):6.

işlenen merkez sola ilişkin konuların²⁵¹ yanında iç politika bölümünde de birçok kere bu minvalde yazılara yer verilmiştir. Tabii derginin sağdan beklentilerinin yanında soldan beklentileri daha fazladır. Bu düzeyde derginin iki taraf arasında umutlarını soldaki meşru siyaset aktörlerine odakladığı açıktır. Derginin sola ilişkin birçok önerisi bulunmaktadır. Bu tavsiyelerin bir kısmı sosyalistlere olmakla beraber²⁵² önemli bölümü merkez solda yer alan siyasi öznelere aittir.

Derginin solun içinde bulunduğu kronik başarısızlığı aşabilmesi için önerdiği strateji solun birlik içerisinde olmasıdır. *Yeni Gündem* dergisinin yayın hayatının orta evrelerine gelen SODEP ile HP'nin SHP çatısı altında birleşme önerileri dergi tarafından önemli ölçüde ilgi görmüştür. Solun bu birlik çalışmalarında olmasa bile ileride 1990'ların başında sosyalist solun birleşmesi inisiyatifi içinde yer alan Murat Belge²⁵³ "Solda birlik" yazısında şöyle diyecektir:

"Yaşanmış bütün deneylerden sonra, bir politik hareket olmanın gereklerini düşüncedeki demokrasi ve esneklikle bağdaştıracak ilkeleri oluşturmak, Türkiye'de olduğu gibi dünyada da kronikleşen başarısızlık ilkelerini yıkmak isteyen sol önderlerin çözmesi gereken birinci soru olsa gerek."²⁵⁴

Politik anlamda bu birliği savunan Belge'nin bu konudaki kimi çekinceleri de yok değildir. Belge'ye göre solun birliği zor koşullarda birlikte davranmayı, farklı düşünceleri sürdürerek diyalog içinde kalmayı ve ortak savunma zeminleri kurmayı başaran bir gelenek kurmalıdır²⁵⁵. Aksi halde bunun hiçbir anlamı olmayacaktır. Esasında *Yeni Gündem* dergisinin manifestosunda da belirtildiği gibi dergi bu geleneği kurmaya yönelik olarak ortak bir platform çağrısı yapmaktadır²⁵⁶.

Solun birliği konusunda dergide yer alan birçok yazının kamuoyunda sol birliğe karşı belli bir ilgi odaklanması yarattığı bir gerçektir. Fakat *Yeni Gündem* dergisinde solun başarılı olması için ortaya konan stratejiler sadece bununla sınırlı kalmaz. Dergi yine meşru siyaset zemini içerisinde yer alan çözüm önerileri sunmaktadır. Bu minvaldeki çıkarsamalardan bir tanesinde solun Türkiye'de tarihsel süreç boyunca çoğu zaman kutsanagelen ideolojilere pek fazla gönül düşürmemesi gerektiği belirtilir. Türkiye'de solun kitlelerce tanınmasında kolaylık sağlayan bu gibi kutsal ideolojilerle ki bunlardan kasıt milliyetçilik, Kemalizm ve Aleviliktir, ilişki kurulması deneyleri yapılmış, bunda geçici başarılar da sağlanmıştır. Fakat solun bu

²⁵¹ Derginin 4. sayısının kapak konusu SODEP'tir. 14 ve 32. sayılarda DSP ile ilgili güncel gelişmeler kapak konusu olarak işlenmiştir. 36. sayıda ise SODEP ile HP'nin birleşmesi ile oluşmuş SHP ile DSP arasındaki rekabetin kozları dergide geniş bir şekilde işlenmiştir.

²⁵² Belge, **Sol Marjinalliği...**

²⁵³ Seyfi Öngider, "Solda Birlik ve Yeniden Yapılanma Süreci", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekinçil, (İstanbul, İletişim, 2007):1001.

²⁵⁴ Murat Belge, **Solda Birlik** 3.

²⁵⁵ Murat Belge, "Solun Birliği", **Yeni Gündem**, c.2,s.25, (1-15 Temmuz 1985):3 "Türkiye'de Solun Geleneği Nedir?", **Yeni Gündem**, c.3,s.31 (1-15 Ekim 1985):3.

²⁵⁶ "Çağrı..."

konudaki başarıları kalıcı başarılarla tahvil edilememiştir. Dolayısıyla içinde bulunulan bu dönemde solun yapması gereken, tabanının karşısına bu ideolojilerle kuracağı ilişkilerle çıkmak değil, taban örgütlenmelerine önem vermektir. Bu da doğal olarak daha demokratik kitle örgütlenmelerini gerektirmektedir²⁵⁷.

Bu ortamı yaratabilmenin yolu da esasında solcu denen insanın kendini yeniden tanımasıyla mümkündür dergiye göre. Toplumu kurtarılması gereken bir varlık olarak algılama hali, onu toplumla kuracağı organik ilişkiler konusunda kısıtlamaktadır. Bunun yanında yine bu bakış açısına bağlı olarak toplumu soyut bir bütün olarak görmek, somut insan gerçekliğini önemsemek de bu bağlamdaki problematikler olarak ortaya konmaktadır *Yeni Gündem* dergisinde²⁵⁸.

Tüm bu handikapları aşan sol bir örgütlenmenin başarısızlıktan kurtulacağını belirtirken de esasında yeni bir geleneğe vurgu yapmaktadır *Yeni Gündem*. Bu noktada durup sol spektrumda bu düzeye kadar meşru siyasete ilişkin değerlendirmelere yapan *Yeni Gündem* dergisinin bu söyleminin altındaki saikleri okumaya çabaladığımızda sola yeni bir söylem getirme hevesini görebiliriz. 12 Eylül sonrası yukarıda bahsettiğimiz yazılarda da görülebileceği gibi sola yeni bir gelenek inşa etme çağrısı yapan derginin bu kapsamda geniş ölçekli bir hareket alanına seslendiğini söylemek mümkündür. Bu yeni gelenek inşa etme çağrısı sosyal demokrasiye ilişkin değerlendirmelerden sosyalizme dair olanlarına kadar birçok saptamayı içermiştir. Fakat derginde meşru zemindeki sol siyasetin strateji hatları daha fazla vurgulanmaktadır. Başta SODEP'in ve HP'nin başrolü oynadığı solda birleşme çabaları²⁵⁹, DSP'nin örgütlenme çabaları²⁶⁰, SHP'nin kongreleri²⁶¹ gibi birçok meşru siyaset aktivitesi dergide kendine yer bulurken bunun nedeni sol için ortaya konan yeni siyaset rotasında meşru alana daha çok önem verilmesidir.

Bu yeni siyasi rotada meşru siyasi zeminin öne çıkmasının nedenlerini dergiyi çıkaran kadronun eğilimleri ile analiz etmek olası gözükmemektedir. Başta Murat Belge olmak üzere derginin çekirdek kadrosu solun meşru alanda faaliyet göstermesi konusuna uzak olmayan kişileri barındırmaktaydı²⁶². 12 Eylül'ün solda yarattığı tahribat ve derginin demokrasi konusundaki eğilimi ile bu kompozisyon birleştiği zaman yeni rotada solun meşru faaliyetleri daha geniş yer bulmaktaydı. Bu rotanın ortaya koyduğu bu çerçeve esasında derginin ana izleklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

²⁵⁷ Belge, "Sol Marjinalliği..."

²⁵⁸ Belge, "Sol Tabanı..."

²⁵⁹ "Birleşmeyle Birleşemeyenler", *Yeni Gündem*, c.3,s.31 (1-15 Ekim 1985): 6-9

²⁶⁰ "DSP: Bitmeyen Tablo" *Yeni Gündem*, c.1, s.14 (16-31 Kasım 1985)

²⁶¹ "SHP Üzerinde Hizip Hayaleti", *Yeni Gündem*, c.3, s.39 (24 Ocak-6 Şubat 1986):14

²⁶² Aydın Köymen, Ahmet İnsel gibi isimler bu kişilere örnek olarak gösterilebilir.

Derginin sol siyasi yelpazenin sosyalist tarafında bu konuda değerlendirmeler yapıp yapmadığına baktığımız zaman bu konuda da *Yeni Gündem* dergisinin değerlendirmelerde bulunduğunu görebiliyoruz. Solla ilgili birçok yazıda analizin bir ucu da sosyalizme, sosyalist siyaset pratiklerine dayanmaktadır çok zaman. 12 Eylül öncesinin sosyalistlerini de barındıran dergi bu hassasiyetini çok zaman korumuş ve bu hassasiyeti yörüngesinde söyleminin bir tarafında sosyalizme yer vermiştir. Derginin 29. sayısında “Radikal Solun Gerekliliği” başlıklı yazısında Aydın Köymen şunları söylemektedir:

“İşte sosyal demokrat hareket ya da daha doğrusu böyle adlandırılan siyasi hareket Türkiye’de çelişkiler ve tutarsızlıklarla maluldür. Türkiye gerçeği daha köktenci, daha radikal solları gerekli kılmaktadır. Siyasi partiler yelpazesinde bu tanıma uyan bir siyasi parti yer almadıkça, Türkiye’de çalışan kitleler ne gerçek bir alternatifte sahip olabilecekler ve ne de soldaki yapay, köksüz siyasi örgütlenmelerin hegemonyası sona erebilecektir. Her şey bir yana demokrasi açısından talihsiz bir durumdur bu”²⁶³

Bu söyleme de yer veren sol bir düşünce dergisinin ilk elde sosyalist solun başarıya ulaşabilmesi yönündeki düşünsel çaba sürecine, geçmişin değerlendirmesi ile katılması gerekir. Geçmişin başarılarını ya da başarısızlıklarını analiz etmek başarılı bir hareket yaratabilmenin başta gelen düşünsel faaliyetlerindedir. Ki 12 Eylül sonrası sosyalist solun içinde bulunduğu ortam da başarı için böylesi bir çaba belki de örgütsel faaliyetin en başında gelen öneri olmak zorundadır. Türkiye solunun darbe karşısında içinde bulunduğu durum belki de eli kolu bağlanmış olan sol hareketin o dönem içerisinde de yapabileceği belli başlı anlamlı icraattan biri olarak değerlendirilebilir.

Fakat *Yeni Gündem* dergisinde böylesi bir çabanın kurumsal olarak devam ettirildiğini söylemek güçtür²⁶⁴. İçerik dökümüne baktığımızda bu başlık altında değerlendirilebilecek iki yazı olduğu görülüyor. Bu yazıların da sosyalist sol ve kitle hareketlerinin doğrudan analizini içerdiğini söylenemez. Solun birikimi ile ilgili geçmişe yönelik değerlendirmeler içermelerine rağmen sosyalizmi sosyal demokrasi üzerinden okumaya çalışan yazılar olarak dikkat çekmektedir²⁶⁵. Bu yazıların varlığı da sol birikim üzerine nitelikli tahlillerin yapıldığı anlamına gelmemektedir. 12 Eylül öncesi dönem kitlesel sol hareketlerin, sosyalist örgütlenmelerin güçlü olduğu bir dönem olarak dikkat çeken tarihsel dönemdir. 1960 sonrası nitelik olarak da nicelik olarak da yükselen sol hareketin türlü örgütlenmeler ve çevreler üzerinden 1980 sonrası ulaştığı kitlesellik önemlidir. 1960-80 arası dönem Türkiye tarihinde solun kendisi için önemli bir zamansal laboratuvar işlevi görmektedir. En başta şu sorunun

²⁶³ Köymen, “**Radikal Solun...**”

²⁶⁴ Aydınoğlu, **Yeni Gündem....**

²⁶⁵ “Sol Birikim Sosyal Demokrat Niteliklere Doğru Gelişirse Liberalizmi Aşar” İsmail Cem Söyleşisi, **Yeni Gündem**, c.1,s.2 (16-31 Mayıs 1984):6,7 Akat, “**Solun Tarihi**”

yakıcılığının *Yeni Gündem'in* gündemini işgal etmesi lazım gelir. "Bu kadar kitleliliğe ulaşmış bir toplumsal hareket nasıl olur da bir darbe karşısında yenilgiye uğrar?". Eğer derginin radikal sola, sosyalist solun dönüştürücü gücüne inancı varsa bu bağlamda ona güç kazandırma çabaları için belki de 12 Eylül darbesinin sola nasıl bir etkide bulunduğunu analiz etmekle anlamlı hale getirilebilir. Kaldı ki madem 12 Eylül sonrası sola yeni bir gelenek inşa etme çağrıları yapılır, bu çağrılarının tümüyle ideolojik arka planını 1960-80 arasının sol hareketlerinin değerlendirilmesi oluşturmak zorundadır. Bu gayretin vazgeçilmez çabalarından biridir bu döneme ilişkin yapılacak değerlendirmeler. Fakat dergide bu değerlendirmeler yer almaz.

Tabii bunu söylerken Murat Belge'nin bazı yazılarında böylesi değerlendirmelere ilişkin bazı giriş niteliğinde çabaların olduğunu söylemek mümkün. Belge, "Sözgeleşi, çimento ya da sanayağı derindeki işçiyle, 'Üç dünya teorisi'ni tartışarak. Kendi varlık tarzını başkalarından, normal halktan alabildiğince farklılaştırarak. Ürkütücü sloganlar ve eylemlerle propaganda yaptığını sanarak."²⁶⁶ derken ya da "Ulusal kahramanlara sahip çıkmak gibi ilkelerle; bilinen ideolojik kalıpları ufak rötuşlarla sosyalizme benzetme yoluyla ya da milliyetçilik gibi yaygın ideolojilere sosyalizm adına sahip çıkılarak. Ortalama solcunun oldukça derin teorik keşmekeşinin temeli de budur zaten"²⁶⁷ derken bu çabaya ilişkin girişimlerde bulunmaktaydı. Fakat bu tarz girişimlerin anlamlı olmamasının iki nedeni var. Bunlardan ilki Belge'nin solu eleştirirken genelde olumsuz öğeleri daha çok ön plana çıkarmasıdır. Halbuki 1980 öncesi solu önemli bir temsil gücüne ulaşması ile dikkat çeker. Bir diğer neden ise dergide bu yöndeki çabaları destekleyecek yazıların çıkmamasıdır. Dergiyi yöneten Belge'nin bu çabaları sadece kendi yazılarında dillendirmesi, bu çabanın genişleyememesine dolayısıyla anlamlı bir işlev kazanamamasına yol açmıştır.

Tüm bunlardan sonra derginin meşru siyaset zemini inşa etme çabalarının siyasi yaklaşımının ana eksenlerinden birini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bunun nedenlerinden biri derginin önemli ismi Murat Belge'nin 12 Eylül benzeri bir müdahalenin bir daha yaşanmamasına dolayısıyla solun bir daha bu hallere düşmemesine yönelik olan inancıdır²⁶⁸. Bu savunma refleksi, normalleşme sürecinin hızlanması motivasyonlarıyla da birleşince ortaya meşru siyaseti merkeze koyan bir söylem çıkmaktadır. Tabii bu savunma refleksinde meşru siyasete hakim olan, geniş tabana sahip ve kitleler üzerinde ana akım ideolojileri ile etkili olan partilerle olan uzlaşma çabalarının da etkisi vardır. Bundan sonra gelecek olan bölümde derginin

²⁶⁶ Belge, "Sol Marjinalliği..."

²⁶⁷ Ağı.

²⁶⁸ Çandar, *age*, 256.

yeni bir sol gelenek inşa etmesi sürecinde özellikle diğer siyasi aktörlerle uzlaşma, müttefiklik kurma gibi politik *Yeni Gündem* maddelerinin ayrıntılarını analiz edeceğiz. Bu uzlaşma çabalarının ideolojik formasyonu İtalyan komünistleri arasında 1970'lerden sonra etkili olan ve aslında Avrupa solunda etkinliği tartışılır hale gelen "tarihsel uzlaşma" taktiği oluşturmaktadır. Tüm bunlar birleşince derginin meşru siyasete verdiği önemin derecesi de yükselmekte ve ana unsurlardan biri olmaktadır.

5.2.2.2. Tarihsel Uzlaşma Taktiği

Derginin siyasi yaklaşımında yer alan ikinci eleman "Tarihsel uzlaşma"dır. "Tarihsel uzlaşma" taktiği İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri Enrico Berlinguer tarafından 1970'lerde formüle edilmiştir. Avrupa komünizmi çizgisini İspanyol ve Fransız Komünist Partisi ile birlikte temsil eden İtalyan Komünist Partisinin bu taktiği Hristiyan Demokratlarla uzlaşma anlayışı temeline dayanmaktadır²⁶⁹.

O dönemin Avrupa komünizmini temsil eden partileri, bir önceki dönemde faşizm tarafından büyük bir yenilgi aldıkları için tümüyle bu konudaki siyasi açılımlara odaklanmışlardı. Özellikle İtalya ve İspanya'daki komünistler yaşadıkları acı deneyimler sonucu siyasal önceliklerini proletarya ideolojisinden çok faşizme karşı mücadele ekseninde tanımlamış durumdaydılar. Bu bağlamda İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteri ülkenin en büyük politik güçlerinden biri olan Hristiyan Demokratlarla bir ittifak stratejisi içeren "Tarihsel uzlaşma" taktiğini bu partinin karşı devrim saflarına katılmaması ve aynı zamanda anti-faşist mücadelede bir müttefik sağlamak amacıyla tekrardan gündeme getirdi²⁷⁰. Enrico Berlinguer ülkedeki Hristiyan Demokrat Parti'nin kitle tabanının esasında devrimci bir zeminde önemli potansiyel taşıdığını belirtmekte ve bu potansiyeli de kendi anti-faşist politika hattı için değerlendirebilme planları yapmaktaydı²⁷¹. Çünkü Berlinguer bilmekteydi ki İtalya'da Katolik taban dışlanarak iktidar olunamaz dolayısıyla anti-faşist bir hareket inşa edilemezdi.

İtalya'da 1968 seçimlerinde seküler blok olarak adlandırılacak komünist, sosyalist ve sosyal demokratların oylarının toplamı yüzde 45,8'e ulaşmıştı. Berlinguer böyle bir bloğun oluşmasının karşı tarafta da bir kamplaşma anlamına geleceğini ve devrimci potansiyeli olduğunu düşündüğü Katolik tabanın bu kampa kayacağı korkusunu taşımaktaydı. Bunu bertaraf etmek ve aynı zamanda iktidar

²⁶⁹ Enrico Berlinguer, "Büyük Halk Güçlerinin Anlaşması İçin" **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma** der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984), 127.

²⁷⁰ Eley, **age**, 411.

²⁷¹ Berlinguer, **age**, 131.

seçeneklerini zorlamak için ortaya attığı “Tarihsel uzlaşma” taktiği o dönem için işe yarar gözükte. Daha önce İtalyan Komünist Partisi’nin önde gelen liderleri Antonio Gramsci ve Palmiro Togliatti tarafından da dile getirilen²⁷² bu müttefiklik ilişkisi 1975 bölgesel ve yerel seçimlerde İKP’nin oyunun yüzde 33,4’e yükselmesine sebep olmuştur. Bu, 1970 seçimlerine göre yüzde 7,6’lık bir yükselme anlamına gelmekteydi. Bu yükseliş trendi 1975 seçimlerinde de devam etti ve İKP o seçimlerde de oyunu yüzde 34,4’e yükseltti²⁷³.

Bu başarılı seçim sonuçları esasında İtalya’da Avrupa komünizminin inşasına hizmet ederken partiyi de daha çok işçi sınıfının ideolojisinden uzaklaştırmaktaydı. Parti, böylece Sovyetlerin de etkisinden çıkmaktaydı. İKP’nin bu dönemi, burjuvazi ile düzen içi müttefiklik ilişkileri kurma süreci olarak sıklıkla eleştirilmekteydi.

Bu çok eleştirilen taktiğin tarihsel kökenlerine bakıldığında ise bunun Avrupa solu içerisinde köklü bir gelenek olduğunu söylenebilir. “Tarihsel uzlaşma” taktiği Avrupa komünizminin tarih sahnesine çıkış evresinde etkinliğini gösterse de farklı isimler altında sol hareket içinde daha önce de denenmiş bir taktik olarak dikkat çekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası özellikle İtalya’da ve Fransa’da komünistlerin ülkelerinin yeniden inşasına yönelik açılımları burjuvazi ile yapılan bir uzlaşma anlamına gelmekteydi²⁷⁴.

Komünist Enternasyonal süresince Sovyetler Birliği, Avrupa’nın komünist partilerini kendine tabii, inisiyatifli olmayan partiler olarak değerlendirmekteydi. Kendi hegemonyası altında olan Komintern’i dağıtmakta hiçbir beis görmeyen Stalin önderliğindeki SBKP Kominform’u kurdu. Bu süreçte Komintern yıllarındaki gibi bir etkinlik sağlanamayınca Avrupa’nın komünist partilerinde yapısal değişiklikler baş göstermeye başladı. 1968 yılında gerçekleşen Çekoslovakya olayları SBKP ile bu partilerin arasını daha da çok açarken, aynı yılda yaşanan kitlesel hareketler eski KP bürokrasisinin de tasfiye edilmesine²⁷⁵ yol açtı. Yavaş yavaş şekillenen biçimde bu

²⁷² “Togliatti’nin siyasal düşüncesi o nedenle tarım ve kent kesimlerinin orta tabakalarıyla ittifak içinde yer alan işçi sınıfının, sosyalizme demokratik yoldan yürüyen birleşik bir Avrupa’nın inşasına çalışan hegemonik bir güç olarak vereceği mücadeleler boyunca tutarlı bir kılavuz rolü oynamaktadır.” Giorgio Amendola “Togliatti Öğretisinin Güncelliği” **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma** der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984):172; “Şuna inanıyoruz ki biz İtalya’da sosyalist devleti öbür ülkelerden farklı olarak ancak sosyalizmin İtalya’ya özgü yolu dediğimiz bir yolda kurabiliriz. Biz sosyalist devletin temellerini yepyeni ve özgün bir biçimde atabiliriz, çünkü biz İtalya’da sosyalizme laik veya Katolik tüm çalışanların ve demokratların birliği çerçevesinde ulaşmak istiyoruz ki burada sosyalist devletin kuruluş ve yönetimine partilerin örgütlerin ve toplumsal ve siyasal güçlerin katkılarıyla çok yönlü bir süreç söz konusudur” Antonio Gramsci “Popolari” **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma** der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984): 98.

²⁷³ Eley **age**, 410.

²⁷⁴ Aydınöglü, **Yeni Gündem**, 24.

²⁷⁵ Arrighi, Hopkins, Wallerstein, **age**.

partiler devrim anlayışından vazgeçerek parlamenter mücadeleye yönelmeye başladılar. Doğası gereği bu süreç, siyaset anlayışlarında müttefiklik ilişkisine daha da çok yer vermelerine yol açtı. Bunun yanında bu dönüşümü yapan partiler kitlelerle olan bağlarını bir kez daha gözden geçirme ihtiyacı hissettiler. Bunu, kendilerinin toplumun genelinden de çok fazla farklı olmadıklarını göstererek yapmaya çalıştılar. Kitleler Katolik ise onlar da Katolik oldular, kitleler milliyetçiye onlar da milliyetçi olmaya çabaladılar²⁷⁶. İşte bu düşünce yapısı güçlü bir Katolik tabanı olan İtalya'da komünistleri daha çok o tabana yaklaştırdı. Laik niteliklerinden taviz vermeseler de bu konuda Hristiyan demokratlarla ilişki kurma çabaları onlara bu yakınlığı sağlar gibi gözüktü.

Bu tarihsel geleneğe sahip olan İKP tarihsel uzlaşma stratejisini tam da 1970'li yıllarda yükselen İtalyan kitlesel hareketlerinden sonra tarih sahnesine sürdü. Bu tarihsel dönem uyuşması İKP'nin o dönemlerde İtalyan burjuvazisi tarafından ortaya atılan kemerleri sıkma politikasına uyum sağladığı anlamına gelebilirdi. Tümüyle karşı devrimin yaşanmaması için politika yürüten İKP önderliğine göre bu politika İtalya'nın yeniden ayağa kalkması için bir şanstı. Yukarıda bahsettiğimiz seçim başarılarının yanında işçi sınıfından uzaklaşan İKP tümüyle düzen içi bir siyasal harekete dönüştü. Kendi iktidar başarısı için demokratik açılımları destekleme ideolojisini yürüten parti mecliste olduğu sürece de birçok anti-demokratik yasanın altına imza koydu²⁷⁷.

5.2.2.2.1 Tarihsel Uzlaşma ve Türkiye

Bu taktik, Avrupa komünistlerinin taktiksel tercihlerini ve politik düşünsel birikimlerini ortaya koymakta, ancak bu bağlamda değerlendirildiğinde anlamlı hale gelebilmektedir. Dolayısıyla *Yeni Gündem* dergisinin politik yaklaşımında yer aldığını iddia ettiğimiz bu ideolojik argümanın Türkiye koşullarında nasıl bir görünüm sunduğunu analiz etmek gerekmektedir. Türkiye'de bu argümanı uygulaması muhtemel olan öznelerin, onların içinde buldukları siyasi yapının "Tarihsel uzlaşma"nın ortaya çıktığı coğrafyadaki muadilleri ile karşılaştırmalı analize tabii tutulması kapsamında yapılacak olan bir değerlendirmenin derginin bu rehberine hangi saiklerle başvurduğunu da göstermesi bakımından da değeri vardır.

İlk elde İtalya ve Türkiye'deki politik sistemlerin kendi aralarındaki farkları tarihsel bağlamları içinde kalarak vurgulamak gereklidir. "Tarihsel uzlaşma" İtalyan Komünist Partisi'nin karizmatik önderlerinden Antonio Gramsci ve Palmiro Togliatti

²⁷⁶ Murat Belge, "Tarihsel Uzlaşma Üstüne" *Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma* der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984),65

²⁷⁷ Aydınoglu, *Yeni Gündem*, 29

gibi kişilerin de değişik şekillerde ifade ettiği ama 1970'li yıllardan sonra özellikle İspanya ve Fransa komünist partileri tarafından formüle edilen Avrupa komünizmi bağlamında ortaya konan bir taktikti. İtalyan Komünist Partisi, 20. yüzyılda Avrupa'da en etkin olmuş komünist partilerinden bir tanesidir. 1921 yılında kurulan ve faşist rejim tarafınca yasaklanan parti İtalya'da işçi sınıfının hareketine güç katmış ve 1976 yılına gelindiğinde 1,7 milyona yaklaşan üyesi ve yüzde 34,4'lük oy oranı ile Avrupa'nın en güçlü komünist partisi olma derecesine yükselmiştir.²⁷⁸ Palmiro Togliatti liderliğinde, Komünist Enternasyonal döneminde Avrupa'nın birçok komünist partisinin yaptığı gibi Sovyetler Birliği'nin politikaları çerçevesinde politika izleyen bir parti görünümü sunmuştur²⁷⁹. Bu politika öncülüğünde İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı kaos ortamının devrimci potansiyeli değerlendirilememiş ve yer yer Sovyetlerin istediği istikrar ortamının bozulmaması için kendi burjuvazileri ile uzlaşmakta herhangi bir beis görmemişlerdir²⁸⁰. 1968 olaylarından sonra değişen yapı ve Avrupa komünizminin etkisi ile de "Tarihsel uzlaşma" ile yükselme gayretleri göstermişlerdir.

En başta Türkiye'nin bu kapsamda işler ortaya koyan bir komünist partisinin ya da işçi sınıfını temsil eden bir partisinin olduğu söylenemez. Daha uzak analizlere bırakmak kaydıyla Türkiye'nin geç kapitalistleşen ekonomik yapısının da böylesi bir sınıfın ortaya çıkmasını sağlamasının mümkün olmadığını söylemek gerekir. Türkiye'nin en eski siyasi partilerinden birisi Türkiye Komünist Partisi'dir fakat TKP'nin Türkiye siyasetinde etkinliği oldukça sınırlıdır. Parti,Takriri Sükun kararlarından sonra yasa dışı ilan edilmiş ve yer altına itilmiştir. Daha sonra 1950'lerin başında yaşanan tutuklamalar ve sindirme politikaları ile etkinliği iyiden iyiye kısıtlanmıştır²⁸¹. 1970'li yıllarda tekrardan bir hareketlenme yaşanmıştır²⁸². Ancak bu hareketlenmenin aynı dönemde İtalyan Komünist Partisi'nin yarattığı hareketlenme yanında etkisinin çok çok düşük düzeyde kaldığı söylenebilir. Bu etkinlik düzeyinde kolaylıkla kabul edecektir ki siyasetin diğer aktörleri ile herhangi bir uzlaşma yapmak gibi bir siyasal girişimin gerçekleşmesi söz konusu değildir. Çünkü TKP bu siyasi müzakerelerde sandalye alacak kadar etkin bir siyasi güç değildir. Tabii Türkiye'de TKP'nin güçlü olmaması Türkiye'de işçi sınıfının tarih boyunca hiç de temsil edilmediği anlamına gelmez. 1960 sonrasının değişen ekonomik koşulları ile birlikte nicelik olarak artan sayısıyla işçi sınıfı 1961

²⁷⁸ Eley, **age**, 411.

²⁷⁹ Marcella Ferrara, Maurizio Ferrara, "**Palmiro Togliatti Yaşamı, Savaşımı**", çev: Kerem Kurtgözü, (İstanbul, Yarın Yayınları, 1988),238.

²⁸⁰ Claudin, **age**,9.

²⁸¹ Tunçay, **age**, 350.

²⁸² Babalık, **age**, 97.

Anayasası'nın yarattığı görece demokratik ortamda sendikalarda örgütlenmeye başlamışlardır. Çoğunlukla bu sendikaların başında olan kişiler tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi Türkiye'de siyasal işçi hareketinin en önemli örgütü olarak adlandırılabilir²⁸³. TİP, ilk dönemde göstermiş olduğu performans ile Türkiye siyasetinde solun temsiline önemli katkılar sunmuştur. Fakat bu etkinlik yeterince uzun süreli olacak şekilde geliştirilememiş ve partinin etkinliği azalmaya yüz tutmuştur. TİP'in parlamentarizm yönünde gösterdiği çizgi esasında uzlaşmalara açık bir siyasi yol olarak değerlendirilebilir. TİP'in bu yönde de girişimleri olmuş, köylülerle ve hatta yer yer kırsal alandaki ağalarla bile seçimler öncesi uzlaşma çalışmaları yürütülmüştür. Fakat bu girişimin, temel omurgası olan bir ideolojiden ziyade seçimler öncesinde ortaya sürülen bir taktik olduğu söylenebilir²⁸⁴. Dolayısıyla TİP'in bu davranışını İKP ile özdeşleştirmek mümkün değildir. Zaten böylesi bir siyasal zemin yoktur.

Kaldı ki İKP'nin "Tarihsel uzlaşma" zemininde müttefikliğe yanaştığı Hristiyan demokratlar tarzı bir siyasi örgütlenmenin tam olarak bir muadilini de bulmak mümkün değildir. Türkiye'de dini hassasiyetleri bir siyaset motivasyonu olarak kullanan siyasi oluşumlara rastlamak mümkündür. Çok partili hayat boyunca cumhuriyetçi seçkin- muhafazakar ayırımına tekabül eden bir ayırımın varlığı açıktır. Bunun siyasi tarihteki karşılığı CHP-DP gelenekleri arasında yaşanan ayırımdır. Fakat bu ayırımın iki tarafında yer alan oluşumların kitle tabanları ile kurdukları ilişki boyutu İtalya'da Hristiyan demokratların kurduğu bağ ile aynı oranda değildir. Yani DP geleneğinin devamı sayılan AP'sinin geniş kitle tabanı, bir sonraki dönemde milliyetçi MHP ile dini hassasiyetleri ön planda tutan Milli Selamet Partisi tarafından paylaşılmaktadır. 1970'li yılların ortasında ise geniş bir kitle desteğine Bülent Ecevit'in CHP'si ulaşacaktır. 1980'den sonra ise ideolojisinde dört eğilimi birleştirdiğini iddia eden ANAP tek başına iktidara gelecek kadar geniş bir destek alacaktır. Burada geniş bir kitle tabanını Türkiye siyasetinde söz konusu siyasi oluşumun içine çeken popülizm ile hemhal olabilecek geleneksel bir ideolojidir. İtalya'da bu Vatikan'ın da etkisiyle Katoliklik olurken Türkiye'de bunu tek bir ideoloji olarak gösterebilmek zordur. Bu farklılığın bahsettiğimiz bağlamda şöyle bir anlamı vardır. İKP'nin içinde bulunduğu siyasi zeminde Katoliklik konusunda yapacağı açılımlar bir uzlaşma ortamı için yeterken böyle bir siyasi taktik formüle etmek daha makuldür. Fakat Türkiye'de solun karşısında böyle bir muhatap bulma zorluğu yaratan siyasi bir ortam vardır. Türkiye'de solun kitle tabanını genişletmesi demek aslında bu uzlaşmadan daha da önemli bir siyasi girişimi ortaya koyuyor olması

²⁸³ Aydınoglu, *Türkiye Solu*, 87.

²⁸⁴ *Age*, 127.

demektir. Zira bu coğrafyada tabanı cezbedebilecek bir ideolojiye ulaşmak demek siyaseten tek başına o siyasi ortamı domine etmek anlamına gelmektedir.

Bu farklılıkların yanında siyaseten “Tarihsel uzlaşma” taktiğinin Türkiye’de de uygulanabilir olması olasılığını oluşturan bazı benzerlikler de bulunmaktadır. İşte biraz önce farklılık bahsinde bahsedilen halkın popülizme eğilimli ideolojilere yakın durması olgusu esasında İtalya ile Türkiye arasında bir benzerlik zemini olarak ortaya çıkmaktadır. İtalya’da da burjuvazinin güçlü bir temsil yeteneği olmadığı ve ulusun birleşmesinde de yukarıdan aşağıya doğru bir gelişmenin olduğu bir gerçektir²⁸⁵. Bu tarihsel miras seçkinci siyasi yapının yaratılmasını sağlamıştır. Seçkinci siyasi yapının yaratılması da halkın topluma entegre edilmesinde bu seçkinlerin daha fazla inisiyatif kullanması anlamına gelmektedir. Burjuva ideolojisine yakın duran uygulamalar aynı zamanda toplumun geniş kesimlerine bir önceki döneme göre çeşitli avantajlar sağlamasıyla esasında toplumun gözünde de önemli kazanımlar olarak dikkat çekmektedir. Böyle olunca toplumsal uzlaşmanın temelini atan bir tarihsel miras bulmak kolaydır. Türkiye’de de siyasal hayatın benzer evrimi DP’nin kitlelerle buluşmasında aynı etkiyi yaratmıştır. DP kadroları da seçkinci siyasetçiler olarak CHP kadroları içinden gelmelerine rağmen toplumun geniş bir kesimi için siyasal temsil olgusunu topluma sunmasıyla bu tabana kavuşmaktadır. Seçkinlerle bu asgari müştereklerde ilişki kurabilme zemini de esasında İtalya’dakine benzer uzlaşmaya açık bir siyasal ortamın filizlerini atmaktadır²⁸⁶.

Bu benzerliklerden bir diğeri ise ki hemen başından belirtelim; birazdan söyleyeceğimiz iki müdahale arasında ölçü farklılığı barizdir, İtalya’nın da Türkiye’nin de demokrasiyi bölen dönemler yaşamasıdır. İtalya’daki faşizm dönemi, faşistler dışında kalan güçlerin demokrasiyi koruması uğruna bir takım uzlaşma perspektiflerini düşünür hale gelmesine yol açmış durumdadır. Bu dönemle aynı şiddette olmasa da Türkiye’de de 12 Eylül darbesinin yarattığı anti-demokratik uygulamalar onun çemberi dışında kalan herkeste İtalya’dakine benzer bir uzlaşma motivasyonu uyandırmış olmalıdır. İtalya’da kuvveden fiile geçen bu motivasyonun Türkiye’deki siyasi aktörlerde potansiyel olarak var olduğunu söylemek mümkündür. Bu benzerliklerin de *Yeni Gündem* dergisine bu rehberi kullanma konusunda ilham verdiği söylenebilir. Takip eden bölümde bu ilhamın kaynakları, derginin “Tarihsel uzlaşma” bağlamında değerlendirilebilecek tavrı ve bunun nedenleri analiz edilecektir.

²⁸⁵ Barrington Moore, **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, çev: Şirin Tekeli, Alaeddin Şenel (Ankara, İmge Yayınları, 2003), 508

²⁸⁶ Belge, “**Tarihsel Uzlaşma...**”

5.3.2.2. *Yeni Gündem*'de Tarihsel Uzlaşma

Bir önceki bölümde “Tarihsel uzlaşma”nın karşılaştırmalı analizinde Türkiye için uygulama zorlukları olan ama yer yer de paralellikler kurulabilecek bir siyasi taktiğin fotoğrafını gördük. Bu benzerlikler üzerine derginin elbette farkları da ortaya koyarak bu taktiğin Türkiye’de içinde bulunulan dönemde etkin olacağına var olan inancından da söz etmek de mümkündür. *Yeni Gündem* dergisinin siyasi yaklaşımında “Tarihsel uzlaşma”nın bulunmasının iki yansıması var: İlki; derginin doğrudan bu taktiği hem sayfalarında yansıtması hem de sola bu yönde telkinler yapması ile ortaya koyduğu bir siyasi taktik anatomisi olarak derginin “Tarihsel uzlaşma” okumasıdır. Bir de bu okumanın 12 Eylül sonrası Türkiye siyasetine uygulanmasından doğan, siyasi arenada sağ partilerin de olası müttefikler olarak incelenmesi sayılabilir.

Bu şemada ilk durak olarak derginin “Tarihsel uzlaşma”yı doğrudan sayfalarında nasıl yansıttığını ortaya koymak gerekmektedir. Bunu yaparken ilk elde de derginin önemli ismi Murat Belge’nin İtalya’daki “Tarihsel uzlaşma” taktiğini Türkiye’ye nasıl uyarlamaya çalıştığına bakmak gerekmektedir. Bu bakış, esasında derginin bu okumayı işlevlendirme anlamında bir platform olduğu önkabulünden hareket etmektedir. Bu yönde de aksi bir kanıt yok zaten. Kısacası Murat Belge’nin 1984 yılında²⁸⁷ “Tarihsel uzlaşma” ile ilgili söyledikleri derginin yayın hayatındaki söylemini belirleyen temel unsurlardan bir tanesi olarak da kabul edilebilir.

Murat Belge’nin “Tarihsel uzlaşma”nın Türkiye için geçerli olup olamayacağı noktasında verdiği cevap ihtiyatlı bir evettir. Belge, Yılmaz Öner’in derlediği tarihsel uzlaşmayı anlatan kitapta kaleme aldığı yazıda;

“Böyle bir sürecin bu aşamasında elbette ki ‘tarihi uzlaşma gibi stratejiler Türkiye için geçerli değildir; bağımsız kimliğin oluşması elbette öncelik taşır. Ancak bu kimliğin oluşmasında uzak belirleyicilerden biri olarak, dünyada böyle bir stratejinin de denenmiş olduğunu (ve bunun ille de bir ‘sapma’, ‘ihane’ vb. olmadığını) bilincin bir köşesinde tutmakta yarar vardır. Çünkü önümüzdeki günlerde kurulacak dünyada, kendi sonuçsuz kalsa bile, bu gibi deneylerin düşünülmesine yol açan etmenler belirleyici olacaktır.”²⁸⁸

Bu ihtiyatlı evet cevabına ulaşırken Belge “Tarihsel uzlaşma”yı doğurmuş İtalya siyasi arenası ile Türkiye’deki siyaset ortamının verilerini karşılaştırmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki esasında Belge’nin bu noktada iki siyasi ortam arasında

²⁸⁷ Türkçe’de İletişim Yayınları tarafından basılan ve Murat Belge’nin de bu konudaki görüşlerini belirttiği tarihsel uzlaşma kitabının tarihi 1984’tür. *Yeni Gündem* dergisinin yayın hayatına başlama tarihi de 1 Mayıs 1984’tür. Bununla birlikte Murat Belge *Yeni Gündem*’de bu konuyla ilgili kaleme aldığı yazının tarihi de 1 Temmuz 1984’tür. Bu üç tarihin keşiştiği yıl derginin birinci yayın yılıdır. Dolayısıyla Belge’nin 1984’te bu konuda kaleme aldığı tarihsel uzlaşma konulu yazıların derginin söylemini etkilemesi kronolojik olarak anlamlıdır.

²⁸⁸ Belge, **Tarihsel Uzlaşma**, 81.

bulduğu farklar, bulduğu benzerliklerden daha fazladır. Bu durumda bile bu taktik ile ilgili “bilincin bir köşesinde tutmakta yarar vardır” ifadesi ve ondan sonra bu ifadenin altını dolduran yayın girişimleri aslında Belge’nin ve dolayısıyla *Yeni Gündem*’in söyleminde tarihsel uzlaşmayı ne kadar önemseydiğini ortaya koymaktadır.

Murat Belge bu yazısında Türkiye gibi İtalya’da da kapitalizmin ve demokrasinin yukarıdan aşağıya doğru geliştiğini ifade etmiştir²⁸⁹. Bu durum siyasi zeminde demokratik hakların yukarıdan verilmesini doğurmuştur. Bunun yansıması ise patronaj sisteminin siyasette etkili olmasıdır. İtalya’da bunun adın “transformismo”dur. Türkiye’de ise CHP’nin 27 Mayıs’a gelene kadar gösterdiği budur²⁹⁰. Belge’nin gösterdiği ikinci benzerlik ise sağ partilerin aldığı kitle desteğidir. İtalya’da yukarıda tarif ettiği siyasal ortamın sonucunda HDP ve onun öncülü Popülist Parti de kitlelerin desteğini almıştır. Aynı durumu DP geleneğini yansıtan Türkiye partilerinde görmenin mümkün olduğunu söyleyen Belge işte tüm bu benzerlikler üzerinden hareket ederek *Yeni Gündem* dergisinde “Berlinguer’in sorularının Türkiye için geçerliliğini koruyor” olduğunu iddia etmektedir²⁹¹.

Bunun yanında İtalya’daki siyasal ortamın Türkiye ile olan farklarına da dikkat çekmekte ve hatta bu farkların çok önemli olduğunu belirtmektedir Murat Belge. Öyle ki “Tarihsel uzlaşma” ile ilgili kitapta Belge bu farklılığa dayanarak “Tarihsel uzlaşma”nın Türkiye’deki etkinliği konusunda ihtiyatlı bir davranış sergilemektedir. Bunu doğuran fark Türkiye’de İtalya’daki gibi Hristiyan Demokrat benzeri bir siyasal oluşumun olmamasıdır. Böyle olunca bu taktiğin uygulanma zemini oluşmamıştır Türkiye’de. Bu farklılığın da işte o ihtiyatı yarattığını kolaylıkla iddia edebiliriz²⁹².

Bunun yanında bu taktiği Türkiye’deki sosyalistlere uygulamaları yönünde Belge çağrı yapmaktadır. Belge; “bu koşullarda sosyalistler ilkin bütün bu değişik kesimlerle birlikte kendilerinin de üzerinde politika yapacakları demokratik platformun kurulmasına katkıda bulunmaları ve böylece düzenin değil ama demokratikleşme sürecinin bütünsel, zorunlu bir ögesi olmaları gerekir”²⁹³ derken sosyalistlere açık olarak “Tarihsel uzlaşma” yönünde bir çağrı yapmaktadır. *Yeni Gündem* dergisinin de bu çağrı doğrultusunda yayın yaptığını da söylemek mümkün. Dergi en başından bu yana böyle bir demokratik platform kurulması için çabalamakta, hatta kendi yayın amacının da kendisinin böyle bir platform olması

²⁸⁹ Age

²⁹⁰ Belge, “Berlinguerin Soruları...”

²⁹¹ Age

²⁹² Yılmaz Öner “Sunuş”, *Din ve Üretim Biçimleri Üstüne Tarihsel Uzlaşma*, ed. Yılmaz Öner (İstanbul, İletişim, 1984), 56

²⁹³ Belge, “Tarihsel Uzlaşma”, 81

olarak açıklamaktadır²⁹⁴. Bu konuda sosyalistlere olduğu kadar sağ partilere de çağrı yapan derginin “Tarihsel uzlaşma” deneyini söyleminde yoğun olarak taşıdığını söylemeliyiz.

Biraz sonra geniş biçimde ortaya koyacağımız gibi demokrasi söylemi altında sağ partilerle de uzlaşma konusunda girişimlerde bulunan derginin bu konuya hizmet eden ilginç yazılarından bir tanesi de sosyalistlerle Demokrat Parti arasındaki ittifaka dikkat çekmesidir. Yukarıda vurguladığımız “Tarihsel uzlaşma” taktiğinin doğrudan incelenmesi hususunda son olarak bu konuya dikkat çektikten sonra derginin tarihsel uzlaşmaya reel siyaset açısından da nasıl yaklaştığı hususuna geçebiliriz.

1945'te İtalyan Komünist Partisi'nin Roma'daki kurultayında yaptığı konuşmada Parti Başkanı Luigi Longo Katoliklerin toplumsal alandaki ağırlıklarına dikkat çektikten sonra esasında sahip oldukları devrimci potansiyeli uzlaşma politikaları ile sola eğilimli hale getirebileceklerini belirtmiştir. İtalya'nın siyaset ortamının şiddetten arındırılmasında bu uzlaşmanın önemli olduğunu belirten Longo, zaten bu uzlaşmanın daha önce faşizme karşı denendiğini ve başarıya ulaştığını vurgulamıştır. Komünistler ve Katolikler arasındaki bu uzlaşma faşizmin çökmesinde başarılı olmuştur. Dolayısıyla Longo “Tarihsel uzlaşma” konusunda esasında bir uzlaşma asr-ı saadetine işaret etmektedir. Bu “Tarihsel uzlaşma” taktiğinin formüle edilmesinde önemli bir argüman. Böylece daha önce başarılı bir şekilde gerçekleşmiş olan uzlaşma çalışmalarına referans yapılmaktadır²⁹⁵.

Türkiye’de *Yeni Gündem*, İtalya’daki Katoliklerin yerine kimi koyuyordu? Demokrat Parti’yi. İşte o *Yeni Gündem*, tıpkı İtalya’da “Tarihsel uzlaşma” taktiği formüle edilirken yapıldığı gibi tarihe atıf yapan bir incelemeye sayfalarında yer vermektedir. “1946’da Demokratlarla Sosyalistlerin Gönülsüz İttifakı” başlıklı inceleme yazısı²⁹⁶ derginin yakın tarihi inceleme yazılarının ilkinin oluşturmaktadır. Tarihe ilişkin ilk inceleme yazısında bu yönde bir yazı çıkmasının anlamının tümüyle söylemlerinde yer alan “Tarihsel uzlaşma” etkisiyle açıklanabilir. Fakat yazıyla bu ittifakın 1985 yılında yeniden gündeme getirilmesine rağmen, bu ittifakın zamanında mükemmelen işlediği de iddia edilmemektedir. Bunun iki nedeni olduğu iddia edilmiştir. İlki, söz konusu sosyalistlerin bireysel olarak bu ittifaka girmeleri. İkincisi ise her iki tarafın da bu politikaya çok da düşünmeden girmiş olmalarıdır. Fakat tüm

²⁹⁴ **Çağrı...**

²⁹⁵ Luigi Longo, “Katolikler ve DC ile İlişkiler Üstüne”, **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne Tarihsel Uzlaşma**, ed. Yılmaz Öner (İstanbul, İletişim, 1984), 91

²⁹⁶ “1946’da Demokratlarla Sosyalistlerin Gönülsüz İttifakı” **Yeni Gündem**, c.3s.31 (1-15 Ekim 1985):16-18

bu iddialara rağmen yazıda bu iki grubun “demokrat cephe” oluşturduğu iddiası da yer almaktadır²⁹⁷. Bu noktada şunu iddia edebiliriz ki bu yazı derginin tıpkı İtalyan solunun uzlaşma konusunda tarihe atıf yaptığı gibi bir işlevi yerine getirdiğini göstermektedir.

“Tarihsel uzlaşma”nın hem taktik olarak doğrudan yansıtılmasında hem de yardımcı unsurlarının ortaya konmasında derginin işlevinden bahsettikten sonra ikinci husus olarak vurguladığımız derginin bu taktiği Türkiye siyasetine uygulamasıdır. Derginin sağ politikaya ve politikacılara ilgi göstermesinin söylemindeki bir başka karşılığı belki de temeli en sağlam olan karşılığı “Tarihsel uzlaşma” üzerinden sahip olduğu yaklaşımdır.

Derginin içeriğinde yer alan ve genellikle haber ve röportaj niteliği taşıyan bu yazılardan derginin bu konudaki eğilimini anlamak mümkün. Ama doğrudan düşünce ve inceleme yazısı olarak kaleme alınmış yazılara baktığımızda da derginin bu konudaki düşünsel hassasiyetine tanıklık edebilmekteyiz. Murat Belge'nin bu konuda dergide ilk kaleme aldığı yazı 5. sayıda idi. “Berlinguer'in soruları Türkiye için geçerliliğini koruyor” başlıklı yazıdan sonra Belge'nin “Tarihsel uzlaşma”nın Türkiye siyasetine uygulanması yönündeki düşünsel çabalarının ve sola bu yöndeki çağrılarının ilkini 18. sayıda “Çoğulculuk” başlıklı yazıda görmekteyiz. Bu yazıda Belge, sosyalistlere, diğer siyasi aktörleri ikna edebilmeleri için onlarla birlikte varolmanın gerekliliği noktasında tavsiyeler sunmaktadır. “Birlikte varoluşun koşulları yaratıldığında, karşılıklı hoşgörünün kanıtları ortaya konduğunda, bir başka türlü politik kültürün de önü açılmış olur”²⁹⁸ derken Belge bu uzlaşmaya atıf yapmıştır. Hemen bir sonraki yazısında da bu ittifakın sol için başarılı olması için neler yapılması gerekliliğine dikkat çekmektedir. Belge'ye göre bunun yolu merkez ideolojiye göbekten bağlanmadan müttefiklik ilişkisi kurmaktır²⁹⁹.

Tabii derginin bu konuda somut girişimlere de hemen ilgi gösterdiği ve sayfalarında incelemeye aldığını da eklemek gerekmektedir. Yeni bir anayasa için DYP'nin DSP ile bir ortak çalışma yapmasını sayfalarında işleyen *Yeni Gündem* dergisi esas olarak bu uzlaşmanın işler hale gelebilmesine atıf yapmaktadır³⁰⁰. Bir konsensus platformu olarak kendini tanımlayan *Yeni Gündem* dergisinin bu konuda toplumsal bir konsensusu sağıyla soluyla temele koyması³⁰¹ da esasen bu vurgunun

²⁹⁷ Age

²⁹⁸ Belge, “Çoğulculuk...”

²⁹⁹ Belge, “Sağın ve Solun...”

³⁰⁰ Köymen, “Daha Demokratik...”

³⁰¹ Murat Belge, “Ulusal Konsensus” *Yeni Gündem*, c.3,s.39 (31 Ocak-15 Şubat 1986):3.

ne kadar temel bir noktada olduğunu gözler önüne seren kanıtlardan bir tanesi olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de 12 Eylül’den sonra normalleşme yıllarında ortaya çıkan ANAP, DYP gibi sağ partilerle uzlaşma yönündeki telkinlerin *Yeni Gündem* dergisinin haftalık haber dergisindeki formatında da sürdüğü gözlemlenebilir. Tabii bu durum bizim incelediğimiz dergiden farklı bir derginin bahsi anlamına gelmektedir. Ama bu haftalık haber dergisi formatındaki *Yeni Gündem’i* de hemen aynı ekip çıkardığı için “Tarihsel uzlaşma” konusundaki eğilimi ortaya koyması açısından burada yer alan kimi yazılardan da bahsetmek gerekmektedir. Haftalık olan *Yeni Gündem’de* yer alan bu yazı esasında İtalya’dakine benzeyen bir “Tarihsel uzlaşma” perspektifi sunmaktadır. Buna göre sosyalistler Türkiye’de radikal düşünen İslamcılarla da bir araya gelebilir³⁰². Aynen İtalya’da Katoliklerle komünistlerin bir araya gelebilmesi yönünde yapılan çağrılar gibi.

Derginin “Tarihsel uzlaşma” yönündeki açılımlarından bir tanesinin de Türkiye soluna yönelik birlik çağrıları olduğunu söyleyebiliriz. Enrico Berlinguer İtalya’da “Tarihsel uzlaşma” taktiğini formüle ederken Katoliklere olduğu kadar soldaki diğer siyasal oluşumlara da bir çağrı yapmaktaydı. Bu çağrı solcuların aynı platformda buluşup toplumdaki Katoliklerin devrimci potansiyelini açığa çıkarma yönünde olmuş ve en az sağcılara yapılan çağrı kadar önem kazanmıştır³⁰³. Taktiğin içinde solda birlik çabalarının da olması durumu *Yeni Gündem* dergisinin solda birlik yönünde uyguladığı yayın politikasını da açıklamaktadır. Yukarıda vurguladığımız birlik çabaları yönündeki yazıların bir de bu söylem temelinde işlevi olduğunu düşünmekteyiz.

Tüm bunlardan sonra *Yeni Gündem* dergisinin neden “Tarihsel uzlaşma” konusunu söyleminde barındırdığına dair birkaç söz söylemek gerekmektedir. Bunun ilk nedeninin derginin 12 Eylül sonrası solu değerlendirirken yenilgi paradigmasını kullanması olduğu söylenebilir. Dergide solun tekrardan güç kazanması için kendi içinde bir barikat kurması, bir cephe olarak yükselmesi temele konmaz³⁰⁴. Yenilgiye uğramış bir solun tekrardan gücüne kavuşması için de demokrasiyi güçlendirmek için meşru siyasete başvurması salık verilir. Tabii ki böyle bir durum için en başta yapılması gerekenler de geniş kitle desteğine sahip olmayı başarmış sağ partilerle belli konu ve ölçülerde uzlaşmaktır. Bu yenilgi psikozu, Avrupa solunu takip eden dergide İtalya’daki örneğe yönlendirir. Bunun yanında bir

³⁰² Murat Belge, “Sosyalist ile Radikal” (İkinci) *Yeni Gündem*, s.22 (4-10 Ağustos 1986).

³⁰³ Enrico Berlinguer, “İşçi Sınıfının AraTabakalarla Büyük Ulusal Sorunlar Açısından Geniş İttifaklara, **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne Tarihsel Uzlaşma**, ed. Yılmaz Öner (İstanbul, İletişim, 1984): 141.

³⁰⁴ Aydınöglü, *Yeni Gündem*, 6.

başka nedenin tam da bu noktadaki paralellikle de açıklanabilir. Neden yenilgi hali bir başka taktiğe önem verilmesine yol açmamıştır da ortaya “Tarihsel uzlaşma” çıkmıştır? Bunun nedeninin “Tarihsel uzlaşma”nın içinden çıktığı Avrupa komünizminin anti-sovyetçi tarzında aramak gerekir. *Yeni Gündem* dergisini çıkararak kadronun 1980 öncesi *Birikim*’inden geldiği ve oradaki düşünce yapısını benimsedikleri düşünülürse bu konudaki düşünsel yakınlığın da sebepleri anlaşılabilir. *Yeni Gündem* kadrosunun anti-sovyetçi siyasi eğiliminin Avrupa’da 1970’lerde ortaya çıkan bir başka anti-sovyetçi eğilimin yansıması olan “Tarihsel uzlaşma”yı benimsemesi olası görülmektedir. Bunun yanında “Tarihsel uzlaşma” İtalya’da tasarlanırken en önemli motivasyonlardan bir tanesi de faşizmin tekrardan geri gelmemesi üzerineydi. Berlinguer karşı devrimin gerçekleşmemesi için Katoliklere uzlaşma çağrısı yapmıştı. 12 Eylül sonrasında *Yeni Gündem* dergisinin de bu taktiğe bu yüzden önem verdiği söylenebilir. Derginin 12 Eylül sonrası Türkiye’yi için karamsar bir gelecek senaryosu kurması, Türkiye’nin bu günlere geri dönmesi korkusunu taşıdığını gösterir. İşte bu günlerin tekrar gelmemesi için demokrasi adına tüm güçlerin birleşmesine önem vermiştir *Yeni Gündem* dergisi. Bu yönde de savunduğu anlayış İtalya’nın aynı yöndeki tecrübesinden çıkmış olan “Tarihsel uzlaşma” taktiği olmuştur. İşte derginin bu üç sebepten ötürü “Tarihsel uzlaşma” konusunda girişimlerde bulunduğu iddia ediyoruz. Türkiye ile İtalya arasındaki farklılıkları tespit etmelerine rağmen, bu nedenlerin tarihsel uzlaşmayı Türkiye için uygulanması yönünde düşünsel faaliyetlerde bulunmalarının sebeplerinin bu üç hususta toplandığını söyleyebiliriz.

6. SONUÇ

Yeni Gündem dergisinin sahip olduğu demokrasi söylemi ve meşru siyaset anlayışını ve tarihsel uzlaşma taktiğini içeren siyaset anlayışı 12 Eylül'ün yaratmış olduğu siyasi atmosferde belirlendi. 12 Eylül'ün siyaseti, siyaset yapan kurumları önemli ölçüde baskı altına alması demokratik toplumun gereklerinin ortadan kalkmasına yol açtı. Türkiye'nin iyi kötü sahip olduğu demokrasi anlayışı 12 Eylül ile köklü gerilemeler yaşadı. Çünkü 12 Eylül, Türkiye'de 1961 anayasası temelinde oluşmuş olan toplumsal ve siyasal formu dönüştürdü. Devlet-vatandaş ilişkilerine farklı bir zihniyet getirdi. Toplumun siyasetle kurduğu ilişki kanallarını körelten bir yaklaşımı toplumun tüm hücrelerine farklı ideolojik araçlarıyla yaydı.

Yeni Gündem dergisi böyle bir ortamda yayın hayatına başladı. 12 Eylül'ün izleri henüz çok taze iken, bir yandan da Türkiye toplumu yaşadığı darbeden çıkma çabaları içindeydi. Normalleşme yıllarında çoğunluğu 1980 öncesinin etkili siyasetçileri –Süleyman Demirel, Bülent Ecevit vb- tekrardan siyaset sahnesinde görülmeye başladılar. 1983 seçimleri ile Türkiye demokrasisi seçimlerle ilerleyen aksak formuna geri dönmüş oluyordu. 12 Eylül'de yapılan darbe ile Türkiye demokrasisi yeniden sıfır noktasına dönmüş oldu. Bu tespit demokrasinin ve dolayısıyla siyasetin kurumsallaşmasının Türkiye için önemli bir hareket noktası olduğunu ortaya koyuyordu. Bu yüzden Türkiye, 12 Eylül'den sonra bu çabalara odaklandı.

Yeni Gündem'in genel yayın yönetmeni Murat Belge derginin de sahip olduğu bakış açısını yansıtan bu duruma ilişkin yaklaşımın temellerini ilk sayıda şöyle açıklıyordu:

“Coğrafya kitaplarında anlatıldığına göre, kum çöllerinde sert fırtınalardan sonra bütün manzara değişir, koca kum tepeleri buldukları yerden kalkıp başka yere taşınırlarmış. 12 Eylül 1980'den bu yana geçen zaman içinde, Türkiye'nin politik hayatında buna benzer bir değişim olduğu anlaşılıyor. Türk politik hayatının geleneksel ya da alışık olduğumuz öğeleri, özellikle Kasım ayından beri, değişik biçimlenişlerle beliriyor karşımızda. Kendimizi yeni bir coğrafya içinde buluyoruz. (...) Çölde kum taneleri rüzgarla oraya buraya savrulur, çünkü ortada onu engelleyecek ağaç, taş, kaya vb. yoktur. Köklü demokratik kurumların bulunmadığı, sivil toplumun kendisini

onsuz edilemez bir gerçeklik düzeni olarak kabul ettiremediği toplumlarda da bireyler benzer biçimde savrulurlar.³⁰⁵

Solun bu durum karşısında aldığı tavrın ihtiyatlı bir uyum olduğu söylenebilir. Türkiye’de depolitizasyon süreci başlamıştı. Solun tüm unsurları değişik yoğunluklarda da olsa çok ciddi darbeler yaşamıştı. Siyasal inisiyatif noktasında etkili olabilecek az sayıda politik aktör vardı. Fakat bu durumda bile genel eğilimin bu kurumsallaşma çabalarına düşünsel ya da örgütsel katkı sunmak olduğu söylenebilir. Çünkü 12 Eylül’ün boğucu havası nefes alma aralığını yok etmişti. Bir nevi bu çabalar nefes almak için yapılan çalışmalardı. Nefes aldıktan sonra harekete geçme stratejileri vardı.

Bu durumda sol “burjuva demokrasisi” formunun bu şekilde sahiplenmesi konusunda daha olumlu bir pozisyona geldi. Çünkü demokrasinin olmadığı bir ortamda örgütsel mevcudiyetin olması mümkün değildi. Bunun yanında teorik gelişmeyi sağlayacak tartışma ortamının da bu şartlar altında kurulması gerçek dışı gözüküyordu.

Yeni Gündem solun demokrasiye karşı olan araçsal bakışını yansıttı. Solun tüm unsurları olmasa bile önemli kısmı Türkiye demokrasisinin bir an evvel normalleşmesi çabalarına uyum göstermeye çalışırken, *Yeni Gündem* dergisi de Türkiye demokrasisinin özü ve problematiklerine ilişkin formülasyonlar ortaya koymaktaydı. Solun teorik kurgusuna katkı sunma noktasında olan bu çabalar esasında sahip olduğu sol tandansa rağmen yer yer sınıfsal perspektiften yoksun bir manzara çizmekteydi.

Bu manzarada Türkiye burjuvazisini temsil eden sağ partilerin de ilgi çekici bir biçimde sıklıkla yer alması derginin bu tutumunu ortaya koymaktaydı. Türkiye demokrasisinin kurumsallaşma çabalarına, sahip olduğu özgün bakışla sol eğilimli bir teorik katkı sunmaya gayret eden dergide, sağ siyasi örgütlerin ve sağ siyasetçilerin demokrasi zeminine kabul edilmesi de gerçekleşmekteydi. Bu girişimde sol bir düşünce dergisinin yapması gereken siyasal analizin *Yeni Gündem* dergisinin sayfalarında görülmediğini belirtmek gerekmektedir. 12 Eylül’den sonra dergi tarafından demokrasi yanlısı gösterilen sağ siyasetçilerin demokrasiye duydukları bu ilginin analizi yapılmamaktaydı. Derginin demokrasi konusunda mikrofon tuttuğu³⁰⁶ ve başka sayılarda demokrasi havarisi olarak tanımlanan³⁰⁷ Süleyman Demirel 12 Eylül’den önce gerginleşen siyaset ortamının önemli aktörlerinden biriydi. Siyasette, sokakta, toplumun tüm katmanlarında ciddi bir kaos

³⁰⁵ Belge, **25 Marttan**, 5

³⁰⁶ Belge, **Anayasalar Gökten**

³⁰⁷ Tekeli, **Demokrasiden Vazgeçişleri**

varken, bu kaosu kontrol altına alamayan hatta bunu körükleyen Milliyetçi Cephe hükümetinde yer alan aynı Demirel'di. 12 Eylül darbesinden birkaç yıl önce anti-demokratik uygulamaların altına imza atan Demirel nasıl olmuştu da 12 Eylül darbesinden sonra demokrasi havarisi olmuştu? Bu konuda derinlikli analizlerin olmaması ilgi çekicidir.

Aslında derginin bu yaklaşımının sahip olduğu uzlaşma perspektifi ile ilintili olduğu söylenmelidir. 12 Eylül sonrasının siyasi atmosferi dergide toplumun tüm unsurları ile buna karşı çıkması perspektifinin geliştirilmesine hizmet etti. *Yeni Gündem* dergisi sol düşünceye bununla ilgili bir yaklaşım sunmaya gayret etti. Elbette ki Türkiye solunda *Yeni Gündem*'den önce de değişik uzlaşma projeleri, farklı müttefiklik ilişkileri söz konusu oluyordu. Ama *Yeni Gündem* dergisi sola daha farklı bir uzlaşma önerisi ile gelmekteydi. Derginin algısında Türkiye'de solun Kemalist bir çevreden çıktığı, dolayısıyla Kemalistlerle daha fazla uzlaşma sergilediği düşüncesi yer almaktaydı. Bu sefer önerilen Kemalistlerden uzak durmak ama bir yandan da Türkiye'de demokrasinin gelişmesi için sağ siyasi oluşumlarla belli platformlarda bir araya gelmekti. Zaten derginin temel amacı da "Türkiyeli demokratlar" için bir platform olma³⁰⁸.

İşte bu yüzden dergide Türkiye'de sağın demokrasiden yana meyledişi üzerine derinlikli bir analizinin olması gerekliliği hissedilmemekteydi. Çünkü bu analizden ziyade Türk sağının da demokrasiye yakın olduğu tespiti yapılmaktaydı. Bu tespit yukarıda anlattığımız uzlaşma perspektifi için yeterliydi.

Bu katkıların yanında *Yeni Gündem* dergisinin demokrasi söylemi içinde Türkiye'de düşünce ve örgütlenme özgürlüğü ve sivil toplum konusuna da özgün atıflar yaptığı görülmektedir. Özellikle demokrasinin gelişmesi için sivil toplumun daha ağırlıklı olarak kurumsallaşmasına yönelik katkılar sunmaya çalışan dergi sola bu yönde daha ağırlıklı bir açılım sundu. 1980 öncesi solun sivil toplum örgütlenmelerini kendi örgütlerine bağlı kuruluşlar olarak değerlendirmesi algısının³⁰⁹ yerine dergi bu örgütlenmelerin toplumda gerekli olan mobilitiyi yaratacağı düşüncesini koymaya çabaladı. Bu bakış açısının da solun teorik kurgusunda önemli bir yeri olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Bu bakış açısının temellerini derginin sayfalarında yansıttığı Avrupa komünizminin geç etkilerinde bulmak mümkün. Özellikle İtalyan Komünist Partisi'nin Antonio Gramsci'den etkilenecek yıllar sonra sahip çıktığı hegemonya-sivil toplum anlayışı bu sivil toplum bakışının temellerini oluşturdu. Bu yönde derginin solun teorik kurgusuna bir katkı sunduğu söylenebilir.

³⁰⁸ Çağrı

³⁰⁹ Belge, **Solda Birlik**

Derginin Avrupa solundan aldığı etkilerin anlamına geçmeden önce Türkiye solu ile ilgili sahip olduğu bakış açısının da ana hatlarını sunmak gerekiyor. Burada ilk olarak derginin 1980 öncesi döneme ilişkin solun analiz edilmesi ve eleştirilmesi konusunda solun teorik kurgusuna bir katkı sunduğu ya da solun eleştirel teorik kurgusu içerisinde bir yer tuttuğunu ifade etmek güç. Derginin bu konuda yani solun tarihinin değerlendirilmesi ve eleştirilmesi konusunda bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Genel hatları ile ifade etmek gerekirse *Yeni Gündem* dergisi, Türkiye’de 1980 öncesi sol hareketin yeterince etkili olmadığını düşünmektedir. Bunun yanında solun demokrasi anlayışından uzak ve çok zaman Kemalist refleksler göstererek merkezîyetçi ve çoğulcu olmayan bir bakış açısına sahip olduğu da ifade edilmektedir. Bu durum haliyle toplumdan, toplumun sorunlarından bir kopuşu da beraberinde getirmektedir. 1980’lere gelindiğinde *Yeni Gündem* dergisinde Türkiye’de sol hareketin niteliğinin toplumdan kopuk bir marjinallik gösterdiği belirtilmektedir.

Fakat bunların belirtildiği alanlar derginin Murat Belge, Aydın Köymen gibi önde gelen kişilerince yazılan yazılarından ibaret kalmaktadır. Dergide 12 Eylül öncesi Türk solunun başarıları hakkıyla değerlendirilemediği gibi, başarısızlıkları için de eleştirel geniş dosya konularına rastlanmamaktadır. Bu yüzden derginin 12 Eylül’den sonra solun teorik kurgusu için eleştirel tarih okuması niteliğinde bir katkısının bulunmadığını vurgulamak gerekmektedir. Tabii bu durum derginin Türkiye solundaki tarihsel mirası ile de ilişkili okunmalı. Türkiye solunda ciddi sıçramalar yaratmış olan Yön, TİP ve MDD gibi hareketlerin derginin değerlendirmeleri içinde toptan bir bakış açısıyla kabul edilmediği görülebilir. Böyle olunca derginin eleştirel okuma yönündeki motivasyonunun olmaması gayet doğaldır.

Türkiye solunun tarihine ve dolayısıyla toplumu anlamaya ilişkin teorisine katkı sunma konusunda bu denli problemlili bir bakış açısı ortaya koyan derginin bunun karşısında Avrupa solunun o dönem etkilerini yansıtmaya konusundaki performansının dikkate değer olduğunu söylemeliyiz. Derginin, çalışmamızın ikinci bölümünde bahsettiğimiz Avrupa solunun evrimi konusunda daha net izlere sahip olduğu görülebilir.

Kautsky ve Lenin arasındaki ayrımla vurguladığımız sonrasında da sosyalist devrim ve sosyal demokratik geçiş ile ilişkilendirdiğimiz ayrım noktasında *Yeni Gündem* dergisinin konumu sosyal demokrasi yönünde olmuştur. Bu ayrımın geçirdiği tarihsel evreler boyunca derginin söylem ve somut yaklaşımının da kimi referans noktalarına karşılık geldiğini vurgulamak gereklidir.

Lenin'in etkinliği altındaki Üçüncü Enternasyonal'in Stalin tarafından kapatılması ile dünya sol hareketi Stalinizm olgusunu daha çok hissetmeye başlar. Bu etkiden kurtulma çabaları 1956'daki 20. SBKP kongresinde karşılığını bulur ve Stalinizm olgusu yıkılmaya çalışılır. Fakat bu olgunun yanında sosyalist devletlerdeki devlet bürokrasisi ve Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerindeki güçlü komünist partilerinde söz konusu olan parti bürokrasisi bu ülkeler toplumlarında ciddi sıkıntılar yaratır. Bu durum toplumun altından gelen örgütlenmelere dayanan ve özgürlük prensibini öne çıkaran 1968 hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu hareketlerin ideolojisi yeni bir sol bakış açısını beraberinde getirirken Marksizme yönelik teorik tartışmalar da su yüzüne çıkmaktadır.

1968 hareketlerinden sonra Avrupa'da yeni bir siyasi akım olan Avrupa komünizmi etkili olmaya başlar. Avrupa komünizmi akımı özellikle İtalya, İspanya ve Fransa'da etkili olur. Bu akım komünist partilerin sistem içinde yer almasını öngörürken eski sol teorilerin, Leninizmin de terk edilmesi anlamına gelir. Bu akımın güçlü temsilcilerinden biri olan İtalyan Komünist Partisi ve Enrico Berlinguer *Yeni Gündem* sayfalarında görülmektedir. Bu durum derginin yukarıda bahsettiğimiz konumuna bir kanıt olarak gösterilebilir.

Enrico Berlinguer ve İtalyan Komünist Partisi'nin yapmış olduğu en önemli açılımlardan biri olan "Tarihsel uzlaşma" taktiğidir. Bu taktik, İtalyan toplumunda geniş bir etkisi olan Hıristiyan demokratlarla kimi koşullarda uzlaşabilme aralığını yansıtmıştır. Bu sebeple toplumun asgari müşterekleri dikkate alındı. Bu taktikle İtalya'da komünist partisi daha sistem içi çözümlere yönelen bir görüntü çizdi.

Yeni Gündem dergisi İtalyan Komünist Partisi'nin 1970'li yılların sonunda uygulamış olduğu bu taktiği ve Enrico Berlinguer'in açılımlarını sayfalarında yansıttığı gibi Türkiye siyaseti ile ilgili yaklaşımında da bu taktiğin kimi noktalarına başvurdu. Türkiye'de sağ siyaset ile de uzlaşabilme anlayışını, konsensus zihniyetinin arkasında yatan bir neden de işte Avrupa komünizminin önde gelen bu temsilcisinin bu konudaki geç etkileridir. Bu etkileri yansıtmakla *Yeni Gündem* dergisi Türkiye'de solun teorik kurgusu içerisinde kendini Avrupa komünizminin anlayışı çerçevesinde konumlandırmıştır. Bunun temelinde de sınıfsal perspektifi olmayan bir uzlaşma anlayışı yatmaktadır.

Bu uzlaşma anlayışı İtalya'da solun birliği konusundaki çalışmaları da içermekteydi. Keza *Yeni Gündem* dergisinin de bununla paralel olarak solda birlik yönünde bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Türkiye solunda 1980'den sonra solun birliği yönündeki ilk çalışmalar dergi tarafından önemle takip edilir. Bu

konuda başta Murat Belge olmak üzere derginin önde gelen birçok kalemi düşünce üretir. Hem sosyal demokrat solun hem de sosyalist solun birlik çalışmaları Türkiye siyasetinin birçok parametresinin etkisi altında gerçekleşir. Sol siyaset özellikle ANAP hükümetleri sırasınca iyice marjinalleşmeye başlamıştır. Bunun doğal bir gelişim olduğu söylenebilir. Çünkü solun toplumla ilişki kurmasını sağlayabilecek ve bu yolla onu marjinalleşmekten belki bir derece uzaklaştırabilecek kadroları çok ciddi darbe yiyerek ya cezaevinde ya da dışarıda yani sürgünde kalmışlardır. Bundan kaynaklanan marjinalleşme solda yer alan unsurlarca bir birlik ihtiyacı oluşturmuştur. Bu ihtiyacı giderebilmek için yapılan birlik ve yeniden yapılanma süreçlerinde *Yeni Gündem* dergisinin çok sınırlı da olsa etkilerinin bulunduğu söylenebilir. 1980 sonrasının birkaç sol yayını arasında derginin bu konuda söylediklerinin etkilerinin görülmesi muhtemeldir. Bu etkilerin az da olsa varlığını kabul ettikten sonra derginin Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) deneyimine uzanan bu çabalarda sınırlı etkilerinin olduğu da söylenebilir. 1980'den sonra ÖDP gibi sosyalist bir parti formunun oluşması *Yeni Gündem* dergisinin koyduğu siyasi yaklaşımla paralellikler arz eder. Dolayısıyla derginin ÖDP'ye varan bir siyasi yaklaşımın bir ucunda yer alan bir aktör olduğunu söylemek gereklidir.

Son olarak sınıfsal perspektiften yoksun uzlaşma anlayışı doğrultusunda derginin solun değişik unsurlarında oluşan Avrupa Birliği yanlılığını yaratan atmosfere de kimi katkılar sunduğu bir hipotez olarak ortaya konabilir. Derginin genel yayın yönetmeni Murat Belge'nin günümüzde bu şekilde bir angajmana girmesi de bu konuda bazı ipuçları vermektedir.

Ayrıca derginin içinde bulunduğu ortamda yaklaşık olarak nasıl bir görünüm sunduğunu belirtmek için yine günümüze ilişkin bir örnek sunulabilir. Günümüzde *Radikal İki* gazetesi nasıl bir yer tutuyorsa *Yeni Gündem* dergisi de ona benzer bir işlevi yakalamaya çabalamıştır. Radikal İki bugün demokratik bir platform niteliği taşıyan bir yayın görüntüsü vermektedir. Ama toplumsal muhalefeti kendince koyduğu sınırların penceresinden yansıtarak. Aynı niteliği *Yeni Gündem* dergisinde de görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Ağtaş, Özkan. "Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e" **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekingil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007): 194-221
- Akat, Asaf Savaş. "Solun Tarihi Kökenleri Yöneticilerde Değil Yönetilenlerde Aranmalı", **Yeni Gündem**, c.1,s.3 (1-15 Haziran 1984):15,
- Akdeniz, Eylem.Saraçoğlu, Cenk.. "12 Eylül'den Çıkışta Solda Üç Tarz-ı Siyaset ve *Yeni Gündem Dergisi*", **Birikim**, s.198 (Ekim 2005): 108-116
- Akınhay, Osman."12 Eylül'den sonra Belge Yayınları: Hapishanenin Entelektüel Vicdanı" **Mesele**, s.12 (Aralık 2007):4-5
- _____. Berat Günçikan "Hümanist ekol benim suç ortağımdır: Ragıp Zarakolu söyleşisi" **Mesele**, s.12 (Aralık 2007):7-14
- Alper, Emin. "Bülent Ecevit", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekingil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007):202-213
- Amendola, Giorgio. "Togliatti Öğretisinin Güncelliği" **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma** der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984)
- Anderson, Perry. **Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler**, çev: Bülent Aksoy, İstanbul: Birikim Yayınları, 2004
- _____.**Tarihsel Materyalizmin İzinde**, çev: Mehmet Bakırcı, H. Gürvit İstanbul: Belge Yayınları, 2004
- Arrighi, Giovanni. Hopkins, Terence. Wallerstein, Immanuel. **Sistem Karşıtı Hareketler**, çev: C. Kanat, Bülent Somay, S. Sökmen, İstanbul,:Metis Yayınları, 1995
- Aruoba, Oruç. "Büyük Bir Yapıta Küçük Bir Not" **Yeni Gündem**, c.2,s.16 (16-28 Şubat 1985): 36
- Aslan, Haydar. **Devrimci Yoldan Seçmeler**, İstanbul, Gökkuşluğu Basın Yayın, 1996
- Atalay, Abdurrahman. "1961-1969 Türkiye İşçi Partisi", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988), 2143
- Atılğan, Gökhan. "Yön-Devrim Hareketi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007):597-646
- _____. "Mihri Belli", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007):548-570
- Avcıoğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni** c.1, İstanbul: Cem Yayınevi, 1973

- Aydın, Suavi. "Milli Demokratik Devrimden Ulusal Sola Türk Solunda Özgücü Eğilim", **Toplum ve Bilim**, s.78, (Güz 1998): 59-91
- Aydinoğlu, Ergun. **Türkiye Solu 1960-1980 Bir Amneziğin Anıları**, İstanbul, Versus Yayınevi, 2007
- _____. **Sol Hakkında Her Şey mi? Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Sol Üzerine Bir Değerlendirme**, İstanbul: Versus Yayınevi, 2008
- _____. **Türk Solu (1960-1971) Eleştirel Bir Tarih Denemesi**, İstanbul: Belge Yayınları, Kasım 1992
- _____. "Yeni Gündem ve Demokrasisi" **Devrimci Marksist Tartışma Defterleri**, s.2, (Ocak 1986):5-30
- _____. Türkiye'de Sol (1960-1980) Hangi Sınıfın Solu?", **Türkiye'yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak**, ed:TÜSAM Kolektifi, (İstanbul: Sav Yayınları, 2006),218-224
- Babalık, Naciye. **Türkiye Komünist Partisinin Sönümlenmesi**, Ankara: İmge Kitabevi, 2005
- Bayramoğlu, Nejat. "Üç 1984", **Yeni Gündem**, c. Haziran 1984, s.1,s.1(1-15 Mayıs 1984):36
- _____. "Sovyet Tankları Çekoslovakya'ya Girince", **Yeni Gündem**, c.1,s.5 (1-15 Temmuz 1984):23
- Belge, Murat. "Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi Üzerine", **Birikim Dergisi**, c.1, s. 4 (Haziran 1975): 46
- _____. "Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm (1960'tan Sonra)" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi** c.7 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983),1957,1958
- _____. "Stalin ve Stalinizm Üstüne", **Birikim** , c.5, sayı: 30-31(Ağustos-Eylül 1977): 12-25
- _____. "İletişim Yayınlarından İki Kitap", **Yeni Gündem**, c.1,s.13 (3-15 Ocak 1985): 38
- _____. "Tuhaf Bir Yıldönümü", **Yeni Gündem**, c.2, s.30 (16-30 Eylül 1985):3
- _____. "İkinci Yıla Girerken", **Yeni Gündem**, c.2,s.21 (1-15 Mayıs 1985):3
- _____. "Çoğulculuk" **Yeni Gündem**, c.2,s.18, (16-31 Mart 1985):3
- _____. "Solda Birlik" **Yeni Gündem**, c.2,s.28, (16-31 Ağustos 1985):3
- _____. "Yol Arkadaşları" **Yeni Gündem**, c.3,s.35 (30 Kasım- 15 Aralık):3
- _____. "Sol Tabanı Kimler Oluşturuyor?", **Yeni Gündem**, c.3,s.32, (18 Ekim- 1 Kasım 1985): 3
- _____. "Sol Marjinalliği Nasıl Aşar?", **Yeni Gündem**, c.3,s.32, (15 Ekim- 1 Kasım 1985):3

- _____. "DiSK ve Hukuk", **Yeni Gündem**, c.3,s.37, (31 Aralık 1985-15 Ocak 1986):3
- _____. "Berlinguer'in Soruları Türkiye İçin Geçerliliğini Koruyor", **Yeni Gündem**, c.1,s.5 (1-15 Temmuz 1984):24,25
- _____. "Muhafif Bir Dergi", **Yeni Gündem**, c.1,s.13(1-15 Ocak 1985):3
- _____. "Mehmet Ayhan'ın Çelişki Üstüne Yazısı Hakkında", **Birikim**, c.4,s.21 (Ekim 1976):17-21
- _____. "Yeniden, Çelişki Sorunu", **Birikim**, c.4, s.25 (Mart 1977): 33-45
- _____. "Burjuvazi ve Temsil", **Yeni Gündem**, c.1, s.3 (24-30 Mart 1986):3
- _____. "25 Mart'tan Sonra Sağda Beklentiler", **Yeni Gündem**, c.1, s.1 (1-15 Mayıs 1984): 16,17
- _____. "Ulusal Konsensus" **Yeni Gündem**, c.3,s.39 (31 Ocak-15 Şubat 1986):3
- _____. "Sosyalist ile Radikal" (**İkinci Yeni Gündem**, s.22 (4-10 Ağustos 1986)
- _____. "Sağın ve Solun Demokratlığı", **Yeni Gündem**, c.2, s.19 (1-15 Nisan 1985): 3
- _____. "Solda Birlik", **Yeni Gündem**, c.2,s.28 (16-31 Ağustos 1985): 3
- _____. "Solun Birliği", **Yeni Gündem**, c.2,s.25, (1-15 Temmuz 1985):3
- _____. "Türkiye'de Solun Geleneği Nedir?", **Yeni Gündem**, c.3,s.31 (1-15 Ekim 1985):3
- _____. "Tarihsel Uzlaşma Üstüne" **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma** der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984)
- Belli, Mihri. "Milli Demokratik Devrim" **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988),2144,2145
- Berlinguer, Enrico. "Büyük Halk Güçlerinin Anlaşması İçin" **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma** der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984)
- _____. "İşçi Sınıfının Ara Tabakalarla Büyük Ulusal Sorunlar Açısından Geniş İttifaklara", **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne Tarihsel Uzlaşma**, ed. Yılmaz Öner (İstanbul, İletişim, 1984): 141
- Bildirici, Serpil. "MDP Kongresi, Tarih Tekerrürden İbaret Değildir", **Yeni Gündem**, c.2,s.27 (1-15 Ağustos 1985):11
- Bulut, Süleyman. "Tam Bir Geçiş Noktası", **Yeni Gündem**, c.1,s.6 (16-31 Temmuz 1984): 34
- Bumin, Kürşat. "1984, Ütopyalar, Milenarizm" **Yeni Gündem**, c.1,s.1 (1-15 Mayıs 1984):.34
- Claudin, Fernando. **Kominternden Kominforma, cilt:1 Stalinizmin Doruğu**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul:Belge Yayınları, 1990

- _____. **Kominternden Kominforma Komünist Enternasyonalin Bunalımı**, çev: Yavuz Alogan, Cilt 1, İstanbul: Belge Yayınları, 1990
- Colletti, Lucio. "Stalin Sorunu", **Birikim**, çev: Bülent Aksoy, Nazan Tugin c.5, sayı: 30-31 (Ağustos- Eylül 1977): 46-60
- Çağla, Cengiz. "Aydınların Çoğulcu Demokrasi Arayışı Yeni Gündem Örmek Olayı" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992)
- Çandar, Tuba. **Bir Hayat, Murat Belge**, İstanbul, Doğan Kitap, 2007
- Çavuşoğlu, Naz. **Anayasa Notları**, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım Aş. 2001
- Çetinkaya, Y. Doğan. Doğan, M. Görkem. "TKP'nin Sosyalizmi (1920-1990)" **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007): 275-338
- Çubukçu, Aydın. **Bizim 68**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, Kasım 1993
- Daniels, Robert Vincent. "Schism and Detente 1964-1976", **A documentary History of Communism** içinde ed. Robert Daniels, (Londra: I.B Tauris & Co. Ltd. 1987), 310-383
- Dinler, A. Hamdi. **T.İ.P Tarihinden Kesitler 1961-1971** İstanbul:Gelenek Yayınevi, 1990
- Ecevit, Bülent. **Ortanın Solu**, İstanbul:Kim Yayınları, 1966
- Eley, Geoff, **Forging Democracy, the History of the Left in Europe 1850-2000**, New York: Oxford University Press, 2002
- Erdoğan, Necmi. "Demokratik Soldan Devrimci Yola: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar" **Toplum ve Bilim Dergisi**, s.78 (1998): 22-37
- Ergüder, Jülide. "Amerikan sineması Vietnam savaşıyla hesaplaşmasını sürdürüyor" **Birikim**, s.60 (Şubat 1980):55-58
- _____. "Deer Hunter ya da yalnızca Avcı", **Birikim**, s.58/59 (Aralık 1979, Ocak 1980): 52-59
- _____. "Türkiye'den Elia Kazan geçti...", **Birikim**, s.46/47 (Aralık 1978, Ocak 1979):125-128
- _____. "Ordu Müdahalesi İlk Kez Tartışmaya Açıldı, Mehmet Ali Birand Söyleşisi", **Yeni Gündem**, c.1,s.11 (1-15 Ekim 1984): 29
- _____. "Moncloa Sözleşmeleri", **Yeni Gündem**, c.2,s.25, (1-15 Temmuz 1985):25
- Ferrara, Marcella, Maurizio. **Palmiro Togliatti Yaşamı, Savaşımı**, çev: Kerem Kurtgözü, İstanbul, Yarın Yayınları, 1988
- Gökay, Bülent. "Komünist Enternasyonel, Türkiye ve TKP", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007),339-348

- Gramsci, Antonio. "Popolari" **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne, Tarihsel Uzlaşma** der ve çev: Yılmaz Öner, (İstanbul, İletişim, 1984)
- Gürsel, Seyfettin. "Emperyalizm, azgelişmişlik ve Türkiye üzerine notlar", **Birikim**, s.25(Mart 1977): 76-80
- Hill, Christopher. **Lenin ve Rus Devrimi**, çev: Aziz Erinç, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 1994
- İbn Haldun, **Mukaddime**, c.1 çev: Halil Kendir, (İstanbul:Yeni Şafak Yayınları, 2004)
- İnönü, İsmet. **İnönü Ortanın Solunu Anlatıyor, CHP Nedir, Ne Değildir?** Ankara: CHP Genel Sekreterliği Basın ve Propaganda Bürosu Yayınları, 1967
- İnsel, Ahmet. "Solun Demokrasi Görüşü", **Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekinçil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007),935-966
- _____. "İspanyol Komünizmi", **Yeni Gündem**, c.2,s.25, (1-15 Temmuz 1985):24,25
- Karaca, Emin. **Eski Tüfeklerin Sonbaharı**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1996
- Karsan, Gökhan. "Eski Tüfek Bir Sosyalistte Milliyetçilik Sosyalizm İkilemi MDD ve Mihri Belli" **Doğu-Batı**, s.31,(Şubat, Mart, Nisan 2005): 233-248
- Katsiaficas, George. **The imagination of the New Left: A Global Analysis of 1968**, Boston: South End Pres, 1987
- Kautsky, Karl. "Autobiography", <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1902/12/autobiography.htm>, 03.01.2008]
- _____. "Ultra-Imperialism", <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1914/09/ultra-imp.htm>, [17.12.2007]
- _____. Road to Power, <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1909/power/ch08.htm>, [21.12.2007]
- _____. The Class Struggle (Erfurt Program), <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1892/erfurt/ch05.htm>, [28.12.2007]
- _____. Dictatorship of the Proletariat, <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1918/dictprole/ch04.htm>, [28.12.2007]
- _____. Social Democracy versus Communism, <http://www.marxists.org/archive/kautsky/1930s/demvscom/index.htm>, [04.01.2008]
- Keni, Hakan. "Eleştiri ve İdeoloji" **Yeni Gündem**, c.2,s.16 (16-28 Şubat 1985): 37
- Kentel, Ferhat. " Murat Belge; Özne ve Aydın", **Doğu-Batı**, sayı:16, (Ağustos, Eylül, Ekim 2001,):59-82
- Keyder, Çağlar. **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, 2.baskı, İstanbul: Metis Yayınları, 1996

- _____. **Emperyalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye** İstanbul: Birikim Yayınları, Mart 1979
- Kıvılcımlı, Hikmet. **Tarih Tezi**, İstanbul: Tarih ve Devrim Yayınevi, 1974
- _____. 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, <http://www.onergurcan.org/hikmet%20kivilcimli/yon.html>, [19.02.2008]
- _____. 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi, <http://www.onergurcan.org/hikmet%20kivilcimli/yon.html#Beşinci%20Bölüm>, erişim tarihi: 02.03.2008
- Köymen, Aydın. "Solun Kamburu", **Yeni Gündem**, c.2,s.22 (16-31 Mayıs 1985):9
- _____. "Radikal Solun Gerekliliği", **Yeni Gündem**, c.2,s.29 (1-15 Eylül 1985):7
- _____. "Gündemde Yine Demokrasi", **Yeni Gündem**, c.1, s.13 (3-15 Ocak 1985):10
- Küçükaydın, Demir. "Tarihin Maddeci Kavranışının Gelişimi İçinde Kıvılcımlı'nın Yeri", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1988),2191
- Küçükömer, İdris. "Liberal Değil Sivil Toplum", **Yeni Gündem**, c.2,s.21 (1-15 Mayıs 1985):18,19
- Lenin, V. İlyiç. **Ne yapmalı?**, çev: Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 1998
- _____. **Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması**, çev: Cemal Süreya, İstanbul: Sol yayınları, 1998
- _____. **Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme**, çev: Vahap Erdoğan, İstanbul: Sol Yayınları, 1990
- _____. **Sosyalizm ve Savaş**, 5.baskı İstanbul: Eriş Yayınları, 1980
- _____. **Devlet ve Devrim**, çev: M. Halim Spatar, Celal Üster, İstanbul: Aydınlik Yayınları, 1978
- _____. **Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği**, çev: Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2007
- Levi, Arrigo. "Eurocommunism: Myth or Reality?", **Eurocommunism: Myth or Reality?** İçinde, ed. Paolo Filo della Torre, Edward Mortimer and Jonathan Story. Harmondworth, (New York: Penguin, 1979),9-34
- Longo, Luigi. "Katolikler ve DC ile İlişkiler Üstüne", **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne Tarihsel Uzlaşma**, ed. Yılmaz Öner (İstanbul, İletişim, 1984), 91
- Magri, Lucio. "Marksist Devrimci Parti Teorisinin Sorunları", **Birikim**, c.4, sayı:24, (Şubat 1977): 42-70
- Marx, Karl. **Felsefenin Sefaleti**, çev: Ahmet Kardam, Ankara, Sol Yayınları, 1999
- _____. Friedrich Engels, **Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi**, çev: Barışta Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2002

- _____. Friedrich Engels, **Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri**, çev: Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2002
- Moore, Barrington. **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, çev: Şirin Tekeli, Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Yayınları, 2003
- Mutman, Mahmut. “Doğrunun Son Sözü ya da Karar Anı”, **Birikim**, s.100, (Ağustos 1997):144
- Müftüoğlu, Oğuzhan. “Devrimci Yol Üzerine Notlar”, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1988):2251
- Oktay, Cemil. **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003
- Orwell, George. **1984**, çev: Nuran Akgören, İstanbul: Can Yayınları, 1984
- _____. “Hayvan Çiftliği Nasıl Oluşturdu?” **Yeni Gündem**, c.1,s.1(1-15 Mayıs 1984):.35
- Öner, Yılmaz. “Sunuş”, **Din ve Üretim Biçimleri Üstüne Tarihsel Uzlaşma**, ed. Yılmaz Öner (İstanbul, İletişim, 1984), 56
- Öngider, Seyfi. “Kurtuluş: Öncü Savaşından Sosyalist Demokrasiye”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekingil, (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007),952-960
- _____. “Solda Birlik ve Yeniden Yapılanma Süreci”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Sol Cildi**, ed: Murat Gültekingil, (İstanbul, İletişim, 2007),1001
- Özaydın, Cihat. “Tutunan yine yok”, **Yeni Gündem**, c.1,s.1(1-15 Mayıs 1984):36
- Özbudun, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, İstanbul, Yetkin Yayıncılık, 2004
- Özdemir, Hikmet. “Milliyetçi Cephe” , **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980**, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul, Milliyet Kitaplığı):273-275
- Parla, Taha. “Düşünce ve Örgütlenme Özgürlüğü”, **Yeni Gündem (Ek)**, c.2,s.24 (16-30 Haziran 1985): 17
- Paşaoğlu, Tuğrul. “Sessiz Ev’in Yazarı ile Sesli Söyleşi: Orhan Pamuk söyleşi”, **Yeni Gündem**, c.1,s.1(1-15 Mayıs 1984):38
- Pekdemir, Melih.“Devrimci Yol”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil (İstanbul, İletişim Yayınları, 2007):743-775
- Pelikan, Jiri. **Doğu Avrupa’da Sosyalist Muhalefet**, çev: M. Halim Spatar, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1984
- Reiman, Michal. **Stalinizmin Doğuşu İkinci Devrim Arifesinde SSCB**, çev: Bülent Tanatar, İstanbul: Metis Yayınları, 1998
- Sakman, Sabahattin. “Orwell’in İlginç Solculuğu” **Yeni Gündem**, c.1s.1 (1-15 Mayıs 1984): 32
- Sander, Oral. **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara: İmge Kitabevi, Ekim 1994

- Savaşır, İskender. "Atilla Özkırımlı ile Latife Tekin Söyleşisi Üzerine: Her Dil Anlayışı Bir Varoluş Biçimidir" **Yeni Gündem**, c.1,s.12(16-31 Ekim 1984): 36
- Şener, Mustafa. "Türkiye İşçi Partisi", "**Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, cilt 8: Sol**" ed: Murat Gültekingil, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 356-417
- Tanör, Bülent. **Anayasal Gelişme Tezleri** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008
- _____. "Yeni Anayasa Çalışmaları" **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1980-2003**, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul, Milliyet Kitaplığı):43-47
- _____. "Anayasanın Esasları" **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1980-2003**, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul, Milliyet Kitaplığı):47-54
- _____. "Anayasa Değişikliği, Siyasal Yasakların Kaldırılması ve Halkoylaması" **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1980-2003**, ed. Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (İstanbul, Milliyet Kitaplığı):71-73
- Tunçay, Mete. "Türkiye'de Komünist Akımın Geçmişi Üstüne", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007):349-355
- Ünsal, Artun. **Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi 1961-1971**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002
- Yeldan, A. Erinç. "1980 Sonrası Türkiye'sinde Makro Ekonomik Uyum Süreçleri", **Birikim**, s.152,153 (Aralık 2001- Ocak 2002):146-155
- Zürcher, Erik Jan. **Milli Mücadelede İttihatçılık**, 2.baskı, çev: Nüzhet Salihoğlu, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2003
- _____. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev:Yasemin Saner Gönen, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2008
- "12 Eylül'ün Yıldönümünde Tartışma Konuları", **Yeni Gündem**, c.2, s.30 (16-30 Eylül 1985):6-10
- "12 Eylül'den Bu Yana Ülkücüler", **Yeni Gündem**, c.3,s.35 (29 Kasım-12 Aralık 1985)
- "Anayasalar Semavi Gökten İnen Kitaplar Değildir" Süleyman Demirel Söyleşisi, **Yeni Gündem**, c.2, s.28 (16-31 Ağustos 1985):6-8
- "Ara Rejimlerden Sıyrılmayı İdare-i Maslahata Bağladık" Cüneyt Arcayürek Söyleşisi, **Yeni Gündem**, c.2, s.27 (1-15 Ağustos 1985):6-8
- Arturo J. Cruz Porras ile söyleşi, "Önce Şartları Görüşelim", **Yeni Gündem**, c.1s.12 (15-31 Ekim 1984):23
- "Birleşmeyle Birleşemeyenler", **Yeni Gündem**, c.3,s.31 (1-15 Ekim 1985): 6-9
- "Çağrı", **Yeni Gündem**, c.1, s.1 (1-15 Mayıs 1984):40
- "Devrimci Yol" **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, c.7, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1988):2256

- “DSP: Bitmeyen Tablo” **Yeni Gündem**, c.1, s.14 (16-31 Kasım 1985)
- “DYP, Muvazaa ile Ortaklık Mümkün mü?”, **Yeni Gündem**, c.3,s.35 (29 Kasım-12 Aralık 1985):6
- Enrico Berlinguer ile söyleşi “Partilerin Görevi Kendilerini Zamana Uyarlamak Olmalıdır” **Yeni Gündem**, c.1,s.5 (1-15 Temmuz 1984): 26
- Jean Daniel ile söyleşi, “Kültürel Faaliyet Her Zaman İktidar Adamını Aşar” **Yeni Gündem**, c.1,s7 (1-15 Ağustos 1984): 4,5
- John Murray’la söyleşi “Mevcut Yasalarla Türkiye’de Özgür Sendikacılık Çok Zor”, **Yeni Gündem**, c.1s.4 (15-30 Haziran 1984): 21
- “Hakları Geri Alabilmenin Yolu Demokrasi Mücadelesidir”, Güven Önler Söyleşisi, **Yeni Gündem**, c.1, s.4 (16-30 Haziran 1984):20
- Indira Gandhi ile söyleşi “Halktan Boşanamıyorum” **Yeni Gündem**, c.1,s.4 (15-30 Haziran 1984): 30,31
- Mathias Hinterscheid ile söyleşi “Sendikal Özgürlükler Yoksa Demokrasi de Yoktur”, **Yeni Gündem**, c.1,s.12 (15-31 Ekim 1984):17
- Michel Foucault ile söyleşi “Bir Varoluş Estetiği Olarak Etik” **Yeni Gündem**, c.1,s.4, (15-30 Haziran 1984):38-40
- “Nazlı Ilıcak: Demokrasiden Vazgeçişleri Bayram Gibi Kutluyoruz”, **Yeni Gündem** c.1s.7 (1-15 Ağustos 1984): 22-24
- “Ordu Müdahalesi İlk Kez Tartışmaya Açıldı” Mehmet Ali Birand Söyleşisi, **Yeni Gündem**, c.1, s.11 (1-15 Ekim 1984),39
- Sergio Ramirez ile söyleşi, “Sandinist Parti Halkın Partisidir, Seçimlere Hazırız, **Yeni Gündem**, c.1s.12 (15-31 Ekim 1984): s.24
- “SHP Üzerinde Hizip Hayaleti”, **Yeni Gündem**, c.3, s.39 (24 Ocak-6 Şubat 1986):14
- “Sol Birikim Sosyal Demokrat Niteliklere Doğru Gelişirse Liberalizmi Aşar” İsmail Cem Söyleşisi, **Yeni Gündem**, c.1,s.2 (16-31 Mayıs 1984):6,7
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, c.7, (İstanbul, İletişim Yayınları, 1988): 2079
- “Sunalp Değişmezse Erime Kaçınılmaz”, **Yeni Gündem**, c.2, s.16 (16-28 Şubat 1985): 7
- “Sunuş” Anayasaların Yapılması, Değiştirilmesi ve 1982 Anayasası **Yeni Gündem Eki**, c.2, s.30 (16-30 Eylül 1985):1
- “Süleyman Demirel: Anayasalar, Semavi, Gökten İnen Kitaplar Değildir” **Yeni Gündem** c.2,s.28 (15-31 Ağustos 1985)
- TİP Programı (1961)
- “Yeni Gündem’in Panelleri, Demokrasi İçin Yeni Anayasa”, **Yeni Gündem**, c.3,s.40 (7-20 Şubat 1986):17

“Yön Bildirisi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce cilt 8: Sol** ed: Murat Gültekingil
(İstanbul, İletişim Yayınları, 2007):1300,1301

EK 1: MURAT BELGE RÖPORTAJI

Selçuk Oktay: Tabii benim ilk sorum *Yeni Gündem* dergisini çıkartma amacınızla ilgili. 1984 yılına dönersek, o zaman hangi amaçları güderek *Yeni Gündem* dergisini çıkarmaya karar vermiştiniz?

Murat Belge: 1980'de askeri darbe oldu. Olduğunda benim şahsen çıkarmakta olduğum *Birikim* dergisi vardı. Daha darbe olmadan altı ay önce bunu kapattılar, Mayıs 1980'de yani. 1 Mayıs münasebetiyle. Cumhuriyet'te bir ay sayfa yaptım ama orada da bir şey yapılamayacağı anlaşıldı. Askeri yönetime hiçbir yerden ciddi bir muhalefet gelmedi, yok öyle bir şey. Ben de bundan daha önemli bir şey düşünemiyordum o sıralar. Bunun imkânları olunca o zaman başladım. Askeri rejimin sadece o geldiği dönemle ilgili yani görece kısa vadeli diyebilecek bir takım değişimler peşinde olmadığı, Türkiye'yi yıllarca mahkum edecek bir ortama hazırlamaya çalıştığı belliydi. Zaten bu kaçınıcı askeri müdahaleydi? Buna karşı mümkün olduğunca geniş kapsamlı, sivil, demokratik direnişi örgütlemektir amaç dergiyi çıkartırken.

Yeni Gündem dergisinin ilk 41 sayısını inceledim. Ondan sonra haftalık haber dergisi formatına dönüyor. Düşünce dergisi formatındayken gördüğüm kadarıyla söyleminde üç tane ana unsur var *Yeni Gündem* dergisinin. Bir tanesi dediğiniz gibi 12 Eylül ve demokrasiye ilişkin. Bir tanesi meşru siyaset zeminine ilişkin. *Yeni Gündem* dergisinin birçok ana akım siyasetçiye ve siyasi düşünürü yer açtığı görülüyor. Bir tanesi de 'Tarihsel uzlaşma'. *Yeni Gündem* dergisinin; Avrupa komünizminin etkileri, Berlinguer'in ifade ettikleri ve tarihsel uzlaşma ile ilgili Türkiye'deki literatüre ve söylemine katmış olduğu unsurlar var. Yine 1984 yılına dönerek söylemeniz gerekirse *Yeni Gündem* dergisinin söyleminin ana hatları nelerdi bunların yanında? Söyleminin ve bunun yanında siyasi yaklaşımının ana hatları nelerdi?

Şimdi söylediklerinin özellikle ikincisi üzerinde durulabilir. Oradan başlayacak olursak. Şimdi bu dergi, solcu insanların çıkardığı bir dergi. Ama solcu insanların Türkiye'de demokrasi için çıkardığı bir dergi. Böyle bir amacın geçerli olduğuna inanan solcuların bir araya geldiği bir yer. Esasında demokrasinin çok da gerekli

olmadığını düşünen epey çok sayıda solcu da var. O zaman da vardı gene var. Hani bu burjuva demokratik devrim diye bir kavram vardır sol literatürde. Ama bu zaten başından yetersiz bir rejim diye tanımlanır ve işte burjuva dediğin adamın biraz namusu varsa bunu yapmalı. Yani demokrasi diye bir şey kurmalı ve sonra biz sosyalistler gelip sosyalist demokrasiyi kurmalıyız. O zamanda burjuva demokrasisinin ne kadar saçma sapan, yetersiz bir şey olduğu anlaşılır diye bir teorimiz var. Şimdi teoride öyle ama pratikte de baktığın zaman sosyalizmi kurdum diye bağırın bir takım memleketler var Sovyetler Birliği, Çin vs... oralarda pek demokrasiye benzer bir şeyler yok. O zamanda işte burjuva demokrasisi yetersiz demek çok inandırıcı olmaktan çıkıyor. Dolayısıyla demokrasi mücadelesi demek, demokrasiye daha geniş bakmak ve o demokrasiye kimin katkısı olabileceğine ona da saygıyla bakmak demektir. “Demokrasiyi yaparsam ben yaparım, benim yaptığım kadar demokrasi dünyaya yeter” gibi söylemlerde bulunmadan, “Türkiye’de de bir demokrasi olacaksa biz öncelikle bunun için çalışacağız” demektir. Ne olursa olsun sosyalistlerin ve herkesin de hakkı var demokrasiye katkıda bulunmaya. Buna tarih karar verir. Ben kendi başıma “Kimin katkısı önemlidir, onun katkısı önemli midir?” diye kararlar veremem. O halde bu demokrasinin asgari müşterekleri klasik deyimle üzerinde anlaşmış insanları davet ettik. “Bu dergiye demokrasi için, demokrasi mücadelesi uğruna yazın” dedik. “Böyle bir dergiye katılmayı anlamlı buluyorsanız buyurun gelin yazın istediğiniz gibi” dedik. Bunların içine tabii İslamcı sağdan da katılanlar oldu. Çok değil ama oldu. Ama mesela liberal sağdan pek de olmadı ya da aynı sayıdadır. Ben saymadım, istatistik yapmadım bilmiyorum ama. Sosyal demokrat da oldu, şu da oldu bu da oldu. Tabii olmayacak adamlar da oldu. Onlardan da öyle bir şey beklenmiyordu, istenmiyordu da. Şimdi bununla dediğimiz gibi demokrasiye katkı herkes yapabilir. Solcu olarak hayatım böyle şeylerle geçti. Mesela bundan önceki 12 Mart döneminde Deniz Gezmiş ve arkadaşları idam edilmesin, siyasi idam olmasın imza topluyorduk o zaman. Sanayicilerden falan imza alındı. İçimizdeki bazı solcular “onlardan alınmasın” dediler. “Böyle bir talepte bulunmaya burjuvaların hakkı yok sınıfsal olarak” diye karşı çıktılar. Ben hiçbir zaman böyle görmedim. Kimin hakkı var, kimin hakkı yok ben karar veremem buna. Bir burjuvanın ya da başka birinin “ben istemiyorum Deniz Gezmiş’in asılmasını, bu çocuk, bu insanlar siyasi suçla asılmasını” gibi laflar söylemeye hakkı yoktur diyemeyiz. Sen burjuvasın diyecek halim yok ama bunlarla bunu söylemeye çalışıyorum. Varmaya çalıştığımız nokta da tabii Türkiye’nin siyasi sözlüğünde pek olmayan ‘konsensus’, ‘uzlaşma’ gibi kavramların da en azından burada yazan çizen burada okuyan izleyen bundan bir şeyler alan insanlar için böyle bir kültürün oluşmaya başlamasına yardımcı olmaktı. Ben şöyle düşünmedim: “Hiçbir zaman

ben solcu oldum vatan millet için, vatan bana minnettar olmalı, ben onlar için solcu oldum daha ne istiyorlar”. Solcu olmak evet topluma yarar mutlaka böyle bir şey düşünürsün ama yani fiilen toplumun işine yaramak lazım. Siyasette sen de bir şey yapıyorsun. Şöyle bir düşündüğün zaman “Türkiye’de biz solcuyuz diyen insanlar varlıklarıyla kalıcı bir kuruma katkıda bulundular mı?” diye çok fazla bir şey gelmiyor aklıma. Yani evet bir mücadele vardı. Ama kurum dediğin zaman elle tutulur şeyler olmayabilir. Mücadele ruhunu başlatmış olmak bu önemli bir şeydir. Mesela Sinan Cemgil gibi insanlar bile bile bir anlamda ölüme gitmeleri budur. “Bizim gibi birileri ölsün ki insanlar bunun olabileceğini, hakkın isteneceğini, mücadelenin olabileceğini, kafa tutulacağını görebilsinler” diyerek ölüme gittiler. Özellikle Sinan Cemgil bu kelimeleri birebir ifade ederek yolunda yürüdü. Bu, tabii çok saygı duyulacak bir şey. Mücadele ruhuna katkıda bulunmak... Ama yani şunca şey olan bu toplumda “Bu ruh ne yapıyor, bu ruh nerededir?” diye baktığında pek de bir yerde göremiyorsun. Hani demokrasiye katkıda bulunmak bana çok önemli geldi. Tabii sosyalizm oldukça uzak bir hedef gibi geliyor bana. Oraya varmak için yapılacak çok şey var. Oraya doğru düzgün varmak için yapacak çok şey var. Bizden biri sosyalizmi getirip insanların önüne koyduğun zaman adam onu yiyecek mi içecek mi yoksa ayakkabısını mı silecek bilmiyor yani onu. Onunla bir alışverişi olacak. Onu içine sindirecek. Ondan sonra onu ne yapabileceğini bilecek. Adama şu an fabrikayı teslim ettiğinde olmuyor bu. Zaten teslim ettiğinde bürokrasi oluyor, başka bir şey. Bütün bunlara engel olmak, uzun sabırlı ve demokrasi ile birlikte yürüyecek bir mücadele tipi. *Yeni Gündem* dergisi benim açımdan Türkiye’de demokrasi kültürünün sol demokrasi kültürünün bir mayası olması amacıyla çıkmış bir dergidir.

Tezin başında şöyle bir çabam oldu. *Yeni Gündem*’i hem Türkiye sol geleneği içerisinde bir yere oturtmaya hem de Avrupa solunda, Avrupa’daki sosyalist partileri içinde yaşanan tartışmalarda bir yere oturtmaya çabaladım. Avrupa solunda etkin olmuş bir bölünme olan Lenin ve Kautsky arasında, sosyal demokrasi ile sosyalizm arasında, iki düşünsel kamp arasındaki ayrımı baktığınızda *Yeni Gündem*’i nasıl konumlandırabilirsiniz? Tabii ki iki tarafın kimi referanslarına da göndermeler yapıyor. Somut olarak Avrupa solundaki düşünsel kamplaşmalar arasında nerede duruyor *Yeni Gündem* dergisi?

Yeni Gündem çıkmaya başladığında henüz Berlin Duvarı çökmemişti. Duvar öncesi sol içi ayrımlar geçerliydi. O duvarın geçerli olduğu gibi ama. O duvarı ayakta tutan şeyler ortadan kalkmıştı ama duvar daha duruyordu. Birisi gelip fiske atana kadar da durdu. Sol içi ayrımlar da biraz böyle durdu. Sosyal demokrat-komünist ayrımı git gide erozyona uğradı ve anlamını yitirdi. Ortaya çıktığı zaman anlamsız değildi.

Özellikle Zimmerwald Toplantısı'nda "savaşa evet mi diyeceğiz hayır mı diyeceğiz" konusu gibi ağır bir konu vardı. Bunun kadar önemli bir konu olamaz. Ama mesele sosyalist mi olacağız, sosyal demokrat mı olacağız, komünist mi olacağız meselesi değil. Bir sosyal yapı var, bunu mesela tabii bu terimleri kullanmaz ama çok daha erken bir zamanda Gramsci söylemiş: Siper savaşı ve manevra savaşı gibi şeylerden bahsettiği zaman anlattığı buydu. Lenin, siper savaşı değil manevra savaşı yapılabilecek bir toplumun sosyalistiydi. Gramsci, Togliatti gibi Avrupa komünist partilerinin başındaki adamlar ise siper savaşı yapılan bir toplum içinde sosyalisttiler. Fransa'daki komünistler her fırsatta sosyalistlere saldırdılar ama Fransız komünistleri de devrim yapmadılar, devrim yapmak üzere örgütlenmediler. Ya da İtalyanlar. Çünkü vaktiyle Gramsci'nin yaptığı ayırımı da görüldüğü gibi orada da siyaset öyle kodlandı. Onun için bu ayırım, ilk başlangıçtaki savaşa tavır almak gibi şeylerden sonra çok anlamlı olmaktan çıkmıştı. Yani pekala bir takım nedenlerle sosyal demokrat kampta olanlar öbür tarafta olabiliirdi ya da öbür tarafta olanlar bu tarafta olabiliirdi. Zaten böyle geliş gidişler oldu. Mesela Türkiye için bunu söyleyemem. Çünkü Türkiye'de ben sosyal demokratım diyen çeşitli adamların sosyal demokrat bir geçmişle ya da gelenekle hiçbir ilgisi yoktu. Onların yaptığı "Avrupa'da sosyal demokratların durduğu yere benzer bir yerde de ben durayım" demektir. Sosyal demokrasiyi Kemalizmden çıkan bir şey olarak bir tür Kemalizm yorumu olarak anlayıp davranan adamlardır. Onun için Türkiye'de kendini sosyal demokratlardan ayırmak isteğini anlarım. Bugünlerde işte insan anlıyor sosyal demokratları gördükçe. Benim kafamda Avrupa'daki bu ayırım, Avrupa komünizminin de özellikle çıkışı ile olmadı. Bu zaten çıktığı için bir hayli gecikerek bazı Avrupalılar 'Avrupa komünizmi' dediler, halbuki yıllar evvelinden kaç sene evvel, olması söylenmesi gereken bir şeydi. Komünist partiler de biz 'Avrupa komünizmi' yapacağız dedikleri zaman o 'Avrupa komünizmi' denilen şeyle 'Avrupa sosyal demokrasisi' arasındaki çizginin ne olduğu karıştı. Bunlar ama Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra daha iyi anlaşıldı.

Yani o kamplaşmalarda çok net bir kompozisyon olmadığı için Yeni Gündem'in herhangi bir kampa angaje olduğunu söylemek zor diyorsunuz?

Hem de şimdi söylediklerimi o zaman da ima ediyordum. Ama bir yandan da bu Türkiye'de bir düşünce ve tartışma adabı, terbiyesi olmadığı için bu gibi şeyleri hafif geçiyorsun, çok da çaka çaka söylemiyorsun. Çünkü hemen bugün mesela AKP'li falan diyorlar. Ne alakası varsa... O zamanda işte 'sosyal demokrat', 'liberal' derlerdi. Hem bu lafları bu şekilde söyleyecekleri için hem de bu sosyal demokrat-

komünist ayrımı anlamını kaybediyor diye çok açık söylemek istemedim açıkçası. Ama yani onların farkındaydım ben o zaman daha.

İdris Küçükömer ile ilgili iki soru sormak istiyorum. Ben “Düzenin Yabancılaşması”nı okuduktan sonra bu teze başladım. *Yeni Gündem*’i iyiden iyiye okuduktan sonra Küçükömer’in bu kitaptaki tezlerinin dergi üzerinde etkileri olduğunu hissettim. Hatta sizin “Sağın ve Solun Demokratlığı” isimli yazınızda da başka diğer yazılarınızda da olduğu gibi İdris Küçükömer’in kitabında bahsettiği tezlere ilişkin göndermeler olduğunu hissettim. Ama İdris Küçükömer’in o tezi 1980’lerin başında çokça tartışılmıyor gibi, kendisi de zaten onu yazdıktan sonra onun üzerine çeşitli makaleler ya da o konuyu açılacak çalışmalar yapmadı. O zaten başka bir kanala geçti, onu da soracağım, sivil toplum üzerine yazmaya, çalışmaya başladı. *Yeni Gündem*’de İdris Küçükömer’in özellikle “Düzenin Yabancılaşması”nın etkileri var mıdır? Oradaki tartışmaların, oradaki değerlendirmelerin *Yeni Gündem*’in siyasi anlayışında etkisinin olduğu söylenebilir mi?

Şimdi bu biraz karışık bir mesele. İdris Küçükömer’in “Düzenin Yabancılaşması”nda söylediği şeyler sadece İdris Küçükömer’in söylediği şeyler değil. Karşılıklı etkileşimler içerisinde çıkmıştır. Hatırlarım o zamanlar tartışmalarımızı Ant’taki ve diğer yayın organlarındaki tartışmalarımızı. Bunlardan biri kolay akılda kaldığı için o “Kanlı Pazar” dediğimiz olaydan sonraki “Bu, böyle olmamalıdır” dediğimiz tartışma. Marksistler ile Müslümanların kan davası diye bir şey olmamalıdır. Buradan bunu çıkarmalıyız. Din halkın afyonudur ama din aynı zamanda ondan sonra gelen cümlede söylediği gibi ümitsiz insanların dünyada sarıldığı bir unsurdur, o tarafını da görmek lazım. Murat Sarıca, daha politize olanlardan İdris Küçükömer çeşitli başka insanlar bu tartışmalar içinde sayılabilir. Birlikte oluşturduğumuz bir şeydi. Çünkü biz hani o Stalin’in beş aşamalı mekanik tarih anlayışı vardır ya, Türkiye’de bundan bir şey çıkmayacağını anlamıştık. Bir de Kemalizmle hiçbir bağlantımız yoktu. İdris’in kitabı çıktığı zaman katıldığım tarafı şu oldu: Türkiye’deki sol aslında sağdır. Evet doğru. Ama dolayısıyla mekanik bir şekilde o halde Türkiye’deki sağ da soldur diye bir şey söylenemez. Türkiye’deki sağ daha popüler olabilir. Popüler olmak sol olmak, hele sosyalist olmak değildir. Sosyalist olmak için bir şeyler yaparsın. Ancak öyle olursun. Bana göre Türkiye zaten solu olmayan tuhaf bir obje. Her şeyin bir solu var yani. Türkiye’nin yok. Bir de yani onu İdris çok yapmaz ama bir miktar yapar. Onu, ‘Asya üretim tarzı’ gibi kavramlara bağlamak da o zaman oradan başladık ama sonra git gide bu çok anlamlı olmaktan çıktı. ‘Asya üretim tarzı’ ile işte Kemalizmin ceberutluğu arasında bağlantı kurmak anlamlı olmaktan çıktı. Bence bugün

tartıştığımız şeylere, II. Mahmut'tan bu yana tarihi analiz ederek bakmalıyız. Ondan öncesinin çok fazla açıklayıcılığı yok. Yani İdris'in yazıları vardır *Yeni Gündem*'de. Ama öyle ciddi bir teşrik-i mesai etmişliğimiz, ne yapalım ne edelim diye konuşmuşluğumuz yoktu. Genel olarak Türkiye'de bürokrasiye, Kemalizme benzer şekilde bakıyorduk.

Sivil toplum ile ilgili yazılarının da ilk örneklerini orada veriyor. Buradaki etkileşimi de anlatabilir misiniz? Küçükömer mi dergiden etkilendi yoksa derginin sivil toplum söyleminde İdris Küçükömer'in mi payı var mıydı?

Şimdi hatırladığım kadarıyla birbirine en azından paralel şekilde gider bizim düşünsel maceralarımız. Ama yani İdris'ten etkilendiğim kadar Savaş Akat'tan da etkilendiğimdir. Onun herhalde çok daha fazla etkileri var bende. Özellikle bu sivil toplum çevresindeki bakışlardan bahsetmek gerekirse

Düşünsel maceranızla ilgili bir soru daha sormak istiyorum. Tuba Çandar ile gerçekleştirmiş olduğunuz nehir söyleşi kitabında söylediklerinizden çıkarırsak Althusser'in tezlerini yavaş yavaş sorgulamaya başladığınız dönem ile *Yeni Gündem*'in çıkış dönemi hemen hemen örtüşüyor gibi. *Yeni Gündem*'e böyle bir düşünsel yolculuğun etkileri yansıdı mı? Ya da *Yeni Gündem* dergisi böyle bir şeye hizmet etti mi? *Yeni Gündem*'de bunu yansıtmak gibi bir çabanız oldu mu?

Şimdi Althusser teoride çok mutlak teori bir adamdır. Perry Anderson'un 'Batı Marksizmi' kitabında anlattığı gibi Batılı büyük marksist entelektüellerin adeta bir sözsüz anlaşmaları vardır, partileri ile ilişkilerinde: Biz teori ile uğraşacağız, siyasete karışmayacağız gibi. Althusser de biraz ona uyan bir adamdır. Ama son zamanlarda Komünist Parti'yi eleştiren birkaç bir şey yazdı ama sonra hayatı trajik bir şekilde kapandı. Ama daha büyük bir siyasi açılım yapar mıydı Althusser? Sanmıyorum, yapısında öyle bir şey yoktu. Althusser'e önemli karşı çıkışlardan biri E.P Thompson'dan geldi. Ben onu çok ihtiyatla karşıladım. O kitapta epey hak verdiğim şeyler vardır, vermediğim de vardır. Orada, İngiliz marksistlerinin ampirizmi beni biraz rahatsız eder. Biraz adeta taşralı havası vardır onların. "Boş ver teoriyi" falan derler. Sanki her şey öyle çok kolaymış. Ama tabii Althusser'in de çok yoğun teorik bakış içerisinde kaybolduğu açık. Fakat ondan önemlisi Althusser'in teoriye olan tutkusunu. Tamam da nasıl teori? Yapısalcılıkla vesaire yan yana giden bir şey, o öyledir, bu buradadır, şu şurdadır diye. Perry Anderson, Althusser'in uygulayıcılarının yaptıklarına bakıyor. Şöyle bir şey çıkıyor ortaya. Proletarya nedir, kimdir ekonomik bakımdan, politik bakımdan, ideolojik bakımdan diye bir şey

yapıyorlar. Diyorlar ki; şöyle şöyle yaparsan proletarya olamazsın falan. Sonra da bir adam merak etmiş bunu bir hesaplayım diye. Yüzde 2 diye bir şey kalıyor eğer öyle yaparsan olmaz, böyle yaparsan olmaz deyince. Esasında proletarya çoğunluktur en azından bu kadar azalacağını düşünmüyoruz. Hem teorinin kompartımanları, bilmenneleri vardır, su sızdırmaz. Teori yapmak ev yapmak gibidir. Buradan hava girmesin, oradan su girmesin! Tarih ve siyaset de devamlı su sızmasıyla yürüyen şeylerdir. Ben hayatımın bir döneminde Althusser'le, teori ile geçirdim. Bir dönemde de politika yapmak durumunda oldum. Aktif politika değil tabii *Yeni Gündem*'de yapılan, ama sonuçta işte bir politik ve ideolojik bir yaklaşım oluşturmaya yönelik bir şey bu. Yani çeşitli öznelerle yapılan bir şey olduğu için bilfiil bir politiklik taşıyor kendi içinde. Dediğin aşağı yukarı doğru. İşte Althusseryen bakıştan yavaş yavaş daha politik, daha Gramsciyen bir tarafa geçişim 70'ler, 80'ler diyebiliriz. Bir ikinci mesele; Althusser bir yazı yazmıştı. Teorinin sağlaması kendi içindedir anlamına gelen bir şey söyledi. Onu görünce ben çok soğudum. Bu böyle olmaz. Yani bu bir kere bilgisayar çağının düşünce biçimidir. Bilgisayar bize feedback eder, başka bir şey var dünya üzerinde. Ben Althusser'den çok yararlandım, bir sürü şey öğrendim. Açtığı yoldan giderek. Ama kendime bir Althusseryen demem artık bundan sonra. O katı teoriden geçince insanlar politikanın flu fotoğraflarını sezgici bir metafizik konuma doğru kayıyor. Tabii şimdi disiplin falan değil de daha Tolstyovari bakıyorum tarihe.

70'lerin *Birikim*'i ile *Yeni Gündem* arasındaki ilişkiyi nasıl tarif edersiniz? Düşünsel anlamda, çıkarıcı çevre anlamında?

Düşünsel anlamda bence aralarında, en azından kendim söz konusu olduğum noktalarda ki öyle bakmak lazım herhalde, çok bir farklılık görmüyorum. Bir kopuş filan demem. Biri öbürünün uygulaması diyebilirim. Ama *Birikim* başından itibaren kendisini marksist sol diye tanımlayan bir kesime hitap eden bir dergi. Marksist solun dışında, solum falan diyenlerle de çok fazla meşgul değil. Öncelikle onun da içinde mercekleri var. Bunlar da nereden geliyor, daha bir yakın bakmak için bazı meselelere bu lazım. Mesela ben *Birikim*'de Mao'cu solla da bir diyalogumuz olsun diye düşünmedim hiç. Olabilir ama aman olsun diye bir isteğim olmadı. Ama marksist solun içinde bir hayli dar bir çerçevesi vardı. Halbuki *Yeni Gündem* bütün Türkiye'ye hitap etmeye çalışan bir dergiydi. Tabii onlar arasında gene solda olan. Şimdi bunu yapmak mizanpajına kadar farklı bir tutum, farklı bir yaklaşım gerektiriyor. Solcular böyle tabloid dergiler çıkarırlardı, kuvvetli pazuları olan, elinde İngiliz anahtar tutan proleterler çizerlerdi. Solun illa böyle yapması gerekir mi, şart mı? Olmayabilir. Başka türlü bir kusur da olabilir. Solda bunlar geçerli. Böyle bir

dergi yapmışsın diye seni okumayı bırakmazlar, hatta böylelikle okur bile kazanabilirsin. Orangutan işçi koyarsan. Halbuki bununla topluma hitap edemezsin. Onun için bir kere, biz solcularız ama bir dergiyi çıkarmak için dergiyi çıkarırken de bizimle aynı fikirde olmayan insanlarla çalışabilmeliyiz. Ki bu geniş yelpazeye seslenebilme potansiyelini elimizde tutalım. O olmayabilir. Kendimizi aldatmanın da bir alemi yok. Türkiye gibi kimsenin okumadığı bir memleketteyiz. Bütün topluma hitap edeceğimiz deyince bütün topluma hitap edemiyorsun. Ama en azından ben bilmeliyim ki yani bu o potansiyelli taşıyorum ama olmuyor. İngiliz anahtarlı işçiyi yaptığım zaman o potansiyeli baştan reddetmiş, istememiş oluyorum. Tabii o zaman demin de söylediğim gibi başkalarını davet eden bir dergi solcu olmayan birilerini de davet eden bir dergi ortaya çıkıyor. Tabii o zaman *Birikim*'in devamı gibi bakamazsın. Ama *Birikim* ne yaptı çıkabildiği 5 yıl süresince buna önem vermeyen marksistlere, marksizm için sosyalizm için demokrasinin ne kadar önemli olduğunu anlatmaya çalıştı. En yaptığı mühim iş nedir dersin budur. Dünyadaki marksizmi tanıtmaya çalıştı, çeşitli düşünürleri tanıtmaya çalıştı. “Dogmatik bakmayalım” dedi, “eleştirel düşünelim” dedi. Bütün bunların sonunda sosyalizm demokratik bir şeydir, öyle olmalıdır. Dolayısıyla da 5 yıl bunu yapan *Birikim*'den sonra Türkiye'de demokrasi diyerek çıkan *Yeni Gündem* o misyonun dışında, onunla çelişen bir şey yapmış olmadı.

Bu konuya 19 Ağustos 2008'deki Taraf gazetesindeki köşenizde de değindiniz. O zamanda *Birikim* ile marksist sola sesleniyordum, *Yeni Gündem* ile toplumun tamamına seslenmeye çalıştım demiştiniz. Ben bunun altındaki anlamını merak ediyorum. Bu marksizmle ilgili düşünsel çabanızda bir faz değişimi anlamına mı geliyor? Marksist sola seslenmeden vazgeçmenizin temel nedeni neydi *Yeni Gündem* dergisini çıkarırken. Böyle bir karara varmanızdaki temel neden neydi?

Şimdi tam anlamadım. Marksist sola konuşmayacağım diye bir şey demedim.

Yok şunu demek istedim. Biraz daha topluma seslenme, toplumla ilişki kurma anlamında bir çaba içinde oldunuz. Marksist sola seslenmekten böyle bir eyleme geçişinizin nedenini merak etmiştim.

O sıra marksist bir hareket yoktu. Yani Türkiye bir diktatörlüğe girmiş, A'dan Z'ye değiştiriliyor. Kalıcı bir diktatörlük olarak yaşaması için birileri bir şeyler yapıyor. Buna direnecek bir sosyalist hareket yok. Sosyalist sol bir hareket yok. Buna ancak toplumun bütün demokratik güçleri bir yerde toplanabilirse karşı çıkılabilir ve bunu durdurabilir diye düşündüm. O zamanda, “Marksizm şöyledir, inşallah üç zaman

içinde proletarya diktatörlüğünü ilan edeceğiz” gibi laflar söyleyen bir yayın değil tabii aklımda olan. Ne biliyim Demirel’i bile konuşurmaya önem verdik. Demirel’in düşüncelerine şahsen ben çok önem mi veririm ya da kendisini bir düşünür olarak mı kabul ederim? Hiç de alakası yok. Düşüncelerine çok önem vermediğim gibi sözüne de çok güvenmem. Türkiye için düşündüğü şeylerin birçoğuna katılmam. Ama ben Türkiye’de beş bin kişiye hitap ediyorsam Demirel 5 milyon kişiye hitap eder. Bu demokratik cephede onun da bulunması ve durumdan memnun olmadığını söylemesi, topluma bu mesajı vermesi, niçin memnun olmadığını söylemesine önem verdik. Bu adam da böyle düşünüyor dedirtmek önemli idi. Dolayısıyla zaten marksizmin zaferinin ufukta görüldüğü bir zaman değil ancak demokratik savunma yapacağımız bir durum vardı. O halde ben burada öne çıkarmadan ama aynı zamanda saklamadan, “ben sizdenim” diye numara yaparak değil, “ben marksistim ama demokrasi söz konusu olduğu zaman hep birlikte aynı yerde olabiliyoruz, görüyor musunuz?” diyecek bir yayın yapmak istedim. Çünkü benim arkadaşlarım, benim yandaşım gibi görülen adamlar Menderes gibi Demirel’in asılması için de yayın yapıyorlardı bundan birkaç yıl önce. Şimdi de Erdoğan’ı assınlar dedikleri gibi. Bunları yazan bir takım solcular var. Sol ve sağ arasında bireylerden bir bakıma bağımsız olarak böyle bir şeyler girmişse o zaman bu toplumda ortak bir demokrasi mücadelesi imkanı kalmıyor. Bunu da ortadan kaldırmak için bireylerin birbirlerini tanımaları ve birbirlerine güvenmeleri gerekiyor. Mesele bu yani.

Derginin tirajı ve basımı ile ilgili rakamları hatırlıyor musunuz?

10 bin-20 bin arası idi haftalıkta. Ondan öncesi biraz daha azdı diye hatırlıyorum. Ama sayıdan sayıya da değişiyordu. Ama o kadar çok satmıyordu.

Derginin 28. sayısında Demirel ile röportajı bizzat siz yapıyorsunuz. Kapak konularına ve dosyalara bakıldığında sağ siyasetçilere, sağ düşünürlere fazlasıyla yer verildiği görülüyor. Bunun ölçüsünün mü kaçırıldığı mı söylemek lazım? Dışarıdan bakıldığında böyle gözüküyor. Yeni Gündem dergisinin içerik dökümünü yapmıştım. En çok işlenen konuların başında ANAP, Demirel, DYP gibi sağ siyasi figürler geliyordu. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizin yaptığınız demokrasi çağrısına daha çok sağcılar mı icabet etti? Yoksa daha fazla sağcılarla mı ilişkiye geçtiniz?

Yok şimdi mesela biz ciddi bir prensip kararıyla Özal’ın askeri müdahale ile uzlaşmasından ötürü uzun zaman ANAP’a tavır aldık. Sağa yer vermek biz de sağdanız demek değil. Eleştirmek için. Özal’la ANAP’la ilgili birçok yazı onları eleştirmek içindir. ANAP’la ilgili onu eleştiren birçok şey yazdık.

Dergide 'Tarihsel Uzlaşma'nın çok etkili olduğunu gördüm. Bunu Türkiye'de gerçekten kullanıma sokmak, tartıştırmak gibi hedefi oldu mu *Yeni Gündem* dergisinin? 5. sayıda "Berlinguer'in tezleri Türkiye için geçerliliğini koruyor" dediniz. Türkiye ile İtalya arasında benzerlikler kurdunuz. Yukarıdan aşağıya gelişen bir demokrasi ve patronaj gibi...Fakat Türkiye'de tarihsel uzlaşmadaki gibi muhatap alınabilecek güçlü bir sol parti yoktu. 'Tarihsel Uzlaşma' ile *Yeni Gündem* arasındaki teorik ilişkiyi nasıl açıklarsınız? Gerçekten dergide 'Tarihsel Uzlaşma'yı tanıtmaya amacı var mıydı?

Evet ama bu daha çok dergide benim düşüncemdi. Benden başka pek kimsenin bu konu üzerine eğildiğini hatırlamıyorum. Murat Belge'nin fikirleri olarak kalan bir şey oldu. Bir de dediğin gibi bir hareket yok, uzlaşacak bir özne yok. Pratikte havada kalan bir şey. Ama burada da doğru düzgün bir sosyalizm olsa böyle bir şey olurdu, yapması gerekirdi diye benim savunduğum bir şey.

***Yeni Gündem* dergisinin şöyle bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Biraz solun radikal tarafını yonttuğunu, daha doğrusu onu biraz daha meşru siyaset zeminine çekmeye çalıştığını daha doğrusu solda bu denli etkili olduğunu düşünüyor musunuz? Kısacası *Yeni Gündem* dergisinin Türkiye'de solu etkilediğini düşünüyor musunuz? Etkileri neler oldu *Yeni Gündem* dergisinin Türkiye'nin solunun teorik bakışına?**

Birikim'de başlayan bir şeydir bu gene. *Birikim* az satardı, birkaç bin satardı. Ben *Birikim*ciyim diyerek alan o kadar da adam yoktu, demek ki bunlar başka insanlardı. *Birikim* kapandı, 12 Eylül geldi. Ben bir sürü insanla konuştuğumda, tanıştığımda işte "biz *Birikim*'i gizli gizli okurduk" diyen birçok insan gördüm. "Hayatımı değiştirdi" diyen, "hayatımı kurtardı" diyen. Böyle daha duygusal kelimelerle ifade edenler de vardı. Benzer bir şekilde *Yeni Gündem*'den de etkilenenler oldu. Biz 1960'larda başlayan bir kuşağız. Yani 80'lerde *Birikim* benim önümü görmemi sağladı diyen adam, 90'lara geldiği zaman zaten artık evlenmiş çoluk çocuğa karışmış, bu işlerle çok fazla alakası kalmamıştı. Daha aşağıdan gelen kuşakla ilgili çok da bilmiyorum. Çok da fazla sanki ilgileri yok. Türkiye'de deneyim aktarma mekanizmaları çalışmıyor. İnsanlar tesadüfen birilerinin yanında bulunuyor. O birilerinin kendilerine gösterdiği şeylerden öğreniyorlar. Daha aktif politika yapan kadrolar çok da az değişmiş kadrolar. *Birikim*'den ötürü, herhangi bir şeyden ötürü bu kişilerin değişim etkileri yaşadıklarına inanmıyorum. Berlin Duvarı'nın yıkılması bile değiştirememiş adamı *Birikim* nereden değiştirecek? O adam da bildiğini gösteriyor yanına gelen gençlere. Dolayısıyla böyle ulusalcı sol gibi şeyler çıkıyor karşımıza.

Son olarak şunu sormak istiyorum. Bugün *Yeni Gündem* dergisinin o dönem göstermiş olduğu işlevi gösteren hangi yayın organı var? *Yeni Gündem* ile paralel olan? *Radikal İki, Taraf*?

Tabii şartlar değişiyor, o şartlarda aynı türlü yayınların sürmesini bekleyemezsin. Ama değişen şartlarda devamlı o demokrasiyi gösteren değişik yayınlar çıkıyor. O geniş bağlamında bakarsan, *Radikal*, *Taraf* da belki gazete değil de dergi diyebileceğimiz bir takım yayın organlarını saymak mümkün. Her zaman o yönü gösteren bir yayın organı var. O insanlara hitap ettiği kesim de çok aman aman çığ gibi büyümese de zaman için de çoğalma gösteriyor. Bunlar gene Türkiye'nin resmi ideolojilerine göre oldukça radikal ve aykırı kalan yayın organları oluyor. Mesela *Taraf* böyle. Sanki üstünde orak-çekiç olan vakti zamanının kızıl komünist yayın organı gibi görülebiliyor birileri tarafından. İş dünyasına bakıyorsun. Reklam vermiyorlar. O dünyada da Ergenekoncuların, ulusalcıların falan durduğu yer ile demokratların liberallerin arasında duran çeşitli insanların ve zihinlerinde ulusalcılığa doğru değil bu tarafa doğru bir bükülme olduğunu hissetmek mümkün.

ÖZGEÇMİŞ

Selçuk Oktay, 1982 İstanbul doğumludur. Lise öğretimini 2000 yılında Kabataş Erkek Lisesi'nde tamamlamış, 2000-2005 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde lisans eğitimini yapmıştır. 2005 yılından bu yana Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans öğrencisidir. 2002-2004 tarihleri arasında Tarih Vakfı'nda "Akdeniz Sesleri" ve "Tarihe Bir Canlı Tanık" isimli sözlü tarih projelerinde, görüşmeci ve arşiv sorumlusu olarak çalışmıştır. 2006 yazında 1 ay boyunca Kanal D haber servisinde staj yapmıştır. 2006-2008 yılları arasında aylık ekonomi dergisi Turkishtime'da muhabir olarak görev yapmıştır. 2008 Ekim ayından bu yana da üç aylık finans dergisi Ödeme Sistemleri dergisinin yazı işleri müdürlüğü görevini sürdürmektedir.